67

ТКАЧІ.

ДРАМА З СОРОКОВИХ РОКІВ

ҐЕРГАРТА ҐАУПТМАНА.

ПЕРЕКЛАВ З НІМЕЦЬКОГО

МИХАЙЛО ПАВЛИК.

Додано житєпис Гауптмана написаний Ів. Франком.

У ЛЬВОВІ, 1898.

НАКЛАДОМ РЕДАКЦИЇ „ВІСТНИКА".

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Digitized by Google

Original from
HARVARD UNIVERSITY

Generated on 2015-05-29 07:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

WID-LC
PT
2616
.Z68
W4
X
1898

HARVARD UNIVERSITY
LIBRARY
JUN 1 4 1978

78*1

UKRAINIAN INSTITUTE
LIBRARY GIFT

Digitized by Google
Original from
HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Присвячую сю драму

МОЙОМУ БАТЬКОВИ

Робертови Гауптманови.

Приписую Тобі, Любий Батьку, отсю драму, спонуканий почутєм, котре Ти знаєш і про котре тут не треба росказувати.

Твоє оповіданє про діда, що за-молоду, яко бідний ткач, сидів за ткацьким варстатом, так як отсї, що я показую, — ось зерно мого твору, котрий, чи він живущий, чи може порохнавий у серединї, всеж таки найкраще з того, що в станї дати „такий бідолаха як Гамлєт“.

Твій

Ґергарт.

ТОВ. ПРОСЬВІТИ * Ruth. CIVILIZATION Society * NEW YORK

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Generated on 2015-05-29 07:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
HARVARD UNIVERSITY

ПЕРШИЙ АКТ.

Особи першого акту.

Ґрупа фабрикантів:

Драйсіґер, фабрикант бархану.

Пфайфер, завідатель } у Драйсіґера.

Найман, касиєр } у Драйсіґера.

Ученик } у Драйсіґера.

Ґрупа ткачів:

Бекер.
Старий Бавмерт.
Райман.
Перший ткач.
Перша ткачиха.
Старий ткач.
Хлопець.
Ткачі й ткачихи.

Велика, на сіро потинкована комната в домі Драйсіґера в Петерсвальдаві. Місце, де ткачі мають віддавати готові тканини. Ліворуч вікна без запон, у задній стіні скляні двері, праворуч також скляні двері, котрими раз-у-раз уходять і виходять ткачі, ткачихи і діти. Під правою стіною, що, як инчі, по найбільше заложена полицями на бархан, є лавиця, де ткачі поросклали свій товар. Входячи по черзі, вони йдуть на перед і дають свою роботу до огляду. Завідатель Пфайфер стоїть за великим столом, де ткач кладе роботу на показ. Оглядаючи роботу, він уживає циркля і люпи. Коли скінчить оглядини, ткач кладе бархан на вагу, де конторський ученик пробує, кілько важить штука. Приняту роботу той же ученик суне в шафу. Належну зарібну плату викрикує завідатель Пфайфер усякий раз касиєрови Найманови, що сидить за столиком.

Душний день під конець мая. Годинник показує дванацяту. Найбільша частина ткачів жде мов люде, поставлені перед суд, що в болючій напрузі ждуть рішинцю на смерть або житє. При

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

тім усї вони якісь прибиті, як жебрак, що натикаючись на одно понижене по другім, чує, що його тілько терплять, і через те корить ся, яко мога. До того, в мінах усїх тупий рис безплодної, гризкої працї думок. Мужчини, похожі однї на одних, виглядають нїби карли, з примішкою педантизму, по найбільшій частинї покашлюють, плоскогруді, збідовані, з брудно-блїдою краскою лиця: витвори ткацького варстата, з покривленими від довгої сидїнки колїнами; їх жінки, на перший погляд менче типові; вони розхрістані, виссані, замучені, тим часом як мужчини про око ще по-трохи жалїбно-поважні — тай обідрані, тим часом як мужчини облатані. Між молодими дївчатами лучають ся доволї гарні; та вони блїді мов віск, із делїкатними формами та великими, випуклими й задуманими очима.

Касиєр Найман (відраховуючи гроші). Лишає ся шіснацять грошів і два феники.

Перша ткачиха (трицятилїтня, дуже зівяла, згортає гроші дрожучими пальцями). Спасибі вам.

Найман (коли жінка стоїть на місцї). Ну? може знов не так?

Перша ткачиха (зворушена, молячи). Скілька феників завдатку так би менї треба.

Найман. Менї треба скілька сот талярів. Як би то в требі річ! (Уже виплачуючи инчому ткачеви, коротко). До завдатку має дїло сам пан Драйсіґер.

Перша ткачиха. То може би я справдї могла раз поговорити з самим паном Драйсіхером?

Завідатель Пфайфер (колишнїй ткач. Ткацького типу ще не втратив, тілько добре підгодований, огрядний, одягнений, гладко оголений, до того дуже любить нюхати табаку. Говорить різко). Мав би пан Драйсіхер бог зна кілько роботи, як би сам журив ся всякою дурницею. На те є ми. (Цирклює і пробує люпою). Там до лиха! Продуває. (Огортає шию грубим шалем). Запирай-же там двері, хто йде!

Ученик (голосно до Пфайфера). До них говори, як до пнїв.

Пфайфер. Отсе готово! — Вага! (Ткач кладе роботу на вагу). Моглибисте лїпше знати ся на своїм ремеслї. Там

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

знову сходи... нема що й дивити ся. Добрий ткач не навиває Бог зна як.

Бекер (увійшов. Молодий, виїмково дужий ткач, із поведінкою свобідною, майже гороїжною. При єго вході Пфайфер, Найман і ученик перекидають ся поглядами). Нужда, тай годі! Знов поти ся як міх від золи.

Перший ткач (у пів-голос). Дуже припікає перед дощем.

Старий Бавмерт (пропихає ся у склянних дверях праворуч. За дверима видко плече в плече збитих ткачів, що ждуть. Старий діпхав ся на перед і поклав свій пакунок побіч Бекера на лавицю. Він сїдає коло него та втирає піт). Тут заслужило ся на припочивок.

Бекер. Припочивок вартнїщий від копи грошей.

Старий Бавмерт. Здала би ся й копа грошей. Добрий день вам, Бекер!

Бекер. Добре здоровлє, батьку Бавмерте! Знов мусимо чатувати Бог зна доки!

Перший ткач. Та воно байдуже. Ткач чекає годину або днину. Ткач также річ.

Пфайфер. Тихо там із заду! Власного слова не чути.

Бекер (по-шепки). Знов його нинї напало.

Пфайфер (ткачеви, що стоїть перед ним). Кілько раз я вам говорив: Чисть лїпше! Що се за недбальство? Осьде клочя з-на мій палець, і солома, і всяка погань.

Ткач Райман. То певно від нових щипчиків.

Ученик (зважив роботу). І до ваги хибує.

Пфайфер. Отсе вам раз ткачі! Шкода їм мітка в руки дати. Господи, за моїх часів! Дав би був менї за таке мій майстер. Тодї ще ткацтво було не те. Мусїло ся ще розуміти своє ремісло. Нинї вже сего не треба. — Райман десять срібняків.

Ткач Райман. Таже тілько фунт відшибаєте від ваги.

Пфайфер. Менї нїколи. Махай! Ви з чим?

Ткач Гайбер (кладе свою роботу. Тимчасом як Пфайфер оглядає, він приступає ся до него ближче і в пів-голос та ревне вговорює його). Вибачайте, пане Файфер, я просив би

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вас красненько, чи не були би ви такі ласкаві вволити мені волю та не казати мені тепер відшибати завдатку.

Пфайфер (цирклюючи і призираючи, кепкує собі). Еге! Он іще чого не стало. Ось де знов із пів основи лишило ся на зовзи, ге?

Ткач Гайбер (просить далї). Я-ж би з радної душі вирівнав ся на другий тиждень. Того тижня я робив лише два дни на панськім. Тай стара моя лежить хора...

Пфайфер (даючи штуку на вагу). Отсе знов якась керинна робота. (Обзираючи нову штуку). Линва якась, то широка, то вузька. То основа пірвана на шкамут, то тканє не позбивано. І на цалю ледви сїмдесять ниток уйми. Де-ж решта? Яка тут справедливість? Хто таке бачив!

Ткач Гайбер (здержує сльози, стоїть принижений і безпомічний).

Бекер (у пів-голос до Бавмерта). Тій голотї ще й основи докупи.

Перша ткачиха (що була лише трохи відступила ся від касового столика та озирала ся иноді задеревілими очима за помічю, не вступаючи ся з місця, зважує ся і знов обертає ся з просьбою до касиєра). Я-ж можу незабаром... а головонько-ж моя бідна, що менї дїяти, як ви менї тепер не дасте завдатку... о Сусе Христе, Сусе Христе!

Пфайфер (обзиває ся). Ото нещастє. Та дайте-ко ви покій Господу Сусови Христови. Вам инчим разом не дуже то в голові Господь Сус Христос. От лїпше вважайте на свого чоловіка, аби не сидїв ув-одно в коршмі. Ми не можемо давати завдатків. Ми-ж осьде мусимо здавати рахунок. Тай гроші не наші. Від нас опісля домагають ся. Хто пильний, знає своє ремісло і в страху божім робить свою працю, тому взагалї не треба завдатку нїколи. Махайте!

Найман. А от бєльський ткач дістає в четверо більшу плату, але продїває її всю та ще й задовжує ся.

Перша ткачиха (голосно, немов обертаючи ся до почутя справедливости всїх). Вже-ж я не лїнива, та годї менї отак раз-у-раз терпіти. Я-ж двічі не дібрала. А що до мого чоловіка, то єго тілько половина; він був у Церлявського вівчаря, але-ж і той не міг єму помогти на єго слабість

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і от... Адже-ж годі всилувати... Вже-ж ми працюємо, з усеї сили. Я вже не один тиждень і ока не зажмурила, та воно знов якось буде, аби тілько й мені полекшало трохи на кости. Але-ж і ви майте раз хоть крихіточку милосердия. (Умильно, підхлїбно просячи). Та дайте-ж бо ся умолити і вволїть мені сей раз кілька грошів.

Пфайфер (не вважаючи на те). Фідлєр одинацять грошів.

Перша ткачиха. Лишень кілька грошів на хлїб. Господар уже не вірить. У нас купа дітей...

Найман (у півголос і з комічною повагою до ученика). У ткачів що року по дитинї, що рік то прорік, пуф, пуф, пуф.

Ученик (відповідає так само). А як уродить ся, то шість тижнїв сліпе (домогикує мельодию). Що рік, то прорік, пуф, пуф, пуф.

Ткач Райман (не рушаючи грошей, що йому касиєр відрахував). Ми-ж доси все діставали по пів-чотирнацята грошів за штуку.

Пфайфер (обзиває ся). Коли вам не в лад, Раймане, то писнїть лише слівце. Ткачів є доволї. Таких самісїньких як ви. За повну вагу і плата повна.

Ткач Райман. Хиба тут що не стає до ваги?

Пфайфер. Приносїть штуку бархану без сказки, то й до плати не хибувати ме нїщо.

Ткач Райман. Отут та має бути за богато сказ, се ж просто не може бути.

Пфайфер (оглядаючи). Доброму ткачеви добре.

Ткач Гайбер (стояв коло Пфайфера, вичікуючи ще доброї нагоди. На Пфайферові жарти він те-ж осьміхав ся, і ось він приступає ся до него та вговорює його як перше). Я просив би вас красненько, пане Файфер, може би ви змилосердили ся та не відшибали менї тепер завдатку пять грошів. Моя стара лежить уже від пущіня хора. Не може менї нїчогісїнько робити. Мушу наймати дївчину до цївок. Отже...

Пфайфер (нюхає табаку). Гайбере, менї-ж би не вас одного обрахувати. Адже-ж і инчі ждуть черги.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ткач Гайбер. Я-ж таку дістав основу — таку нарядив і таку виробив. Лїпшої пряжі, як я дістав, менї не принести.

Пфайфер. Коли вам не в лад, то й по пряжу не йдіть. У нас доволї таких, що ноги собі збігають за нею.

Найман (до Раймана). Не берете грошей?

Ткач Райман. Не можу я на таке пристати.

Найман (уже не вважаючи на Раймана). Гайбер десять срібняків. Відпадає пять срібняків завдатку. Лишає ся пять срібняків.

Ткач Гайбер (приступає ся, дивить ся на гроші, стоїть, киває головою, немов би не міг чомусь вірити і згортає гроші помалу й докладно). Ой лишенько, лишенько! — (Зітхаючи). Гай, гай!

Старий Бавмерт (Гайберови до очей). Так то, так, Франце! Тут чоловік може инколи й зітхнути.

Ткач Гайбер (на-силу говорячи). Та бачиш, у мене дома лежить дївчина хора. То треба би фляшину лїкарства.

Старий Бавмерт. Де-ж єї болить?

Ткач Гайбер. Та вона бачиш із малечку така, що лише жмінка духу. І Бог його знає, що й як... Ну, та тобі я можу сказати: вона вродила дитину. І така ти нечисть її обсипала скрізь, із крови...

Старий Бавмерт. Скрізь лихо. Де вже бідність, там і нещастє на нещастє. Тут нема нї стриму нї ратунку.

Ткач Гайбер. А в тебе се що завите в платинї?

Старий Бавмерт. Та у нас, бачиш, дома хоть буком гони. То я ти казав зарізати наше песятко. Не богато тут того мняса, бо й воно власне здихало з голоду. Такий ти був маленький гарний песичок, що годї. Сам я не зарізав би його нї за що. Не міг я на таке зважити ся.

Пфайфер (оглянув Бекерову роботу, кличе). Бекер, півчотирнацята срібняків.

Бекер. Се нужденна милостиня, а не плата.

Пфайфер. Кого обраховано, має забирати ся відси. Ми не можемо рушити на перед.

Бекер (до людей, не здержуючи свого голосу). Се нужденний могорич, тай годї. І за те нароби ся від досьвіта до

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

темної ночи. І насидівши ся вісімнацять день за варстатом, вечір-у-вечір як викручений, на пів задушений від пороху та спеки, загарувало ся щасливо пів-чотирнацята срібняків.

Пфайфер. Тут не місце пискувати!

Бекер. Ти мені ще не зараз забороних пискувати.

Пфайфер (схоплює ся, скрикуючи). А ось зараз побачимо! (Отворяє склянні двері тай кличе в контору). Пане Драйсіхер, пане Драйсіхер, а будьте ласкаві сюди!

Драйсіґер (уходить. Молодий сороклїтнїй мужчина, товстий, дихавичний. З острою міною). Що тут таке, — Пфайфер?

Пфайфер (лукаво). Бекер не хоче стулити морду.

Драйсіґер (поважніє, закидає голову взад, вдивляє ся в Бекера з дрожучими ніздрями). Ага — Бекер! — (До Пфайфера). Чи се той...? (Урядники потакують).

Бекер (гороїжно). Еге-ж, еге, пане Драйсіхер! (Показуючи на себе). Се той (показуючи на Драйсіґера,) а се той.

Драйсіґер (обурений). Що-ж сей собі позволяє?

Пфайфер. Сему за надто добре! Сей доти танцює на леду, поки не пошнотає ся.

Бекер (брутально). О, ти феничнику якийсь, стули-ко ти своє рило! Твоя мати мабуть задивила ся на Люципера, як їхала нового місяця на мітлї, що з тебе вийшов такий дїдько.

Драйсіґер (у великім гнїву, реве). Стулити морду! зараз менї стулити морду, а нї, то... (Дрожить, поступає ся кілька ступнїв на перед).

Бекер (рішучо ждучи його). Я не глухий. Я ще добре чую.

Драйсіґер (перемагає себе, питає ся от як би з дїловим супокоєм). Чи не був і сей при тім?

Пфайфер. Се бельський ткач. Вони скрізь до галабурди перші.

Драйсіґер (дрожучи). Отже кажу вам: як минї те буде ще раз, як іще раз така товпа підпитих, така банда молокососів пройде менї поперед дім так як учера вечір — з тою огидною піснею...

Бекер. Ви певно про „Крівавий суд“ отсе говорите?

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Драйсіґер. Ти добре знаєш, про що я говорю. Кажу-ж вам: як почую се ще раз, то велю схопити одного з вас і — на гонор, я не жартую, — передам його прокураторії. А як дізнаю ся, хто тоту нужденну пісню...

Бекер. Ей, тож то гарна се сьпіванка!

Драйсіґер. Іще слово і пішлю по поліцию — заразісінько! — Я не довго важу ся. — З вами, молодиками, чейже ще дамо собі раду. Я-ж уже дав собі раду ще з не такими людьми.

Бекер. А вже-ж. Отакий щирий фабрикант дасть собі раду з двістома-тристома ткачами, на-млї-ока. Не лишить вам і кількох порохнавих кісток. У такого чотири жолудки як у корови, а зуби як у вовка. Еге-ж, і байдуже йому!

Драйсіґер (урядникам). Від тепер сей чоловік не дістане у нас роботи анї раз.

Бекер. Овва, менї однаково вмирати з голоду, чи за ткацьким варстатом, чи в рові.

Драйсіґер. Вон, зараз менї вон!

Бекер (рішучо). Уперед заплатіть менї за роботу!

Драйсіґер. Кілько належить ся сему опришкови, Наймане?

Найман. Дванацять срібняків і пять феників.

Драйсіґер (хапає від касиєра гроші і кидає їх на стіл так, що кілька штук розкочує ся по підлозї). На! — осьде! — і зараз менї — з очей!

Бекер. Нї, вперед менї заплатіть!

Драйсіґер. Осьде твоя плата; і як менї зараз не забереш ся... Тепер саме дванацята година... Мої фарбярі зараз ідуть на обід...

Бекер. Плата менї належить ся на руку. Ось тут належить ся менї плата. (Доторкає ся пальцями правої руки долонї лївої).

Драйсіґер (ученикови). Позбирайте йому, Тільґнер!

Ученик (збирає гроші і кладе їх Бекерови в руку).

Бекер. Усе має йти, як треба. (Повагом ховає гроші в стару калитку).

Драйсіґер. Ну? (Коли Бекер усе ще не відходить, нетерпляче). Може маю тобі помогти?

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

(Серед стиснених ткачів зробив ся рух. Хтось зітхає довго, глибоко. Після того щось падає. Всї інтересують ся новою подією).

Драйсіґер. А там що таке?

Ріжні ткачі й ткачихи. „Звалило одного“. — „То той малий, худий хлопчик“. — „Що він, падучу має, чи що?“

Драйсіґер. Як то звалило? Що таке? (Приступає ся ближче).

Старий ткач. Осьде він лежить. (Люде проступають ся. Видко на землї може осьмилїтнього хлопця, що лежить мов неживий).

Драйсіґер. Чи знає хто сего хлопця?

Старий ткач. Він не з нашого села.

Старий Бавмерт. Се от як би Генрихів. (Придивляє ся єму ближче). Еге-ж, еге! Се Генрихів Ґустик.

Драйсіґер. Де-ж сидять ті люде?

Старий Бавмерт. А вже-ж, на горі, у нас, у Кашбаху, пане Драйсіхер. Він ходить грати, а в днину робить на варстатї. У них девятеро дїтей, а десяте от-от буде.

Ріжні ткачі й ткачихи. „Вони дуже бідують“. — „Їм дощ іде в хату“. — „У старої нема й двох сорочечок на девятеро хлопцїв“.

Старий Бавмерт (беручи хлопця). Гей, хлопче, що-ж отсе тобі? Вставай!

Драйсіґер. Поможіть-же бо, підведім його. Ото ще раз нерозум, посплати таку слабовиту дитину тільку дорогу! Принесїть-ко трохи води, Пфайфер!

Ткачиха (що помогає підводити його). Не жартуй же бо, хлопче, та не вмирай!

Драйсіґер. Або коняку, Пфайфер, коняк лїпший.

Бекер (що, забутий усїми, стояв придивляючи ся. Теперже він, узявши рукою за клямку від дверей, кличе голосно і згірдно). Дайте йому жерти, то певне прийде до себе. (Відходить).

Драйсіґер. Отсей шибеник не вмре своєю смертю. — Возьміть його попід пахи, Наймане. — Помалу... помалу... так... так... занесемо його в мою комнату. Чого-ж вам?

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Найман. Він щось прошептав, пане Драйсіґер! Він рушає губами.

Драйсіґер. Чо — го-ж тобі, хлопчику?

Хлопець (шепче). Я г... голоден!

Драйсіґер (блїдне). Не розуміти єго.

Ткачиха. Та він, бачу, каже...

Драйсіґер. Ми-ж побачимо. Тілько не задержувати. — Він може в мене лягти собі на софу. Почуємо, що скаже доктор.

(Драйсіґер, Найман і ткачиха ведуть хлопця в контору. Серед ткачів настає рух, як серед школярів, коли вчитель вийшов із кляси. Рухають ся й витягають ся, шепчуть, переступають з ноги на ногу і через кілька секунд розмова стає голосна й загальна).

Старий Бавмерт. А я все кажу, що Бекер має рацию.

Богато ткачів і ткачих. „Абож то він сказав щось нове?“ — „Се-ж тут не новина, що чоловіка голод з ніг звалить“. — „А що то ще буде з усїма сеї зими, коли нам будуть отак раз-у-раз уривати плату“. — „І з картофлею сего року буде зовсїм кепсько“. — „Тут не буде попусту, поки чоловікови рук на груди не зложать“.

Старий Бавмерт. Найлїпше зробити так, як Нентвіх Вебер: шлию на шию і повісити ся на варстатї. На, ось тобі нюх табаки! Я був у Найродї, там мій свояк працює в фабрицї, де роблять табаку. Він ми дав осьде кілька зеренець. А що-ж се у тебе гарного в хустинї?

Старий ткач. Та трохи перлових крупів. Їхав ти навперед мене віз із Ульбріхського млина. Міх був трохи роспорений. Ось воно менї й гаразд.

Старий Бавмерт. Двацять і два млини меле в Петершвальдї, а нам з того нема пожитку і за макове зерно.

Старий ткач. Та не треба падати духом. Все щось настигне тай поможе християнинови пропхати трохи далї.

Ткач Гайбер. То, бачите, як настає голод, то треба власне молити ся до чотирнацятьох сьвятих заступників, а як від того не станеш ситий, то бери в рот камінь і глодай. Правда, Бавмерте?

(Драйсіґер, Пфайфер і касиєр вертають ся).

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Драйсіґер. Не було нічого важного. Хлопець вже зовсім прийшов до себе. (Походжає зворушений і надутий). А все-ж таки воно безсовісно. Дитина як стебелина. Просто не розумію, як можуть люде... як можуть родичі бути такі безсовісні. Накладуть вам на него два півсотки бархану, на добрих півтора милї дороги. Справдї, годї повірити. Я просто мушу завести так, аби взагалї від дітей не відбирати товару. (Він знов ходить хвильку мовчки). В усякім разї я бажаю рішучо, аби щось таке більше не лучало ся. — На кого-ж воно нарештї впаде? А вже-ж на нас, фабрикантів. Ми всему винні. Як такий бідний хлопчина застрягне в зимі у снїгу та вене, то зараз летить писака, і за два дни маємо лячну історию в усїх ґазетах. Батько, родичі, що посилають таку дитину... Боже борони, де-ж би вони були винні тому! Тягнуть фабриканта, фабрикант се козел отпущенія. Ткача все гладять, а фабриканта все бють: то чоловік без серця, камінь, небезпечний опришок, котрого кожда ґазетна собака може кусати за литки. Він живе в роскошах, радощах, і платить бідним ткачам тілько, аби не вмерли з голоду. — Що й у такого чоловіка те-ж жура та неспані ночи, що єму грозить таке велике ризико, про яке робітникови і не снить ся, що він іноді від ненастанного діленя, додаваня та множеня, рахованя та перераховуваня не знає, де його голова, що він мусить важити та передумувати сотні річи і все, так сказати, боре ся на смерть або житє та конкурує, так що нема й днини без прикрости і втрати: про се мовчить сьпівацька чемність. А що то людей не начіпає ся за фабриканта, кілько то все його і хоче з него жити. Гай, гай! коби то ви хоть раз побули в моїй шкірі, було би вам незабаром доволї. (Після деякої отями). Як поставив ся тут отсей парубок, отсей Бекер! А тепер він піде і рострубить, що я Бог зна який немилосерний. Я-мовляв витручую ткачів за двері от так собі нї сїло нї пало. Чи правда се? Чи я такий немилосерний?

Богато голосів. Нї, пане Драйсіхер!

Драйсіґер. На, і менї так видить ся. І при тому ті нероби волочать ся та сьпівають простацькі піснї на нас фабрикантів, говорять про голод, а їм лишає ся тілько,

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

що можуть жльопати сивуху квартами. Нехай би вони раз уткнули свій ніс гарненько куди інде і побачили, як воно у ткачів, що роблять прості полотна. Ті можуть говорити про нужду. Але ви тут, ви, що робите бархан, ви ще маєте ся так, що повинні-сте тілько мовчати та дякувати Богу. І питаю ся я осьде старих пильних і порядних ткачів: може порядний робітник вижити у мене, чи ні?

Дуже богато голосів. А вже-ж, пане Драйсіхер!

Драйсіґер. На, бачите! — Такий шибеник, як Бекер, певно що ні. Та я раджу вам, здержуйте тих опришків; бо як мині того за богато буде, то плюну на все. Скасую фабрику, і тоді робіть собі, що хочете. Тоді побачимо, де найдете роботу. У пана Бекера певно ні.

Перша ткачиха (наблизила ся до Драйсіґера, чистить підлизливо-покірно його сурдут від пороху). Десь єсте ся капиночку заваляли, ласкавий пане Драйсіхер.

Драйсіґер. Діла йдуть страшенно лихо, самі се знаєте, я додаю, замісь що мав би заробляти. Коли-ж я все таки дбаю, аби мої ткачі завше мали роботу, то міркую, що за те буду мати дяку. Товару осьде лежить у мене тисячі штук, і я ще нині не знаю, чи продам його колинебудь. — Тепер-же, чую, дуже богато ткачів волочить ся зовсім без роботи і я... ну, нехай вам решту роскаже Пфайфер. — Ось що: аби ви бачили добру волю... я-ж, натурально, не можу роздавати милостині, не такий я богач, але я можу подекуди дати нагоду безробітним, заробити хоть що-то. Що я при тому страшенно ризикую, се вже моє діло. — Я міркую так: як чоловік може заробити собі на днину окраєць хліба, то все-ж воно ліпше, ніж мав би взагалі голодувати. Чи не маю я рациї?

Богато голосів. А вже-ж, а вже-ж, пане Драйсіхер!

Драйсіґер. Отже-ж я раднісінько дам роботу ще двіста ткачам. Під якими умовами, се роскаже вам Пфайфер. (Хоче йти).

Перша ткачиха (заступає йому дорогу, говорить поквапно, вмоляючо і ревне). Ласкавий пане Драйсіхер, я би вас просила дуже красненько, може би ви... мені двічі не доплачено.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Драйсіґер (швидко). Говоріть із Пфайфером, жінко добра, я вже й так припізнив ся. (Він лишає її).

Ткач Райман (те-ж заступає йому дорогу, докірливо й жалібно). Пане Драйсіхер, я справді мушу пожалувати ся. Пан Файфер мені... я-ж доси все брав за свою тканину пів-тринацята срібняків...

Драйсіґер (перебиває йому бесіду). Онде сидить завідатель. Туди обертайте ся, се вам властивий адрес.

Ткач Гайбер (задержує Драйсіґера). Ласкавий пане Драйсіхер, (загикуючи ся і замотано-поквапно) я мав вас не раз просити красненько, може би мені міг... може би пан Файфер міг мені... може би міг.

Драйсіґер. Чого-ж вам треба?

Ткач Гайбер. Та завдаток, що я остатним разом, кажу, бо я...

Драйсіґер. Та я вас справді не розумію.

Ткач Гайбер. Я впав у велику нужду, бо...

Драйсіґер. Се річ Пфайфера, річ Пфайфера! Я справді не можу... полагодьте ся з Пфайфером (Він вихаплює ся в контору).

(Просителї ззирають ся на себе безпомічно. Одно по одному відступає ся зітхаючи).

Пфайфер (знов беручи ся за оглядини). Но, Анничко, що-ж ти отсе приносиш?

Старий Бавмерт. Яка-ж нам буде плата від штуки, пане Файфер?

Пфайфер. Від штуки десять срібняків.

Старий Бавмерт. Ну, ось маєте!

(Заворушенє серед ткачів, шепоти й нарікання).

Кінець першого акту.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ДРУГИЙ АКТ.

Особи другого акту.

Старий Бавмерт.
Бавмертиха, його жінка.
Авґуст, їх син.
Емма } їх доньки.
Берта }
Фріц, неслюбна Еммина дитина.
Старий Анзорґе, халупник і ткач.
Генрихова, ткачиха.
Моріц Єґер, вислужений вояк, колишній ткацький челядник.

Комнатка халупника Вільгельма Анзорґе в Кашбаху, в Совиних Горах.

У тісному, від дуже пошкодженої підлоги до задимленої стелї, і шість стіп не високому, просторі сидять: дві молодї дївчинї, Емма і Берта Бавмертівни за варстатами, — мати Бавмертиха, поморщена стара, на стілцї коло постелї, зі шпулярем навперед себе, — її син Авґуст, двацятилїтнїй, дурноватий, з малим кадубом і головою, та довгими як у павука руками й ногами, на стілчику, те-ж сучучи цївки. Крізь двоє малих, по части позаклеюваних папером і позатиканих соломою віконець у лївій стїнї прориває ся слабе, рожеве вечірнє сьвітло. Воно паде на біляві, роспущені коси дївчат, на їх голі худі плечі та тонкі, воскові потилицї, на фалди грубих сорочок із заду та коротких юпочок із найгрубшого полотна — їх одинокої одежини. Старій жінцї меркотить теплий подув коло лиця, шиї і грудей: лиця, худого мов скелет, із фалдами і зморщками на безкровній шкірі, з запалими очима, що від вовняного пороху, диму та працї у сьвітлї виходять мов би запалені і водаві — шиї довгої, поморщеної, з волем і сухими жи-

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лами, грудей запалих і пообгортуваних поблеклими хустками та плятками. — У сьвітлї стоїть ще й частина правої стїни, з пічю і запічком, тапчаном, і богато незугарних богомазів. — На жердцї коло печи схне шмате, за пічю навалено купу старого, пустого начиня. На запічку стоїть кілька горшків і начиня, сушить ся на папері лупина з картофлї й т. и. — На клинках, що повбивані у сволоки, висять пряжі, мітки та мотовила. Коробки з цївками стоять коло варстатів. — У заднїй стїнї є низькі двері без замка. До стїни приперта вязка лозового прутя. Тутже стоїть кілька попсованих чверткових кошів. — У комнатцї повно лоскоту від варстатів, ритмічного гримоту від ляди, від котрого трясе ся підлога і стїни, та свисту від човників, киданих на-шусть то в один то в другий бік. Серед того прориває ся глибокий, рівний торкіт шпулярів, похожий на гудїнє великих чмелїв.

Бавмертиха (жалібним, розбитим голосом, коли дївчата перестають робити та нахиляють ся над тканинами). Вже знов мусите вязати?

Емма (старша дївчина, двацятьдволїтня, вяжучи пірвані нитки). А то ще раз пряжа!

Берта (пятнацятьлїтня). Є трохи клопоту з основою.

Емма. Ба де-ж вони так барять ся? Адже-ж пішли ще в девятій.

Бавмертиха. Ну, власне, власне! справдї — де би він міг забарити ся, дївчата?

Берта. Не журіть бо ся, мамо!

Бавмертиха. Та як не журити ся!

Емма (робить далї).

Берта. Чекай-ко, Еммо!

Емма. Що там таке?

Берта. Менї причуло ся, що хтось прийшов.

Емма. То певне Анзорґе вернув ся домів.

Фріц (малий, босий, обдертий чотиролїтнїй хлопчик уходить, плачучи). Мамо, я голоден!

Емма. Чекай, Фріцуню, чекай ще трошки! Дїдик прийдуть зараз. Принесуть хлїбця і кавунцї.

Фріц. Я такий голоден, мамцю.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Емма. Таже кажу-ти. Будь розумний. Вони зараз прийдуть. Принесуть гарний хлїбець і кави в зернї. — — А в вечір по роботї мама возьме лупину з картофлї, понесе до ґосподаря, а він дасть їй за те гарненьке горнятко маслянки мойому хлопчикови.

Фріц. А куди-ж дїд пішли?

Емма. Вони у фабриканта, Фріцуню, віддають роботу.

Фріц. У фабриканта?

Емма. Еге-ж, еге, Фріцуню! в долинї у Драйсіхера, в Петершвальдї.

Фріц. А дадуть там їм хлїба?

Емма. Еге-ж, еге, їм дадуть гроші і вони можуть купити собі хлїба.

Фріц. А чи богато дадуть дїдуневи грошей?

Емма (сердито). Та дай-же раз покій сїй балаканцї, хлопче! (Вона робить далї, Берта те-ж. Але зараз обі зупиняють ся знов).

Берта. Піди, Авґусте, запитай ся Анзорґе, чи би не засьвітив.

Авґуст (відходить тай Фріц із ним).

Бавмертиха (з чим раз більшою, дитинячою трівогою, майже квилить). Ой дїтоньки, дїтоньки! Де-ж він подїв ся?!

Берта. Таже колись мусять прийти до дому.

Бавмертиха (плаче). Коби-ж хоть не пішов до коршми.

Емма. Та не плачте бо, мамо! адже-ж наш тато не з таких.

Бавмертиха (від надмірної турботи, що звалює ся на неї, сама не своя). Ну... ну... ну скажіть же менї, що тепер буде? Коби-ж він... коби хоть прийшов до дому... Ану-ж він усе пропє і не принесе домів нїчого? В хатї нема нї пушки соли, нї кусника хлїба. Треба би й затопити чимось...

Берта. Не журіть ся, мамо! тепер місячно. Ми підемо в лїс. Возьмемо з собою Авґуста і принесемо трохи ломачя.

Бавмертиха. Дивіть же ся, аби вас злїсний не ймив!

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Анзорґе (старий ткач велитенського росту, костистий мусить згинати ся, аби ввійти в комнату, всуває голову й передню частину тіла крізь двері. Волосє на голові й бороді розкудовчене). Чого вам?

Берта. Може бисте засьвітили!

Анзорґе (притишеним голосом, немов би при хорім). Таже ще видко.

Бавмертиха. Ще лиш того хибує, аби і ти лишив нас у потемку.

Анзорґе. Тай я-ж мушу впорати ся. (Він висуває ся назад).

Берта. Ну дивіть же ся, який скупар!

Емма. От таке: тепер сидім, аж поки йому злюбить ся.

Генрихова (входить. Трицятилітня жінка, вагітна. З її звяленого лиця промовляє мука, жура й трівожна напруга). Добрий вечір вам.

Бавмертиха. Ну, Генрихова, що-ж ти нам скажеш?

Генрихова (котра налягає на ногу). Та щось ми ся забило в ногу.

Берта. Ну, ходіть сюда, сідайте. Може би я виймила.

(Генрихова сідає, Берта клякає перед нею і порає ся коло її ноги).

Бавмертиха. Як ви там маєте ся, Генрихова?

Генрихова (в роспуці). Присяй Богу, що далі не видержимо. (Вона даремно здержує сльози. І плаче вишком).

Бавмертиха. Нам, Генрихова, було би найліпше, як би Бог змилосердив ся над нами та взяв нас зо сьвіта.

Генрихова (не в силі здержати ся, скрикує з плачем). Діточки мої вмирають мені з голоду! (Вона хлипає і заводить). Я вже не знаю, що діяти. Тут роби, що хоч, бігай до упаду. Я вже більше мертва, як жива, і нема мені просвіточку. Девять голодних ротів, треба їх наситити! А відки-ж? Учера вечір я мала кусник хліба, та того не стало і двом найменчим. Кому-ж ми було дати, га? Всї стали кричати: мамцю мені, мамцю мені... Ой, гірка-ж моя доле! А тут я ще й бігати не можу. Що-ж воно буде, як

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

я зляжу! Тої крішку картофлини узяла нам вода. Ніщо ні вломити, ні вкусити.

Берта (виняла сколобину й вимила рану) Тепер обвяжемо платком; (Еммі) пошукай-ко там!

Бавмертиха. Нам уже не буде ліпше, Генрихова.

Генрихова. Та ще в тебе хоть дівчата. Маєш чоловіка, що може ти робити, але мій ми того тижня знов упав. І знов ним стало сіпати та метати, так що я з великого страху не знала що почати. А після таких корчів він ми знов лежатиме в постелї з вісім день.

Бавмертиха. Тай мій уже не богато вартий. Вже починає занепадати. Груди його болять і крижі. Тай видали ся ми що до феника. Коли нинї не принесе дещо грошей, то й я не знаю, що буде далї.

Емма. Вірте, Генрихова. Коло нас така біда... Тато мусїли взяти з собою Амуся. Ми мусїли казати його зарізати, аби хоть що-то вкусити.

Генрихова. Може вам лишила ся бодай жменя муки?

Бавмертиха. Анї крішечки, Генрихова, в хатї нема вже й зеренця соли.

Генрихова. Ну, то вже не знаю! (Встає, стоїть, думає). Нї, справдї вже не знаю! — Тепер я вже не дам собі ради. (В лютости й трівозї кричучи). Я-ж рада була би і свинячій їдї! — Але з порожними руками менї годї вказувати ся до дому. Прости-ж мене, Господи! Я не бачу собі инчої ради. (Вона храмає, ступаючи тілько на пяту лївої ноги і швидко вибігає).

Бавмертиха (кличе їй на здогін, остерігаючи). Генрихова, Генрихова! не зроби-ко ти дурницї!

Берта. Не бійте ся. Ся не заподіє собі нічого. Не вірте тому і ви.

Емма. Та вона все так робить (вона знов сїдає за варстат і робить кілька секунд).

Авґуст (сьвітить лоївкою навперед свого батька, старого Бавмерта, що влазить у хату з пряжею на плечах).

Мати Бавмертиха. О йой, о йой, чоловіче, де-ж ти так забарив ся?!

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Старий Бавмерт. Та не їж-бо мене зараз. Дай перше крішку відітхнути. От, ліпше подиви ся, хто зо мною прийшов.

Моріц Єґер (уходить, згинаючи ся в дверях. Кремізний, середнього росту, з червоним лицем резервіст, у перебекереній на голові гусарській шапці, в новій одежині й черевиках, до того й чистій сорочці без ковняра. Увійшовши, він стає по військовому і салютує. Рішучим тоном). Добрий вечір вам, тітко Бавмертова!

Бавмертиха. Ади, ади! а ти-ж знов дома? Ще не забув нас? Ну, сідай же собі. Ходи сюда, сідай.

Емма (втираючи полою столець від пороху і подаючи його Єґерови). Добрий вечір, Моріце! знов хочеш подивити ся як мають ся бідні люде?

Єґер. Скажи-ко ти мені, Еммо! мені якось не вірить ся. У тебе хлопець, і з него може бути незабаром вояк. Відки він у тебе взяв ся?

Берта (що бере від батька принесену скупу поживу, кладе мясо в ринку і засуває в піч, тим часом як Авґуст топить). Таже ти знаєш ткача Фінґера?

Бавмертиха. Таже він жив осьде з нами. Він хотів з нею оженити ся, але вже був зовсім хорий на груди. Я-ж нераз остерігала дівчину. Та чи могла вона послухати? А тепер він давно помер і забув ся, а ся нехай дивить ся, як вигодувати хлопця. А скажи-ко ти мені, Моріце, як там тобі вело ся?

Старий Бавмерт. Ба, мовчи-ко ти, стара, сему хліб зародив; він сьміє ся з нас усіх; він ти одягнений мов князь, має срібний зиґарок-циліндер та ще й десять талярів готовими грішми.

Єґер (чванливо поставивши ся, на лиці гороїжний силуваний усьміх). Я не можу жалувати ся. Мені не зле вело ся у війську.

Старий Бавмерт. Він обслуговував рітмайстра. Послухай, він і говорить як пани.

Єґер. Я так навик до делікатної бесіди, що й відвикнути не можу.

Бавмертиха. А дей-же єго, кату! колись був такий непотріб, тай прийшов отак до грошей. Адже-ж тебе

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

бувало годі було заставити до чогось розумного; ти-ж не міг і одного мітка намотати. Усе, бувало, тікаєш на двір; ти волів класти пастки на миши та самотріски на червоношийки. Що, може не правда?

Єґер. Та правда, тітко Бавмертова. Я ловив не тілько червоношийки, але й ластівки.

Емма. А ми все, бувало, кажемо: ластівки їдовиті.

Єґер. Менї то було байдуже. Якже-ж вам вело ся, тітко Бавмертова?

Бавмертиха. Ой-ой, дуже дуже лихо остатні чотири роки. Мене, видиш, лупає в тілї. Подиви-ко ся на мої пальцї. Сама не знаю, що менї, чи гостець, чи що? Я ти така нещаслива! Не можу рушити нї рукою, нї ногою. Нїхто не повірить, які муки я приймаю.

Старий Бавмерт. Із нею тепер велике лихо. Вона вже не довго потягне.

Берта. Рано ми єї одягаємо, у вечір роздягаємо. Мусимо єї годувати як малу дитину.

Бавмертиха (усе жалібним, плаксивим голосом). Мусять мя, синку, обходити і ззаду і з переду. Я гірше нїж хора. Я й тягар. І що я вже не напросила ся пана Бога, аби взяв мене раз, о Сусе Христе, Сусе Христе, менї-ж аж надто надто зле. І не знаю... люде могли би собі гадати... але-ж бо я навикла до роботи з малої дитини. Я-ж усе, бувало, робила своє дїло, а тепер (вона пробує даремно підвести ся) годї тай годї. — У мене добрий чоловік і добрі дїти, коли-ж бо я мушу дивити ся на них...! Як виглядають дївчата!? Дале не стане в них і каплї крови. Блїді ти як полотно. Така ти дївчина все мусить робити на варстатї, чи їй те служить, чи нї. Яке їх житє? Цїлїсїнький божий рік вони не вилазять ізза варстата. І не загарували собі хоть якої-такої одежини, аби могли показати ся межи люде, або піти до церкови та трохи відітхнути. Молодї дївчата, однїй пятнацять, другій двадцять рік, а виглядають як з хреста зняті.

Берта (коло печи). Знов курить трохи!

Старий Бавмерт. Ну, бачиш, іще й дим. І міркуй тепер, чи може тут бути лїпше? Незабаром певнїсїнько за-

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

валить ся піч. Мусимо єї завалити, а самі ликати саджу. Ми всї кашляємо, одно від одного. Та що то кашель, нас аби й задушило, нам аби й груди розірвало, то й тодї ми нікому не в голові.

Єґер. Се-ж річ Анзорґе, він повинен направити піч.

Берта. Ой, бо й є! він і не подивить ся на нас. Він і так воркотить аж надто.

Бавмертиха. Ми вже й так єму заваджаємо.

Старий Бавмерт. А як іще й воркотїти станемо, тай вилетимо. Він уже дале з пів-року, як не бачить від нас чиншу.

Бавмертиха. Який скорий, а міг би бути чемнїщий.

Старий Бавмерт. І єму-ж нї-відки, мамо, і він-же має ся аж надто зле, хоть і не каже про свою нужду.

Бавмертиха. У него-ж своя хата.

Старий Бавмерт. Не говори-бо ти таке, мамо. Таже в сїм домі нема й трісочки його.

Єґер (сїв і виняв з одної кешенї коротку люльку з гарними кутасами, а з другої квартову фляшку горівки). Отже воно й тут не може так далї йти. Я вже досить навидїв ся, як тут скрізь людям живе ся. Таже по містах собаки живуть краще від вас.

Старий Бавмерт (живо). А правда, правда? І ти се знаєш!? А тут як писнути слово, то кажуть, що то злі часи.

Анзорґе (входить, в однїй руцї горнятко з зупою, у другій майже готовий чвертковий кіш). Як ся маєш, Моріце! Тай ти вже тут?

Єґер. Красненько дякую, тату Анзорґе.

Анзорґе (засовуючи своє горнятко у руру). Ну, скажи-ко ти менї: ти-ж дале виглядати-меш як який ґраф.

Старий Бавмерт. А покажи-ко ти свій гарний зиґарочок. У него-ти нове убранє і десять талярів готовими грішми.

Анзорґе (покивуючи головою). Ну, вже-ж! — Ну, н-не, н-не!

Емма (збираючи лупину з картофлї в мішечок). Піду-ж я з лупиною. Може сего стане на горнятко маслянки. (Вона виходить).

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Єґер (коли всї вважають на него пильно і щиро). На ну, нагадайте собі: кілько то ви менї надопікали ся. Навчать тебе, Моріце, кажете бувало раз-у-раз, чекай, як підеш до війська. На ну, отже видите, менї вело ся дуже добре. Пів року я був на шнурку. Треба слухати, се найголовнїще. Я чистив вахмайстрови черевики; чесав єму коня, носив пиво. Увихав ся я, як ласичка. Тай службу свою я робив: до сто сот гармат! таже на минї все мусїло так улискувати ся! Я був перший у стайнї, перший при рапортї, перший у сїдлї; а як прийшло до атаку — марш марш! свята каноно, громи і блискавицї, мій Боже милий!! І вважав я, як гонча собака. Все, бувало, гадаю собі: тут нїщо не поможе, тут мусиш у те вірити; і я збирав до купи всї думки, і було добре; і дійшло до того, що ротмістер сказав про мене перед усею швадроною: отсе в мене гузар! (Тишина. Він закурює люльку).

Анзорґе (похитуючи головою). То ти був такий щасливий?! Ну, вже-ж — ну, н-не, н-не! (Він сїдає на підлогу, кладе коло себе лозове прутє, бере кінь межи колїна і плете його далї).

Старий Бавмерт. Отже ми надїємо ся, що ти нам приніс своє щастє. — Ну, напємо ся?

Єґер. Ну, вже-ж, тату Бавмерте, а як не стане, то буде ще. (Він кидає на стіл гріш).

Анзорґе (з боязким, вишкіреним зачудованєм). Ой-ой, що-то воно тут буде... онде шкверенчить печеня, а осьде кварта горівки, (він пє із фляшки) здоровє твоє, Моріце! — Ну, вже-ж! ну, н-не, н-не! (Від тепер фляшка іде з рук до рук).

Старий Бавмерт. А чи не могли би ми мати бодай у сьвято оттакий кусень печені, бо тепер ми не видимо мняса цїлїсїнький божий рік? — Тепер знов чекай, поки не надбіжить ти оттакий песик, як тому чотири тижнї: а воно не часто буває в житю.

Анзорґе. А-будь ти казав зарізати Амуся?

Старий Бавмерт. А що-ж ми було робити? — чекати, поки сам не здохне з голоду?...

Анзорґе. Ну, вже-ж, — ну, н-не, н-не.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Бавмертиха. Такий вам був гарний та послушний песик.

Єґер. А ви тут усі довкола все ще такі ласі на собачу печеню?

Старий Бавмерт. О Сусе Христе, Сусе Христе, нам коби її як найбільше!

Бавмертиха. Ба, та вже-ж, оттакий кусень мняса — ласка Божа.

Старий Бавмерт. А тобі-ж таке вже не смакує? Ну, то побудь тут у нас, Моріце, тай знов ти швидко засмакує.

Анзорґе (нюхтячи). Ну, вже-ж — ну, н-не, н-не, що тут за смак — яке вам воно запахуще!

Старий Бавмерт (нюхтячи). Чистий цинамон, присяй Богу!

Анзорґе. Скажи-ж ти нам, Моріце, як воно по твоєму? Адже ти знаєш, як там воно на сьвіті. Чи буде коли осьде з нами ткачами инакше, чи як?

Єґер. А певно повинно бути.

Анзорґе. Ми осьде в горах не можемо ти нї жити нї вмерти. Нужда коло нас, вір нам. Боремо ся до крови. Та нарешті мусимо загибати. Нужда вриває ся крізь дах над головами і крізь підлогу під ногами. Бувало, як іще могло ся робити на варстаті, то ще було пів біди-лиха. А тепер я вже не можу добути собі роботи анї раз. Із сего плетіня также ледви дихає ся. Плету я до пізної ночи, а як упаду на постіль, то загарував я гріш і шість феників. Ну скажи-ж нам осьде сам, ти-ж учений. Чи можна тут вийти на своє, при такій дорожнї? Три таляри я мушу кинути на податок від хати, таляра на податок від ґрунту. Три таляри чиншового, чотирнацять талярів я можу заробити, то лишає ся менї сїм талярів на ввесь рік. І з того поживи ся, отопи ся, угорни ся, обуй ся, обший ся, та облатай ся, закватируй ся і все. — Чи диво-ж, що нївідки платити чиншів?

Старий Бавмерт. Мусить раз хтось піти до Берлїна та росказати королеви, як нам тут веде ся.

Єґер. І се не богато поможе, тату Бавмерте. Вже досить написали ся за се в ґазетах. Але богачі вам пере-

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

кручують річ отак... вони перечортять і найліпшого християнина.

Старий Бавмерт (похитуючи головою). Мали би розум у Берлїнї!

Анзорґе. Скажи-ко ти нам, Моріце, чи може се бути? Чи нема на се нїякісїнького права? Коли чоловік гарує, аж єму шкіра з рук лупить ся, а таки не може настачити на чинші; то чи може менї ґосподар відобрати мою хатчину? Він, бачиш, ґосподар, єму аби гроші. Тепер же я й не знаю, що то ще буде? — Ану-ж менї прийде ся вступити ся з хатчини... (Крізь плач). Тут я родив ся, тут мій тато сидїли за варстатом поверх сорок рік. Бувало, небіжчик раз-у-раз кажуть мамі: мамо, як я умру, держи хатчину. Хатчину я придбав, кажуть бувало небіжчик. Тут що цвяк то неспана ніч, що сволок то рік на сухім хлїбу. Отже-ж менї видить ся...

Єґер. Вони возьмуть у чоловіка остатне, вони на се звикли.

Анзорґе. Ну, вже-ж! — ну, н-не, н-не! але як на те прийде, то я вже волїв би, аби мене винесли, нїж мав би я на старість ще забирати ся. Щó то смерть! Мій тато также вмирали досить радо. На самім останку, вони почали були трохи трівожити ся. Коли-ж я поліз до них у постїль, вони знов утихомирили ся. — Тямую як нинї: тодї менї було тринацять рік. Я був дуже втомлений, то й заснув собі, коло хорого чоловіка, — тодї я ще не богато розумів — а як я пробудив ся, вони вже були застигли.

Бавмертиха (після павзи). Досягни-ко ти, Берто, зупу з рури та дай Анзорґе.

Берта. Ось маєте, їжте, тату Анзорґе!

Анзорґе (їсть, плачучи). Ну, н-не, н-не! — ну, вже-ж!

Старий Бавмерт (почав їсти мнясо з ринки).

Бавмертиха. Ну, тату, тату, потерп же трохи! Дай Бертї приладити, як Бог приказав.

Старий Бавмерт (жнякаючи). Два роки тому я причащав ся. І зараз після того продав святочний сурдут.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І з того ми були купили собі кусень свинини. Від тоді я не їв мняса аж до нині вечір.

Єґер. От вигадали, нам же й не треба мняса, за нас їдять фабриканти! Вони бродять у маслї от поти. Хто сему не вірить, нехай тілько зийде до Біляви та Петершвальду. Там вам чудеса: палата коло палати, а все фабрикантські. Все палати та палати. Із зеркальними шибами та вежами та залїзними парканами. Н-не, н-не, там нікому й не снять ся лихі часи. Там стає і на печеню і на булки, і на карети та візки, і на ґувернантки, і на нітвісти що. В них обрік грає, що аж гей! вони не знають, що швидче собі купувати з богатства та гордощів.

Анзорґе. Давно, бувало, зовсїм не те. Тодї фабриканти давали жити і ткачам. Тепер вони все продївають самі. А се, міркую я, ось чому: високий стан не вірить у Бога, анї навіть у чорта. То вони не знають, що таке право і кара. Отже крадуть у нас остатнїй кусень хлїба і псують та підкопують нам, де тілько можуть, і тоту крихітку заробку. Вони винні всему нещастю. Як би наші фабриканти були добрі люде, то і нам не було би лихо.

Єґер. Отже вважайте, я вам прочитаю щось гарне. (Він витягає з кешенї кілька карточок паперу). Іди, Авґусте, біжи в коршму та принеси нам іще кварту. Ну, Авґусте, що се ти раз у раз сьмієш ся?

Бавмертиха. Не знаю, що сему хлопчищеви, йому все добре. Ув-одно вам сьміє ся та сьміє ся, аби там не знати-що. На, борзо, борзо! (Авґуст виходить із фляшкою). Правда, старий, і ти знаєш доброму смак?

Старий Бавмерт (жнякаючи, від їди й горівки підбадьорений). Моріце, ти наш чоловік. Ти вмієш читати й писати. Ти знаєш, як стоїть ткацтво. У тебе серце для бідних ткачів. Ти повинен узяти раз нашу справу у свої руки.

Єґер. Коли тілько на те піде!... Я готов! Зараз! Дуже менї хоче ся заграти раз тим паршивим фабрикантам по свойому. Все менї одно. Я чемний, поки чемний, але як раз стану лукавий та лютий, то вхоплю вам Драйсіґера в одну руку, а Дітріха в другу і як їх гримну головами до купи, аж їм іскри посиплють ся з очей. —

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Коби ми тілько могли довести до того, аби-смо ся держали купи, то могли бисмо зробити фабрикантам такий крах... Не треба нам на те нї короля нї уряду, ми по просту сказали би: хочемо сего й сего, а того й того нї, і тодї зараз би вони не тої заспівали. Вони як побачать, що й ми вміємо показати зуби, то швидко шовкові стануть. Я-ж знаю тих фарисеїв! То стерво, боягузи.

Бавмертиха. Та се мабуть правда. Я-ж певно не лиха. Я-ж усе бувало кажу, що й богачі мусять бути. Але, як на те піде...

Єґер. А про мене, їх коби всїх чорт ухопив, то їх би не шкода.

Берта. А де-ж тато? (Старий Бавмерт вийшов тихцем).

Бавмертиха. Не знаю, де би він дїв ся.

Берта. Хиба що відвикли від мняса!

Бавмертиха (сама не своя, плачучи). Ну маєте, ну маєте! Навіть не приймає. Знов віддасть і тоту крихіточку доброї їди.

Старий Бавмерт (уходить назад, плачучи з пересердя). Н-не, н-не! менї борзо буде капут. От до чого мене довели! Як чоловік дохопить ся раз до чогось доброго, то навіть не може вдержати у собі. (Сїдає плачучи на запічок).

Єґер (раптом скипаючи, фанатично). І тут зовсїм близько є люде, урядники, черевачі, що цїлий Божий рік нїчогісїнько не роблять, тілько крадуть Господу Богу дни. Вони сміють казати, що ткачам було би добре, як би тілько не були лїниві!

Анзорґе. То не є люде. То не-люди, он хто.

Єґер. Ну, чекайте-ж, буде й їм. Я і рудий Бекер, ми їм наваримо пива. А на відходї ще й заспіваємо „Крівавий суд“.

Анзорґе. О Сусе Христе, Сусе Христе, се певно тота співанка?

Єґер. Еге-ж, еге, ось вона в мене.

Анзорґе. Вона зве ся, бачу, співанка за Драйсїхера, чи як?

Єґер. Я вам її прочитаю.

Бавмертиха. Ба хто-ж її зложив?

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Єґер. Сего не знає ніхто. Ну, слухайте-ж. (Він читає, по школярськи силябізуючи, лихо наголошуючи, але з очевидно сильним чутєм. Тут виходить усе: роспука, біль, лютість, ненависть, жадоба пімсти).

Ой є в нас тут в селї свій суд
Гірш потайного суду,
Тут у людей житє беруть
Без вироку, без труду.

Тут звільна тягнуть жили з нас,
Тут вічні людські муки,
Зітханя наші по всяк час
Є сьвідками розпуки.

Старий Бавмерт (глибоко вражений і зворушений словами пісні, нераз на силу здержував ся, аби не перебивати Єґера. Та ось у нéго прориває ся все: загикуючи ся, крізь сміх і плач, до жінки). Тут вічні людські муки. Хто се написав, мамо, каже правду. Ти сему сьвідок... як там написано? Зітханя наші... як?... по всяк час...

Єґер. Є сьвідками роспуки.

Старий Бавмерт. Ти знаєш, як ми зітхаємо день у день, чи на яву, чи в снї.

Єґер (читає далї, тим часом Анзорґе, переставши робити, сидить охлявши, вражений глибоко, а Бавмертиха і Берта раз-у-раз утирають сльози).

Наш кат, то є пан Драйсіґер,
А слуги — посїпаки!
З них кождий тілько шкіру-б дер,
Не скрито, явно таки.

Злодії, кодло Сатани,

Старий Бавмерт (із дрожучою злобою тупаючи ногою). Еге-ж, кодло Сатани!!!

Єґер (читає).

Пекольне, ненаїсне!
Ви працю нашу жерете,
Най грім за те вас трісне!

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Анзорґе. Ну, вже-ж, тут є за що й заклясти.

Старий Бавмерт (стискаючи кулак, грозячи). Ви працю нашу жерете!

Єґер (читає).

Даремно тут просить, благать,
Сльозами мить ся й потом.
„Не в лад тобі, то йди, пропадь,
Гинь з голоду під плотом!“

Старий Бавмерт. Як там стоїть? Даремно мить ся потом? що слово... що слово... сама щира правда, як у сьвятім письмі. Даремно тут просить, благать.

Анзорґе. Ну вже-ж! ну, н-не, н-не! тут уже ніщо не поможе.

Єґер (читає).

Подумай, як такий бідак
Ввесь вік терпить і гне ся,
У хаті хоть би хліба шмат,
Нераз аж серце рве ся.

Га! Серце! Гарна річ! Та в вас
Є серце, людожерці?
Сорочку й шкіру здерти з нас, —
Ось що у вас на серці!

Старий Бавмерт (схоплює ся, вражений до пяної скажености). Сорочку й шкіру. Все правда, сорочку й шкіру здерти з нас. Ось вам я, Роберт Бавмерт, майстер ткацький із Кашбаху. Хто може виступити і сказати...! Я-ж усе своє житє був порядним чоловіком, і от погляньте на мене! Що мені з того? Як я виглядаю? Що вони з мене зробили? Тут звільна тягнуть жили з нас. (Він протягає свої руки). Ось вам, подивіть ся, шкіра та кости! Злодії, кодло Сатани!! (Він падає плачучи з роспуки на столець).

Анзорґе (кидає кіш у кут, схоплює ся на ноги і, дрожучи з лютости всім тілом, пробелькотує). І сему мусить конець, кажу я, мусить заразісінько! Не видержимо довше! Не видержимо довше, хоть най буде, що хоче.

Кінець другого акту.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ТРЕТІЙ АКТ.

Особи третього акту.

Бекер.
Моріц Єґер.
Старий Бавмерт.
Старий Анзорґе.
Вельцель, шинкар.
Вельцелиха, його жінка.
Анна Вельцелівна, його донька.
Подорожний.
Віґанд, столяр.
Горніґ, шматяр.
Ґосподар.
Лісничий.
Віттіґ, коваль.
Куче, жандарм.
Старі й молоді ткачі.

Шинок у середній коршмі в Петерсвальдаві. Велика хата підперта по середині деревяним стовпом, довкола котрого є стіл. Праворуч від стовпа, так що він тілько закритий, є в задній стіні входові двері. Крізь них видно великі сїни, де зложені бочки й пивоварська посуда. В середині, праворуч від дверей у хуті є шинквас: деревяна перегорода висока з на чоловіка з передїлками на шинкарську посуду, з заду шафа у стїні з фляшками горівки, між перегородою і шафою з лїкерами невеличке місце для шинкаря. Перед шинквасом стіл накритий писаною скатертю. Над ним висить гарна лямпа, довколо него богато крісел із тростини. Не далеко від него у правій стїні є двері з написом: „комната на вино“, для лїпших гостей. Ще близче наперед праворуч тикає старий стїнний годинник. Лїворуч від входових дверей, під задною стїною стоїть стіл із фляшками й склянками, а далї в куті велика кафльова піч. У лївій бічній стїні троє малих вікон, під ними лавиця, перед нею три великі деревяні столи впоперек до стїни. Повздовж столів лавки з поручами, коло поперечних боків від середини хати по деревяному кріслови. Великий льокаль потинкований по голубому, обвішаний плякатами, сорокатими афішами з образками та олїйними друками, між ними портрет Фридриха Вільгельма IV.

Шольц Вельцель, добродушний великан поверх 50 років, точить за шинквасом пиво з бочки у фляшку.

Вельцелиха прасує коло печи. Вона є статна, чистенько одягнена жінка несповна 35 років.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Анна Вельцелівна, 17 річна, красна особа з пишним, рудавим волосєм, сидить гарно одягнена за накритим столом із роботою в руках. Раз вона підводить очи від роботи і наслухає, бо з далеку доходить голос похоронної пісні, що співають школярі.

Майстер Віґанд, столяр, сидить за тим самим столом, у своїй робучій одежині, за склянкою баварського пива. По сім чоловіці видно, що він знає, чого треба в сьвіті, аби дійти до цїли, тоб то хитрости, швидкости і рішучости.

Подорожний коло стола під стовпом їсть жваво німецький біфштек. Він є середного росту, добре згодований, пухкий, з роду веселий, живий і безвстидний. Одягнений по моді, єго подорожні річи, торбинка, скринька з прібками, парасоль, накидка і накривало з плюшу лежать коло него на кріслах.

Вельцель, (несучи подорожному склянку пива, на бік Віґандови). Там сегодня чорт весілє справляє у Петершвальдї.

Віґанд (різким трубним голосом). Ну, та бо нинї віддають роботу онде в горі у Драйсіґера.

Вельцелиха. Ба, та бо ще нїколи не було такого ґармідеру.

Віґанд. Ну, може бути, що се через отих двіста нових ткачів, що він хоче ще приймити тепер.

Вельцелиха (усе прасуючи). Еге-ж, еге, то певно через се. Як він хоче двіста, то певно прийшло зо шістьсот. У нас же їх нївроку.

Віґанд. Гей, то-то-ж бо хапають. І хоть як їм зле, вони не вимирають. Плодять більше дітей, як потрібно. (Похоронну пісню чути хвильку дужче). Ну, ось до того й похорон. Адже вмер ткач Нентвіх.

Вельцель. Той надто довго тяг. Уже більше як рік лазив такий, як сновида.

Віґанд. Вір менї, Вельцелю, такої маленької домовинки, такої малесенької, я ще не клеїв від коли жию. То-ти ще раз був трупик, не важив-ти і девяносто фунтів.

Подорожний (жнякаючи). Я тілько одного не розумію... куди не подиви ся, в яку небудь ґазету, все чи-

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

таєш як найстрашнїщі історії про нужду ткачів, то приходить ся до понятя, немов би тут усї люде вже на три чверти повимирали з голоду. Але як бачити потім отакий похорон... Я саме входив у село. Музика, учителї, школярі, пастор і гурма людей за ними, Господи, так як би ховали китайського цїсаря. Но, коли ще люде можуть заплатити таке...! (Він пє пиво. Поклавши знов склянку, раптом із розпустною лехкістю). Правда, паннунцю? Чи не маю я рациї?

Анна (всміхає ся заклопотана і швидко плете далї).

Подорожний. Певно виступцї для татка.

Вельцель. О я би того не натяг на ноги.

Подорожний. На, слухайте-ж бо! Я дав би половину свого добра, як би сї пантофлї були для мене.

Вельцелиха. Вона такого зовсїм не розуміє.

Віґанд (кашельнувши кілька разів, присуваючи ся з кріслом і розмахнувши ся говорити). Пан виразили ся чудно за похорон. Ну, скажіть же нам, молода панї, правда, що се ще малий похорон?

Подорожний. От-що, але в такім разї я питаю ся... Воно-ж мусить коштувати страшенно дорого. Відки-ж ті люде беруть такі гроші?

Віґанд. Ви менї вибачите ласкаво, мій пане, се якийсь нерозум межи тутешними бідними людьми. Позвольте сказати, у них вам таке надмірне понятиє за про довжний пошановок і обовязкову довжність для усопших, у їх свояків. Як умруть родичі, воно звичайно тілько забобони, то найближчі потомки й наслїдники складають ся з остатного, і як на те не стане дїтей, то зазичують ся у найблизчих маґнатів. І залазять вам у довги повище вух; задовжують ся у всечесного пастора, у дяка, паламаря і всїх церковників. І напиток та їда й така инча потріб. Н-не, н-не, я, моспаненьку, хвалю дїточу дяку, але не аби нуждарі до смерти угинали ся під обовязками.

Подорожний. Позвольте, адже се повинен би пастор відрадити людям.

Віґанд. Ви вибачите менї, ласкаво, мій пане, я мушу тут завважати, що кождісїнька громадка має свій дім божий і мусить удержувати свого всечесного душпастиря. З такого великого похорону високе духовенство має

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

собі добрий прихід. Чим більше людей на такім похороні, тим більше й приносів. Хто знає тутешні робітницькі порядки, може неміродайно, але певно сказати, що пан-отцям дуже не любі тихі похорони.

Горній (уходить, малий, старець з ногами покривленими, як буква ѡ і з шлиєю через плечі й груди. Він є шматяр). Красний добрий день вам. Просив би простої горівки. На, молода пані, є у вас які шматки? Панно Анно! У мене в візку гарні заплїточки, стяжечки до сорочок, підвязочки, красні шпильки, гарнадлї, гачки й иглички. Усе дам за пару шматок. (Переміненим тоном) Зі шматок робить ся красний білий папірчик, і на нім любчик пише гарний листочок.

Анна. О, дякую, менї не треба любчика.

Вельцелиха (вкладаючи душу). Ось яка се дївчина. За віддаванє не хоче й чути.

Подорожний (схоплює ся, нїби мило зачудуваний, підходить до накритого стола і протягає Анні руку). Отсе розумно, панно, робіть так як я. Згода! Прибийте руку! Ми обоє лишимо ся неодружені.

Анна (почервонївши ся по вуха, дає йому руку). Ну, ви вже певно жонаті?!

Подорожний. Боже мене борони, я тілько так удаю. Ви мабуть міркуєте по тім, що я ношу перстїнь?! Ах, я його натягнув на палець тілько для того, аби охоронити мою принадливу особу від нечистих нападів. Вас я не бою ся. (Ховає перстїнь у кишеню). — Скажіть же менї по правдї, паннунцю, чи ви таки нїколи не думаєте хоть трішечки вийти замуж?

Анна (похитуючи головою). О, ще що!

Вельцелиха. Ся вам лишить ся дївкою, хиба що лучить ся щось дуже незвичайне.

Подорожний. Ну, чому-ж би нї? Один богатий шлезький маґнат оженив ся з покоївкою своєї матери, а й богатий фабрикант Драйсіґер теж узяв вітову доньку. Вона й на половину не така гарна як ви, панно, а їздить собі тепер гарненько в кареті з локаями. Чому-ж би нї? (Він походжує витягаючи ся і шивоного) Я напю ся чашку кави.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Анзорґе і старий Бавмерт (уходять, оба з пакунком, і сідають тихо й покірно коло Горніґа за найпередніщий стіл ліворуч).

Вельцель. Як ся маєте! Батьку Анзорґе, предці раз показалисте ся.

Горніґ. І ти ще виліз із своєї закуреної берлоги?

Анзорґе, (безрадно і видимо збитий з пантелику). Я знов узяв си пряжу.

Бавмерт. Він хоче робити за десять грошів.

Анзорґе. Я би був не зробив того, але що-ж, коли вже й коло кошів нема зарібку.

Віґанд. Воно все ліпше як нічо. Він на то й дає, аби-сте мали заробок. Я дуже добре знаю ся з паном Драйсіхером. Вісім день тому я там направляв вікно. Ми говорили про те. Він робить се тілько з доброго серця.

Анзорґе. Ну вже-ж — ну, н-не, н-не.

Вельцель (подаючи ткачам по порциї горівки). Ось вам. Скажи-ко ти менї, Анзорґе: від коли ти вже не голив ся! — Пан дуже хотіли би знати.

Подорожний (обертає ся і каже голосно). Ах, пане ґосподарю, я-ж сего не казав. Пан майстер ткацький тілько впали менї в око своїм поважним виглядом. Такі рослі постаті бачить ся не часто.

Анзорґе. (шкрабає ся в голову заклопотаний). Ну вже-ж — ну, н-не, н-не.

Подорожний. Такі здоровенні діти природи тепер дуже рідкі. Ми так висмоктані культурою... та мене ще радує ота непочата сила. Косматї брови! Оттака дика борода...

Горніґ. Послухайте-ко, дорогий пане, я вам щось скажу: тут у людей не стає грошей на голія, а бритви то вже зовсім нї за що їм собі справити. От росте, тай росте. На зверхню подобу вони не можуть звертати уваги.

Подорожний. Але-ж прошу вас, чоловіченьку, де-ж би я був... (Потихо до ґосподаря). Чи можна сего пелехатого чоловіка почестувати склянкою пива?

Вельцель. Боже борони, він не прийме. У него дуже смішні примхи.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Подорожний. На, то ні. Позволите, пані? (Він сідає за накритий стіл). Можу вас запевнити, ваше волосє так ми сліпить очи від коли я ввійшов, сей матовий полиск, ся мнякота, ся буйність! (Він цілує мов охвачений кінці своїх пальців). І ся краска... як достигла пшениця. Як появите ся, пані, з отсим волосєм у Берлїні, зробите фурор. Parole d' honneur, з сим волосєм пані можете піти в цїсарський двір... (Розвернувши ся, оглядає волосє). Пишне, просто пишне.

Віґанд. Через те їй і дали гарне прізвище.

Подорожний. Як же-ж її звуть?

Анна (все придушує сьміх) О. Не слухайте того!

Горніґ. Певно лисиця, правда?

Вельцель. Та дайте-ж бо покій! Не баламутьте ми дївчини до решти! Ви й так уже наклали їй у голову доволї гусенниць. Нинї їй хоче ся ґрафа, а завтра вже захоче ся князя.

Вельцелиха. Не гудь-ко ти дївчини, старий! Таже то не гріх, як чоловік хоче підняти ся вище. Адже-ж так як ти думаєш, думають не всї. Се й не було би добре, тодї нїхто не рушив би ся з місця, всї сидїли би тихо. Як би так був думав дїд Драйсіґера, то певно був би лишив ся бідним ткачем. Тепер вони богачі на всю губу. Тай старий Тромтра теж був собі бідний ткач, а тепер у него дванацять панських маєтків і ще й шляхтичем став.

Віґанд. Се все правда, Вельцелю. Тут твоя жінка на добрій дорозї. Я можу се підписати. Як би я був так думав як ти, то де-ж би я мав тепер сїм челядників?

Горніґ. Ти вмієш коло того бігати, нема що казати. Ткач іще ходить на ногах, а ти вже робиш йому домовину.

Віґанд. Хто хоче з чого вийти на своє, мусить того пильнувати.

Горніґ. Еге-ж, еге, ти ще й пильнуєш того. Ти знаєш лїпше від дохтора, коли смерть іде по ткацьку дитину.

Віґанд (на силу всьміхаючи ся, раптом люто). А ти знаєш лїпше від поліцая, де сидять пяницї ткачі, котрі що тижня ховають собі добру коробку цївок. Ти ходиш за шматками, а береш і полуміток пряжі, як удасть ся.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Горніґ. А твій хліб родить ся на цвинтарі. Чим більше їх іде спати на гиблівки, тим ліпше для тебе. Ти як подивиш ся на довгий ряд діточих гробиків, то бєш ся по череві і кажеш: Сей рік був знов добрий; малі цуценята знов падали, гей маєві хрущі з дерева. Отже я можу собі знов доложити кварту на тиждень.

Віґанд. Се ще не значить, що я крадене добро переводжу.

Горніґ. Хиба що часом подаєш богатим фабрикантам бархану подвійний рахунок, або возьмеш пару лишніх дощок від Драйсіхерових будівель, як випаде безмісячна ніч.

Віґанд (відвертаючи ся від него). О, говори собі з ким хочеш, я з тобою говорити не буду. (Раптом знову). Брехливий Горніґ!

Горніґ. Мертвецький столяр!

Віґанд (до присутних). Він відьмак.

Горніґ. Стережи-ж ся, кажу ти, бо зараз покажу свій знак. (Віґанд блїдне).

Вельцелиха (вийшла була і тепер кладе перед подорожним каву). Може краще занести вам каву до комнати?

Подорожний. І-і, що-ж ви думаєте! (з солодким поглядом на Анну). Тут буду сидїти, доки не вмру.

Молодий лїсничий і ґосподар (остатний з батогом, уходять, оба). Добре полудне! (Стають коло шинквасу).

Господар. Дайте нам по порциї імберівки.

Вельцель. Здорові були! (Насипає горівки; оба хапають порциї, цокають ся, випивають і кладуть їх на шинквас).

Подорожний. Ну, пане лїсничий, порядно-сте ся промашерували?

Лїсничий. Нїчого. Із Штайнзайфердорфу аж сюди.

(Перший і другий старий ткач уходять і сїдають собі коло Анзорґе, Бавмерта і Горніґа).

Подорожний. Вибачайте, пане, ви лїсничий у ґрафа Гохгайма?

Лїсничий. Нї, у ґрафа Кайля.

Подорожний. Звісно, звісно, я те й хотїв сказати. Тут біда з тою купою ґрафів та баронів, та князївських

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

сьвітлостей. Треба мати великанську память. На що се у вас сокира, пане лїсничий?

Лїсничий. Я її взяв від тих, що крадуть у лїсї дрова.

Старий Бавмерт. Наше панство дуже не любить, коли хто возьме пару полїн дров.

Подорожний. Ну, позвольте, пане, воно й не годить ся, як би так кождий хотїв брати...

Старий Бавмерт. Позвольте сказати, воно тут як у кождій річи, з малими й великими злодїями. Тут є такі, що на-велико торгують деревом і богатїють із краденого дерева. Але, як бідний ткач...

Перший старий ткач (перебиває Бавмертови). Ми не сьміємо взяти й галузи, але панство тим цупше бере ся до нас, стягає з нас шкіру гет аж повище вух. Їм заплати охоронне, ткацьке, роботизну, бігай даремне і відробляй шарварок, чи хочеш, чи нї.

Анзорґе. Воно от що: те, що лишає нам фабрикант, забирає нам із кешенї пан до чиста.

Другий старий ткач (сїв за сусїдний стіл). Я й казав се панови сам. Вибачайте, кажу, з ласки своєї, пане ґрафе, я-ж сего року не можу робити тілько день шарварку. Я й не відрікаю ся! А чому? Менї, вибачте, усе попсувала вода. Геть ми змила мою крішку рілї. Я мушу працювати день і ніч, аби жити. Така вам негода... Люде добрі, люде! Стою я оттак тай ломлю руки. А моя вам красна земленька усе зсуває ся та зсуває ся з гори аж у хатчину; і красне, дороге насїнє!... О Сусе Христе, Сусе Христе, дивив ся я у хмари та голосив, і вісїм день я плакав, так що й сьвіта божого не бачив... І знов я намучив ся, поки видудорив на гору вісїмдесять тяженьких тачок землї.

Ґосподар (грубо) Ви тут страшенно розляментували ся. Що Бог дає, мусимо всї приймати. А в тім, як вам не найлїпше, то хто-ж тому винен, як не ви самі? Як був добрий заробок, то що ви робили? Усе-сте програли та пропили. Як бисте були тодї заощадили собі що, то малибисте тепер феник у бідї, тай не потребували-бисте красти тканє та дрова.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Перший молодий ткач (із кількома товаришами з фабрики каже голосно крізь двері). Хлоп усе хлопом, хоть і спить до девятої години.

Перший старий ткач. Воно тепер так: Ґосподар і пан тягнуть за один посторонок. Як ткачеви треба кватири, то ґосподар каже: добре, я ти дам дирочку, абись там сидів, а ти заплатиш мені гарний чинш і поможеш мені позносити сіно і збіже, а не хочеш, то забирай ся. Піде християнин до другого, а той тобі то само запіє.

Старий Бавмерт (сердито). Чоловік як шкварок, усі його гризуть.

Ґосподар (сердито). О, ви зголоджені здохляки, на що ви здали ся? Можете ви ходити за плугом? Можете потягнути рівну борозну, або полукіпок вівсяних снопів подати на віз? Ви-ж ні до чого, ви тілько лінюхуєте та лежите коло жінок. Непотреби якісь! З вас нема користи нікому. (Він тимчасом заплатив і відходить. Лісничий іде за ним сьміючись. Вельцель, столяр і Вельцелиха сьміють ся голосно. Подорожний про себе. Коли сьміх утихає, настає тишина).

Горніґ. Хлоп вам як бремський бик... Хиба я не знаю, яка тут нужда. Туди в горах. Чого тут не бачили! По чотири й по пять їх голих лежало на однісінькім сіннику.

Подорожний (з лехка попрікаючим тоном). Позвольте-ж бо, чоловічку. Адже про нужду в горах погляди дуже ріжні, коли ви вмієте читати...

Горніґ. О, я все читаю з письма, так як би й ви. Н-не, н-не, вже-ж я буду се знати, я-ж не мало находив ся помежи люде. Сорок рік я ношу на плечах скриньку, то нарешті й повинен чоловік знати щось. Якже-ж було з цівочниками? Діти разом з сусідськими гусима лазили по гноях за відпадками. Повмирали люде — голі — на камінних плитах у хаті. Їли смердячу відмастку, аби не вмерти з голоду. Голод позабирав їх не сто й не двіста.

Подорожний. Коли ви вмієте читати, то мусите знати й те, що уряд велів точно дослідити справу, і що...

Горніґ. Знаємо се, знаємо: Прийде вам від уряду такий пан, що вже все знає лїпше, ніж як би те бачив

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

на свої очи, походить отак трошечки по селу, де випливає потік і де найкращі доми. Не хоче ся єму далї поваляти гарних ґлянцованих черевиків. І міркує собі, що воно певно скрізь так гарно, тай сїдає на бричку і від'їздить домів. І пише до Берлїна, що буцїм то нема й нема нїякісїнької нужди. А як би він був потерпів трішечки та виліз у горішні села, до потока, і поза потік на малий бік, або й осторонь, де порозкидані колиби, старі буди по горах, иноді такі чорні та хиткі, що не варто й сїрничка, аби їх підпалити, тодї він певно инакше написав би до Берлїна. До мене повинні були прийти ті панове урядники, що не хотять вірити, що тут нужда. Я би їм був показав дещо. Я би їм отворив очи на всї тутешні голодні гнїзда.

(На дворі чути як сьпівають ткацьку сьпіванку).

Вельцель. Чуєте, вже знов сьпівають доту чортівську сьпіванку.

Віґанд. Та вони перевертають цїле село до гори ногами.

Вельцелиха. Воно, бачу, йде до чогось.

(Єґер і Бекер, обіймивши ся, входять наперед гурми молодих ткацьких челядників до коршми, галасуючи).

Єґер. Швадрон, гальт! Сїдати! (Увійшовші йдуть до ріжних столів, за котрими вже сидять ткачі, і починають бесїдувати з ними).

Горніґ (до Бекера). Скажи-ко ти менї, що се за знак, що вас тілько при купі?

Бекер (важно). Може що й буде. Правда, Моріце?!

Горніґ. Та не вже? Не жартуйте бо!

Бекер. Уже поплила кров. Хочеш бачити? (Закочує собі рукав і показує йому на голій верхній частинї руки кріваві місця від щеплїня. То само робить і богато молодих ткачів коло инчих столів).

Бекер. Ми були у цирулика Шміда, щепити ся.

Горніґ. На ну, то так же й говори! Не диво, що тілько ткачів по всїх вулицях. Як вам такі медведї буяють по селу...!

Єґер, (вдаючи великого пана, голосно). Зараз менї дві квартї, Вельцелю! Я плачу. Гадаєш може, що в мене нема

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

побренькачів? Ну, чекай та мовчи! А в тім, ми якби хотіли, то могли бисмо пити чай і жльопати каву до самого раня, так якби й подорожний. (Сьміх серед молодих ткачів).

Подорожний (з комічним зачудованєм). Чи се ви до мене чи про мене? (Ґосподар, ґосподиня і її донька, столяр Віґанд і подорожний сьміють ся).

Єґер. А все про того, хто питає ся.

Подорожний. Позвольте-но, молодий чоловіче, вам бачу, поводить ся дуже добре.

Єґер. Не можу жалувати ся. Я комівояжер, з убранями їжджу. Зиск по половині з фабрикантами. Чим більше ткачі голодують, тим ситіще я їм. Чим більша нужда, тим кращий мій хліб.

Бекер. Отсе ти добре кажеш, Моріце, дав би ти Бог здоровє!

Вельцель (приніс житнївки. Ідучи до шинквасу, він стає і обертає ся поволи з усею своєю флеґмою і своїм тілищем назад до ткачів. Супокійно, та рішучо). Не зачіпайте-ко ви пана, адже-ж він вам нічого не винен.

Голоси молодих ткачів. Тай ми йому нічого не винні.

(Вельцелиха перемовила ся з подорожним. Вона бере філїжанку з останками кави, і заносить її в сусїдну комнатку. Подорожний іде туди за нею серед сьміху ткачів).

Голоси молодих ткачів (співаючи).

Наш кат то є пан Драйсіґер,
А слуги — посіпаки...

Вельцель. Пст, пст! Сьпівайте собі сьпіванку, де хочете. В моїм домі не вільно.

Перший старий ткач. Єго правда, лишіть сьпівати.

Бекер (кричить). Але поперед Драйсіґера мусимо ще раз пройти ся. Він мусить іще раз почути нашу сьпіванку.

Віґанд. А не галасуйте дуже, бо міг би вас непорозуміти. (Сьміхи і викрики: Гого!!)

Старий Віттіґ (сивий коваль, без шапки, в шкірянім фартусї і деревяних патинках, замазаний саджею, просто з кузнї,

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

увійшов і жде стоячи коло шинквасу на порцию горівки): Дайже-ж бо їм трохи відограти театер. Собаки, що богато гавкають, не кусають.

Голоси старих ткачів. Віттіґ, Віттіґ!

Віттіґ. Я осьде. Що таке?

Голоси старих ткачів. „Віттіґ є тут“. „Віттіґ, Віттіґ“. „Ходи сюда, Віттіґ, сідай собі коло нас“. „Ходи до нас, Віттіґ“.

Віттіґ. Не хоче ми ся сідати коло таких Ґотів.

Єґер. Ходи-ж бо, напий ся раз із нами.

Віттіґ. О, я твоєї чести не потребую. Я як хочу напити ся, то плачу собі сам (Сідає з порциєю горівки коло Бавмерта й Анзорґе і плеще його по череві). Що-ж там їдять ткачі, ге? Капусту та вошаче мнясо.

Старий Бавмерт (запальчиво). Ну, а як би їм того було вже зовсім за мало?

Віттіґ (ніби з зачудованєм витріщив ся на ткача мов дурний). Ну, ну, ну, скажи-ко ти мені, Генрисю, чи се ти? (Дуже розсьміявши ся). Люде добрі, люде, умру зо сьміху. Старий Бавмерт хоче робити бунт. Ну, буде-ж нам що видіти: Тепер зачнуть і кравці, потому повстануть ягнята, а за ними миши та щурі. О Господи, то-ж то вам буде танець. (Він мало не трісне зо сьміху).

Старий Бавмерт. Ну, диви-ж ся, Віттіґ, я все ще той самий, що був. Я ще й тепер кажу, якби то воно по добру, було би ліпше.

Віттіґ. А-як-же! буде, але не по добру. А деж то таке по добру пішло? Хиба-ж у Франциї пішло по добру? Хиба Робеспір гладив по головці богачів? Там казали одно: всіх до дідька. Сип їх на ґільотину. Так має бути, allong sangfang. Печені голубці ніколи не залетять християнинови у рот.

Старий Бавмерт. Як би-ж то мені хоть сяк-так видихати...

Перший старий ткач. Ми потопаємо от-поти, Віттіґ.

Другий старий ткач. Нема дале чого і до дому іти. Чи гаруй, чи лягай спати, голодуємо і так і так.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Перший старий ткач. Дома чоловік зовсім дуріє.

Старий Анзорґе. Менї вже тепер усе одно, чи сяк, чи так.

Голоси старих ткачів (з усе більшим заворушенєм) „Нїгде не дають супокою“. „О, нема і крихти охоти робити“. У нас горі, в Штайнкунцендорфі, сидить один цїлїсїнький день над потоком і миє ся, голїсїнький як його мати на сьвіт породила. Тому геть перевернуло ся в голові.

Третій старий ткач (підводить ся, немов вітхнений і починає говорити „язиками“, грізно піднявши палець). Надходить суд божий! Не приставайте до богачів і панів! Надходить суд божий! Господь Саваофт... (Дехто сьміє ся. Його садовлять силоміць).

Вельцель. Сему аби однїсїнька порция, зараз дуріє.

Третій старий ткач (знову схоплює ся). Та що-ж! вони не вірять у Бога, анї в пекло, анї в небо. З релїґії вони тілько кепкують собі...

Перший старий ткач. Лиши-ко ти се, лиши!

Бекер. Ба, дай-ко ти чоловікови відмовити Отченаш! Се може кому й поможе.

Богато голосів (ворохобно). „Нехай говорить!“ „Не перебивайте!“

Третій старий ткач (піднятим голосом). Отже пекло буде отворено і пащека його роззявлена до самого краю, аби туди пішли душі всїх тих, що ломлять справу бідних і силоміць топчуть права нуждарів, каже Господь. (Заворушенє).

Третій старий ткач (раптом декламуючи по школярськи).

Та якже чудно воно,
Як добре річ узяти,
Коли хто хоче працю
Простих ткачів зневажати!

Бекер. Ба, колиж бо ми ткачі від бархану. (Сьміхи).

Горніґ. Коло простих ткачів іще далеко більша нужда. Ті вам нипають по горах немов сновиди. Ви тут маєте бодай ще хоть тілько сили, що можете відгаркнути ся.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Віттіґ. Гадаєш може, що тут найгірше лихо вже минуло? Тоту крихітку сили, що ще мають у тілї, витягне їм фабрикант до решти.

Бекер. Він-же й казав: ткачі будуть іще робити за кусень прісної паляниці. (Заворушенє).

Ріжні старі й молоді ткачі. Хто се казав?

Бекер. Се казав Драйсіхер за ткачів.

Молодий ткач. Тото стерво треба би повісити коміть головою.

Єґер. Послухай-ко ти мене, Віттіґ, ти все тілько нарсповідав ся за французьку революцию. Ти все так горлав. Отже тепер либонь швидко буде нагода, що кождий міг би показати, хто він такий: чи він хвалько, чи чесний чоловік.

Віттіґ (люто скипаючи). Ще тілько словечко, молодику! Чи ти чув, як кулї свищуть? Чи ти стояв на передній сторожі в ворожім краю?

Єґер. Ну, і ти не зрадник. Ми-ж камратя. Я не думав тебе ображати.

Віттіґ. Байдуже менї твоє камрацтво. Ти латко надута!

Жандарм Куче (уходить).

Богато голосів. Пст, пст, поліция! (Псикають досить довго, поки настає повний супокій).

Куче (серед глибокої мовчанки всїх инчих сїдаючи коло середнього стовпа). Просив би малу житнївку.

(Знов повний супокій).

Віттіґ. Ну, Куче, ти певно прийшов тут заглянути, чи все в порядку?

Куче (не слухаючи Віттіґа). Добрий день вам, пане майстер Віґанд.

Віґанд (усе ще в кутї перед шинквасом). Красненько дякую, Куче.

Куче. Як там дїла йдуть?

Віґанд. Дякую за запитанє.

Бекер. Комісар поліциї боїть ся, аби ми не попсували собі жолудки від тої великої плати, що нам дають. (Сьміхи).

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Єґер. Правда, Вельцелю, ми всї їли свинне мнясо і сос і галушки і капусту, а тепер тілько запиваємо шлямпанським вином. (Сьміхи).

Вельцель. Говори Климе, най твоє не гине!

Куче. Вам аби зараз і шлямпанське і печеня, то вам і того було би ще зовсїм за мало. І я не маю шлямпанського, а якось мушу обходити ся.

Бекер (натякає на ніс Кучого). Він поливає свій червоний огірок горівкою та пивом. Від того він і пристигає. (Сьміх).

Віттіґ. Такому шандареви также не солодко жити: він мусить ба всадити до арешту молодого зголодженого жебрака, ба звести з розуму гарну ткацьку дївчину, ба знов настогнати ся бючи жінку так, що та з переляку аж утїкає до сусїда; тай волочити ся на кони і в перинах лежати до девятої години, те-ж дуже нелегка річ!

Куче. Мели ти собі далї. Ти ще загодї договориш ся до горла. Ми-ж давно знаємо, що ти за пташок. Твою ворохобну пащеку чути до самого пана ляндрата. Я знаю когось такого, що не нинї — завтра через пянство та коршемство доведе жінку й дїти до дому убогих, а себе самого до вязницї, він буде доти бунтувати та бунтувати, доки не загине зо шумом.

Віттіґ (усьміхає ся гірко). Хто то ще знає, що буде! Нарештї може й твоя правда (Спалахкуючи гнївом). Але-ж як воно дійде аж до такого, то буду я знати, кому подякувати за те, хто мене оббріхує і перед фабрикантом і перед панами, хто мене безчестить та обмовляє так, що не маю вже нїякісїнької роботи, — хто підбунтував проти мене і хлопів і мельників, так що цїлїсїнький божий тиждень і коня нїхто не приведе підкувати, анї зробити обруч на колесо. Знаю я, хто се такий. Я раз того падлюку стягнув із коня за те, що випарив канчуком малого дурного хлопця за пару зелених грушок. І кажу ти осьде, ти мене знаєш: завдаш ти мене до кримінালу, то й сам зараз роби тестамент. Як тілько здалека почую, що дзвонять, то не Віттіґ моє імя, коли не вхоплю що попало, підкову чи молоток, спицю чи ведро на воду, і найду тебе

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і в ліжку, коло твоєї жінки, і вихоплю тебе і розібю тобі голову. (Схоплює ся і підступає до Кучого).

Старі й молоді ткачі (здержуючи його). Віттіґ, Віттіґ, май розум!

Куче (мимохіть устав, лице його бліде. Серед дальшої бесіди, він уступає ся в зад. Чим близче до дверей, тим відважнїщий він стає. Остатні слова він говорить уже на порозї і зараз же щезає). Чого ти хочеш від мене? До тебе менї нема нїякого дїла. Я маю говорити з тутешними ткачами. Тобі я не винен нїчого. Ти менї байдуже. А вам ткачам я мушу сказати ось що: пан комісар поліциї забороняє вам сьпівати сьпіванку — сьпіванку за Драйсіґера, чи як там вона зве ся. А як ми сьпіванє на вулиці заразїсїнько не втихне, то він уже постарає ся, що будете мати більше часу і супокою в кремінали. Там зможете собі потому сьпівати при водї і хлїбі, кілько вам подобає ся. (Геть).

Віттіґ (кричить за ним). Не сьмієш ти нам забороняти нїчо, хоть-бисмо ревіли, аж би вікна дзеленькали, і нас було чути аж до Райхенбаху, хотьби-смо сьпівали, аж би всїм фабрикантам доми позавалювали ся на їх голови і всїм комісарям поліциї пікельгавби на гирівках затанцювали. Зась усїм від того!

Бекер (тимчасом підняв ся, дав знак до сьпіваня і зачинає й сам сьпівати вкупі з инчими).

Ой є в нас тут в селї свій суд,
Гірш потайного суду,
Тут у людей житє беруть
Без вироку і труду.

(Господар пробує втихомирити їх, та єго не слухають. Віґанд затикає собі вуха і втїкає. Ткачі встають і йдуть, сьпіваючи дальші вірші, за Віттіґом і Бекером, котрі кивками й таким инчим дали знак до загального маршу).

Тут звільна тягнуть жили з нас,
Тут вічні людські муки,
Зітханя наші по всяк час
Є сьвідками роспуки.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

(Найбільша частина ткачів сьпіває дальші вірші вже на вулиці, тілько деякі хлопці ще в хаті, платячи. Під конець дальшої строфи комната порожніє, лишають ся тілько Вельцель, його жінка, його донька, Горніґ і старий Бавмерт).

Злодії, кодло Сатани!
Пекольне, ненаїсне!
Ви працю нашу жерете,
Най грім за те вас трісне!

Вельцель (збирає байдуже склянки). Сї нинї зовсїм подуріли.

Старий Бавмерт (хоче йти).

Горніґ. Скажи-ко ти менї, Бавмерте, що то воно буде?

Старий Бавмерт. Та хочуть іти до Драйсіґера, звідати, чи не доложить нам що до плати.

Вельцель. А чи й ти мішаєш ся в сесе дуренство?!

Старий Бавмерт. Ну, сам ти видиш, Вельцелю, що воно не залежить від мене. Молодїж може иноді, а старі мусять. (Трохи затурбований відходить).

Горніґ (устає). Було би чудо, як би тут не прийшло раз до лиха.

Вельцель. І старі вам здохляки зовсїм одуріли!

Горніґ. Адже-ж кождому чоловікови забагає ся свого.

Кінець третього акту.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ЧЕТВЕРТИЙ АКТ.

Особи четвертого акту.

Бекер.
Моріц Єґер.
Старий Бавмерт.
Старий Анзорґе.
Драйсіґер.
Пфайфер.
Віттіґ.
Куче.
Пані Драйсіґерова.
Кіттельгавс, пастор.
Пані Кіттельгавсова.
Вайнгольд, кандидат теольоґії, домашній учитель у Драйсіґера.
Візник Йоган.
Молоді й старі ткачі й ткачихи.

Петерсвальдав. — Приватна комната фабриканта бархану Драйсіґера, умебльована з холодним смаком першої половини нашого столїтя. Стеля, піч і двері білі; тапети рівнолїнїйні з малими квітками і холодним, оловястим полем. До того червоно пооббивані пухкі меблі з магоневого дерева, богато прикрашені і вирізані, шафи і крісла з такого-ж материялу і розставлені ось як: праворуч, межи двома вікнами з вишневими адамашковими запонами стоїть бюрко, шафа, котрої перед можна спускати, саме проти неї софа, недалеко від неї залїзна каса на гроші, перед софою стіл, стілцї та крісла, під задньою стїною шафа на зброю. Ся стїна, як і инчі, по части вкрита поганими образами в золотих рамах. Над софою висить зеркало в дуже позолочених рококових рамах. Поєдинчі двері лїворуч виходять у сїни, отворені подвійні двері у заднїй стїнї ведуть до сальону, умебльованого так само пишно та несмачно. В сальонї дві дамі: пані Драйсіґерова і пані пасторова Кіттельгавсова обзирають образи, далї пастор Кіттельгавс розмовляє з кандидатом і домашнїм учителем Вайнгольдом.

Generated on 2015-05-29 08:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY

Кіттельгавс (малий, приязний чоловічок уходить у передню комнату, курячи і живо бесідуючи з кандидатом, що те-ж курить; там він обзирає ся і, не бачучи нікого, покивує головою зачудований). Та воно зовсім не диво, пане кандидате: ви молоді. В ваших роках ми старі мали погляди — не скажу такі самі, але похожі. В усякім разї похожі. Гарна то річ — молодість, усї ті гарні ідеали, пане кандидате! На жаль тілько, вони минущі, минущі, як у цвітнї сонце. Дожийте тілько моїх років. Коли чоловік отак уже трицять років, по пятьдесять і два рази в рік — не числячи сьвят — напроповідав ся людям із казальницї, то мусїв стати спокійнїщий. Нагадайте моє слово, як дійдете до такого, пане кандидате.

Вайнгольд (девятьнацятилїтнїй, блїдий, тонкий а високий з гладким довгим білявим волосєм. Він дуже неспокійний і нервовий у своїх рухах). При всїй пошанї, пане пасторе... Я все-ж таки не знаю... Є-ж велика ріжниця в натурах.

Кіттельгавс. Дорогий пане кандидате, будьте ви собі ще неспокійнїщим духом — (тоном догани) — а ви є такий — будьте ви собі ще більше загонистим і — чудаком супроти теперішнїх обставин. Воно все втихомирить ся. Еге-ж, еге, я-ж допускаю, адже-ж є у нас і брати по Христї, що в доволї старих роках виробляють іще дуже молодецькі штучки. Один проповідує проти чуми пянства та закладає братства тверезости, инчий пише поклики, що безперечно хапають читачів за серце. Та що з того? Нужда серед ткачів, де вона є, від того не вменчить ся. А за те підкопує ся суспільний спокій. Нї, нї, тут по правдї можна би сказати: швець знай своє шевство, душпастир не будь пастирем черева: Проповідуй своє чисте боже слово, а в инчому здай ся на Того, що приготовив птахам гнїздо і їду і не дає загинути і кринам сельним... Ба, хотїв би я справдї знати, куди се подїв ся так раптом наш милий господар?

Панї Драйсіґерова (іде з пасторовою на перед. Вона трицятилїтня, гарна жінка, кремізної та крепкої породи. Видно деяку незгоду між її рухами й способом вислову та її високопанським, богатим убранєм). Ваша правда, пане пастор. Вільгельм усе так робить. Як що йому повидить ся, зараз бі-

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

жить і лишає мене саму. Я вже нераз про се говорила, але йому говори, що хоч.

Кіттельгавс. Люба, ласкава пані, за те він діловий чоловік.

Вайнгольд. Коли не помиляю ся, то там у низу щось стало ся.

Драйсіґер (уходить розбурханий і засапаний). Ну, Роза, кава подана?

Пані Драйсіґерова (сердита). Ах, ти все мусиш утекти.

Драйсіґер (байдуже). Ет, що ти знаєш!

Кіттельгавс. Простіть! Ви мали якийсь клопіт, пане Драйсіґер?

Драйсіґер. У мене, що в Бога день, то й клопіт, любий пане пастор. Я до того привик. Ну, Роза?! Ти-ж певно постараєш ся про те.

Пані Драйсіґерова (іде сквашена і сїпає кілька рази за широку, вишивану тасьму від дзвінка).

Драйсіґер. Власне тепер, (пройшовши ся трохи) пане кандидате, я був би бажав вам, аби ви були там. Були бисте побачили щось цікаве. А в тім... Прошу, сїдаймо до віста.

Кіттельгавс. Еге-ж, еге, еге і ще раз еге! Всякоє житейскоє отложіть попечениє — геть його! і будьте з нами!

Драйсіґер (підійшов до вікна, відсуває запону і дивить ся на двір. Нехотячи) Голота!!! Ходи-ко сюда, Роза! (Вона приходить). Скажи-ко... Онтой високий, рудий парубіка!...

Кіттельгавс. Се так званий рудий Бекер.

Драйсіґер. Ну, скажи-ж менї, чи се може той самий, що три дни тому зневажив тебе? Ти-ж знаєш, як розказувала менї, коли Йоган підсаджував тебе до карети.

Пані Драйсіґерова (кривить рот і цїдить крізь зуби). Не тямлю вже.

Драйсіґер. Та покинь бо ти хоть тепер свої фохи! Я мушу се знати конче. Менї вже занадто тих зачіпок. Коли се той, я його зараз потягну до відвічальности (Чути як сьпівають ткацьку сьпіванку). Ну, слухайте-ж, слухайте!

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Кіттельгавс (з великим обуренєм). Чи справді-ж сему непорядкови не буде раз кінця? Отже тепер і я справді мушу сказати: пора покликати поліцию. Позвольте-ко мені! (Він підходить до вікна). Ну, дивіть же ся, пане Вайнгольд! Тут уже не самі молоді люде, тут біжать гурмою і старі, поважні ткачі. Люде, що я їх довгі роки мав за найчеснїщих і найнабожнїщих. І вони біжать разом. І вони вмішали ся до сеї нечуваної галабурди. Вони ногами топчуть закон божий. Ну, може ще й тепер станете боронити сих людей?

Вайнгольд. Певно, що нї, пане пастор. То є, пане пастор... cum grano salis. Се-ж голодні, темні люде. Вони показують своє невдоволенє, як уміють. Я зовсім не жду від таких людей...

Панї Кіттельгавсова (мала, худа, відцвила, похожа більше на стару панну, як на паню). Пане Вайнгольд, пане Вайнгольд! але-ж будьте ласкаві!

Драйсіґер. Пане кандидате, я дуже жалую... Я не взяв вас до свого дому на те, аби ви менї читали лекциї гуманности. Я мушу просити вас займати ся тілько вихованєм моїх хлопців, а поза те полишити мої справи менї, одному менї! Розумієте мене?

Вайнгольд (стоїть хвильку закаменїлий і блїдий, потому кланяє ся з холодним усьміхом і говорить глухо). Звісно, звісно, я вас порозумів. Я знав, що воно до того йде і сам того бажав. (Відходить).

Драйсіґер (грубо). А в такім разї як найшвидче, нам треба комнати!

Панї Драйсіґерова. Але-ж Вільгельме, Вільгельме!

Драйсіґер. Чи ти при розумі? Ти ще вступаєш ся за чоловіком, що боронить таких простацтв і лайдацтв як ота плюгава сьпіванка!

Панї Драйсіґерова. Але-ж, чоловіченьку, чоловіченьку, таже він зовсім не боронив її...

Драйсіґер. Пане пастор, боронив він її? Чи не боронив її?

Кіттельгавс. Пане Драйсіґер, треба зглянути ся на його молодість.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Пані Кіттельгавсова. Я не знаю, сей хлопчина дуже доброго і чесного роду. Батько його був сорок років урядником і ніколи не провинив ані крішечки. Мати була така щаслива, що він найшов тут таке красне вдержанє. А тут... а тут він так мало вміє шанувати себе.

Пфайфер (відчиняє швидко сінні двері і кричить до середини). Пане Драйсіхер, пане Драйсіхер! Зловили його. Прошу сюди. Мають його в руках.

Драйсіґер (поквапно). Чи побіг хто по поліцию?

Пфайфер. Пан комісар уже йде, на сходах.

Драйсіґер (у дверях). Найнизчий слуга, пане комісар! Я рад, що ви прийшли.

Кіттельгавс (дає дамам знак, що їм ліпше піти геть. Він, його жінка і пані Драйсіґерова відходять до сальону).

Драйсіґер (страшенно зворушений, до комісаря поліциї). Пане комісар, я нарешті велів моїм фарбярям зловити одного з головних сьпіваків. Годі мені було далї дивити ся на те. Напасти, зачіпки без кінця. Видержати не можна. У мене гості, а ті шибеники зважують ся... Жінку мою зневажають, скоро тілько покаже ся, мої хлопці не певні житя. Може дійти до того, що моїх гостей почнуть частувати кулаками. Запевняю вас, що якби в упорядкованій суспільности можна було безкарно раз-у-раз публично огидити чесних людей, як я і моя сімя... га, тоді... тоді я мусів би жалувати, що маю инчі понятя про закон і моральність.

Комісар (близько пятьдесятилїтнїй мужчина, середнього росту, товстий, червоний. В кавалерийськім уніформі, при шаблї, і з острогами). Певно, що нї... Нї... певно, що нї, пане Драйсіґер! — Я на ваші услуги. Будьте спокійні! Я зовсїм на ваші услуги. Усе в порядку... Менї навіть дуже мило, що ви велїли арештувати одного з головних крикунів. Я дуже рад, що справа нарештї виходить на чисто. Тут є кілька ворохобників, я їх уже давно маю на пеньку.

Драйсіґер. Кілька смаркачів — от-от-от-о! Кілька неробів, лїнюхів та розпустників, що день у день сидять по коршмах, поки не пропють остатного феника. Та тепер у мене тверда постанова: викореню, до тла вико-

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

реню тих налогових горлачів. І ее буде добре не тілько для мене, але й для всего загалу.

Комісар. Певно! зовсім певно, пане Драйсіґер. Сего вам ніхто не може мати за зле. І кілько в моїх силах...

Драйсіґер. Канчука на них треба, на тих голодранців!

Комісар. Зовсім слушно, зовсім слушно. Треба показати приклад.

Жандарм Куче (входить і стає по службовому. Крізь отворені двері чути стук важких кроків, що йдуть у гору сходами). Мельдую покорне, пане комісар, арештували-смо одного.

Драйсіґер. Може хочете його бачити, пане комісарю?

Комісар. Зовсім певно, зовсім певно. Мусимо йому найперше добре з близька придивити ся. Позвольте мені, пане Драйсіґер, і будьте зовсім спокійні. Я вам зроблю сатісфакцию, хіба-би не Гайде моє імя.

Драйсіґер. Я сим не можу вдоволити ся, я його як стій до прокураторії завдам.

Єґер (його вводить пять фарбярів з замащеними краскою лицями, руками й одежиною, узятих просто від роботи. На арештованім шапка на бакир, він байдужий і веселий і від горівки під'охочений). Ех ви, падлюки! Такі то ви робітники? такі товариші? Мені, бачу, швидче зогнила би осьде рука, ніж би я зробив те — ніж би я сіпнув ся на моїх товаришів! (На знак комісаря Куче велить фарбярям пустити жертву з рук. Тепер Єґер стоїть вільно і зухвало, а робітники заступають усі двері).

Комісар (кричить до Єґера). Шапку здойми, мудю! (Єґер знимає шапку, та дуже поволи, все всьміхаючи ся іронічно). Як називаєш ся?

Єґер. Чи я з тобою свині пас? (Під вражінєм сих слів повстає зворух межи присутними).

Драйсіґер. Ну, чи чував хто таке?

Комісар (мінить ся на лиці, хоче скипіти, та поборює гнів). Ну, ну, якось то воно буде. Чуєш ти, як тебе зовуть? (Коли нема відповіди, комісар кричить люто). Драбе, говори, бо тут тобі кажу всипати двацять і пять!

Єґер (з повною веселістю навіть вухом не ведучи на комісарський вереск, понад голови присутних до гарної дівчини служ-

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ниці, котра прийшла накривати стіл і, бачучи несподіване видовище, стала роззявивши рот). Ага, і ти Мільцю від зелїзка до кумпанії прилїзла? Не підеш ти геть відси! Не бачиш, що тут вітер, і за одну ніч може все те розвіяти як порох! (Дївчина витріщила очи на Єґера, та порозумівши, що він говорить до неї, почервонїла ся зо встиду, закриває очи долонями і вибігає, полишаючи посуду на столї. Знов повстає зворух межи присутними).

Комісар (майже без тямки до Драйсіґера). Я вже не нинїшнїй... а такого нечуваного зухвальства...

Єґер (спльовує).

Драйсіґер. Дурню, ти не в стайнї, розумієш?!

Комісар. Ну, менї вже нарештї не стає терпцю. Остатнїй раз: як називаєш ся?

Кіттельгавс (що в часї остатньої сцени зазирав крізь відхилені двері з сальону і наслухав, уходить, розворушений тим, що тут діє ся і трясучи ся з обуреня мішає ся в розмову). Він зове ся Єґер, пане комісар. Моріц... правда?... Моріц Єґер. (До Єґера). Ну, скажи менї, Єґер, чи ти вже не знаєш мене?

Єґер (поважно). Ви є пастор Кіттельгавс.

Кіттельгавс. Еге-ж, твій отець духовний, Єґер! Той самий, що тебе ще в пеленочках приняв до спільности зо сьвятими. Той самий, що своїми руками вперше подав тобі тїло Господне. Чи пригадуєш собі ще? Кілько то я намучив ся та натрудив ся, вщіплюючи тобі в серце слово боже. Чи така-ж менї осьде дяка?

Єґер (понуро, мов школяр зловлений на горячім). Я-ж вам заплатив цїлого таляра.

Кіттельгавс. Таляра, таляра... Гадаєш може, що той марний, гидкий таляр... Держи собі свого таляра... се менї далеко милїще. Що за дурниця. Будь чемним, будь християнином! Памятай про те, що ти обіцяв. Сповняй заповіди божі, будь добрий і будь набожний. А він про таляра.

Єґер. Я є квакер, пане пастор, я вже не вірю нї во-що.

Кіттельгавс. Що, квакер, ах не говори-ж бо таке! Поправ ся і покинь непережовані слова! Тут набожні люде, а не поганцї як ти. Квакер! на тобі, квакер!

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Комісар. Позвольте, пане пастор. (Стає між ним і Єґером). Куче! звяжіть йому руки!

(Дикий рев із на двору: „Єґер! Єґер! Дайте нам сюди Єґера!“)

Драйсіґер (трохи переляканий, як і всї присутні, мимохіть пішов до вікна). А се знов що таке?

Комісар. О, я розумію: вони хочуть, аби їм випустити отсего опришка. Нї, братчики, не буде по вашому. Порозумів, Куче? До криміналу з ним.

Куче (з посторонком у руцї, онимаючи ся). Мельдую покорне, пане комісар, готова бути біда. Там страшенна гурма людей. Самі підпалячі якісь, пане комісар. Там межи ними Бекер, там і коваль...

Кіттельгавс. Позвольте з ласки своєї, — аби ще більше не дрочити людей, то чи не було би краще, пане комісар, спробувати мирно? Може Єґер обовяже ся піти добровільно, або так...

Комісар. Куди-ж ви!! Я за все відповідаю! На таке я зовсїм не можу згодити ся. Далї, Куче! Без довгих церемонїй!

Єґер (складає руки і подає їх зо сьміхом). Міцнїще, ще міцнїще, з усеї сили. Воно й так не на довго. (Його вяже Куче при помочи товаришів).

Комісар. Ну, далї, марш! (До Драйсіґера). Коли боїте ся, то кажіть шістьом фарбярям іти з нами. Вони можуть узяти його в середину. Я поїду на перед, Куче за ними. Хто виступить, того шаблею.

(Крики з долини: „Кукуріку-у!! Гав, гав, гав!“)

Комісар (грозячи до вікна). Каналїї! Я вам закукурікаю і загавкаю. Марш, далї! (Він виходить по переду з витягненою шаблею, инчі йдуть за Єґером).

Єґер (відходячи, кричить). А милостива панї Драйсіґериха хоть і як ніс задирає, а про те вона не лїпша від нас. Вона не раз і не сто разів подавала мойому батькови за три феники горівки. Швадрон у лїво, марш, ма—рш! (Виходить серед сьміху).

Драйсіґер (після павзи, про око спокійно). Як ви думаєте, пане пастор? Засядемо собі хоть тепер до віста? Бачить ся, не буде вже нїякої перешкоди. (Він запалює си-

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ґаро і сьміє ся уриваним сьміхом, а закуривши, регоче ся голосно). Га, га, га! Тепер менї починає цїла справа видавати ся комічною. Що за опришок! (Знов вибухає нервовим сьміхом). Та воно справдї несказано сьмішно. Зразу сварка за столом із кандидатом. Пять мінут опісля він дякує і гайда з дому! Потім отся історня. А тепер на злість заграємо собі вістика.

Кіттельгавс. Ба, коли-ж бо... (Рев із долини). Ба, коли-ж бо... знаєте: ті люде роблять такий страшенний скандал.

Драйсіґер. А ми собі по просту ходїм у другу комнату. Там нам нїхто не перешкодить.

Кіттельгавс (похитуючи головою). Коби-ж я знав, що таке стало ся тим людям. Я тут мушу згодити ся з кандидатом, по крайній мірі і я думав до недавна, що ткачі то люде покірні, терпеливі та послушні. Чи як вам бачить ся, пане Драйсіґер?

Драйсіґер. А вже-ж, що були терпеливі та послушні, а вже-ж, що були перше моральні й порядні люде. Та тілько доти, доки гуманники в те не вмішали ся. Від тодї їм раз-у-раз товкмачено, в якій то вони страшенній нуждї. Подумайте лише, кілько то тих товариств та комітетів для заради ткацькій нуждї! Нарештї ткач повірив, і тепер маєте. Нехай-же тепер прийде хто і знов наверне їх на добрий розум. Тепер вони розходили ся, тепер вони в-одно нарікають. Тепер їм не в лад і се і те. Тепер їм подавай всего опиханого та печеного.

(Раптом многоголосий і чим раз дужчий рев: гурра!)

Кіттельгавс. Значить, уся ота гуманїстика на те тілько й здала ся, що з ягнят через ніч поробила справжнїх вовків.

Драйсіґер. Ах що там! Коли холодно розважити сю справу, пане пастор, то воно може й не зле стало ся. На такі подїї правительственні круги мабуть звернуть увагу. Чейже там нарештї прийдуть до переконаня, що так далї не може йти, що щось треба зробити, а нї, то наш краєвий промисл пропаде зовсїм до чиста.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Кіттельгавс. Та скажіть лише, від чого сей незвичайний упадок?

Драйсіґер. Заграниця загородила ся від нас митами. Там пропали для нас найкращі ринки, а в краю ми те-ж мусимо конкурувати на житє або смерть; тут ми без опіки, без найменчої опіки.

Пфайфер (хитаючи ся вбігає задиханий і блїдий). Пане Драйсіхер, пане Драйсіхер!

Драйсіґер (уже в дверях від сальону, хотячи йти, обертає ся гнївно). Ну, Пфайфер, що-ж там знов таке?

Пфайфер. Н-не н-не... ну вже по всему!

Драйсіґер. Та що-ж там таке?

Кіттельгавс. Ви-ж нас лякаєте, кажіть-же бо раз!

Пфайфер (усе ще не свій). На, вже по всему! Н-не, щось таке! н-не, щось вам таке! Начальство... На, буде-ж їм за те, буде!...

Драйсіґер. До сто чортів, що там таке отуманило вас? Чи хто шию зломив?

Пфайфер (майже плачучи, зо страху викрикує). Вони визволили Моріца Єґера, комісаря побили і нагнали, жандарма побили і нагнали. Пікельгавбу геть з голови... шаблю на двоє... н-не, н-не!

Драйсіґер. Пфайфер, ви, бачу, вдуріли.

Кіттельгавс. Се-ж була би революция.

Пфайфер (сїдає на крісло, трясе ся всїм тїлом, плачливо). Пане Драйсіхер, се не жарт! Пане Драйсіхер, се не жарт!

Драйсіґер. На, та в такім разї нехай усю ту поліцию...

Пфайфер. Пане Драйсіхер, се не жарт!

Драйсіґер. Ах, та стуліть-же бо морду, Пфайфер! До сто громів!

Панї Драйсіґерова (з пасторовою з сальону). Ах, се-ж на правду дуже прикро, Вільгельме. Попсують нам увесь гарний вечір. Ну маєш, ну от панї пасторова волїє йти домів.

Кіттельгавс. Люба, ласкава панї Драйсіґерова, воно сегодня може справдї найлїпше...

Панї Драйсіґерова. Але-ж Вільгельме, ти-ж нарештї повинен сам узяти ся до них порядно.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 07:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Драйсіґер. Ану йди ти і скажи їм! Ану йди ти! Ану йди ти! (Стаючи перед пастором, нагло). Чи я-ж тиран? Чи я-ж дерун?

Візник Йоган (уходить). Ласкава пані, я отсе запряг коні. Юрцуня й Карольця пан кандидат уже посадили в карету. Як буде лихо, поїдемо.

Пані Драйсіґерова. А то-ж яке би мало бути лихо?

Йоган. Ну, я й сам не знаю. Я тілько так! народу все більше й більше. Аджеж комісаря і жандарма геть нагнали.

Пфайфер. Се не жарт, пане Драйсіхер! се не жарт!

Пані Драйсіґерова (з побільшеною трівогою). Та до чого-ж то воно дійде? — Чого хочуть ті люде? — Адже-ж вони не можуть напасти на нас, Йоган?

Йоган. Пані мадам, межи ними деякі як скажені пси.

Пфайфер. Се не жарт, ой не жарт.

Драйсіґер. Бодай тобі заціпило, осле! Чи двері позамикані?

Кіттельгавс. Позвольте-ко мені... Позвольте-ко мені... Я маю постанову... Позвольте-ко мені... (До Йогана). Чого-ж домагають ся ті люде?

Йоган (заклопотаний). Певно більшої плати хочуть, дурні здохляки.

Кіттельгавс. Добре, гарно! — Я вийду і сповню свій обовязок. Я поговорю раз із тими людьми на розум.

Йоган. Пане пастор, пане пастор! Навіть не думайте про се! Тут шкода кождого слова.

Кіттельгавс. Любий пане Драйсіґер, іще словечко. Прошу вас дуже: поставте людей за дверима і велїть зараз за мною позамикати.

Пані Кіттельгавсова. Ах, Йосифе, не вже ти справді хочеш?

Кіттельгавс. Хочу. Хочу. Я знаю, що роблю. Не жури ся, Бог мене заступить.

Пані Кіттельгавсова (стискає йому руку, відступає ся і втирає сльози).

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Кіттельгавс (тим часом як із долини без перериву доходить глухий гук великої купи людей). Я вчиню ся... Я вчиню ся, що буцім то йду спокійно домів. Побачу я, чи мій духовний уряд... Чи вже нема для мене тілько пошани у сих людей... Вже-ж я побачу... (Він бере капелюх і палицю). Далї-ж, в імя Боже! (Відходить в супроводї Драйсіґера, Пфайфера і Йогана).

Панї Кіттельгавсова. Люба панї Драйсіґерова, (вона вибухає плачем і обіймає її за шию) коби хоть йому не стало ся яке нещастє!

Панї Драйсіґерова (мов би без тями). Не знаю, панї пасторова, менї якось так... Зовсїм не знаю, що зо мною діє ся. Адже-ж се щось таке просто не можливе. Коли воно так... се-ж на те виходить, немов би богацтво було гріхом. Прошу я вас, як би се менї сказав був хто, я зовсїм не знаю, панї пасторова, я нарештї воліла би була лишити ся в своїм невиднім станї.

Панї Кіттельгавсова. Люба панї Драйсіґерова, у кождім станї доволї розчаровань та грижі.

Панї Драйсіґерова. Ну певно, ну певно, і я-ж так думаю. А те, що у нас більше, як у инчих людей... ну Боже, адже й ми того не накрали. Кождий гріш, кождісїнький феник набуло ся законною дорогою. Се-ж просто не може бути, аби люде нападали на когось. Хиба-ж мій муж винен, що воно йде зле? (З долини доходить галас великої юрби. Тим часом як обі жінцї ще дивлять ся одна на одну блїді й перелякані, влїтає Драйсіґер).

Драйсіґер. Роза, накинь що на себе і скачи в карету, я зараз іду за тобою! (Біжить до каси, відмикає її та виймає відти ріжні цінні річи).

Йоган (уходить). Усе готово. Тілько швидко, поки ще задня брама обставлена нашими людьми.

Панї Драйсіґерова (в панїчнім переляку обіймаючи за шию візницка). Йогане, найлюбіщий, найлїпший Йогане! Ратуй нас, над усїх усїх найлїпший Йогане! Ратуй моїх хлопцїв, ах, ах...

Драйсіґер. Та май-же розум! Пусти Йогана.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Йоган. Мадам, мадам! Будьте зовсім спокійні. Наші карі не дадуть ся, їх ніхто не здогонить, а хто не вступить ся, того переїдуть на смерть. (Відходить).

Пані Кіттельгавсова (в безпомічній трівозї). Але-ж мій муж? Але-ж... але-ж мій муж? Але-ж, пане Драйсіґер, мій муж?

Драйсіґер. Пані пасторова, пані пасторова, не бійте ся, він здоров. Тілько заспокійте ся, адже-ж він здоров.

Пані Кіттельгавсова. Йому стало ся якесь нещастє. Ви тілько не кажете, ви тілько не кажете.

Драйсіґер. О не журіть ся, пожалують вони того! Я знаю зовсім на певно, чиї то були руки. Таке нечуване, безсоромне зухвальство не мине без кари. Громада, що зневажає свого душпастиря, тьфу до біса! Скажені собаки, тай тілько, скажені бестиї, з котрими так і поступить ся. (До пані Драйсіґерової, що стоїть мов оглушена). Ну йди-ж бо, руш ся! (Чути як гримають до головних дверей). Чи ти не чуєш, отся голота з глузду зсунула ся! (Чути бренькіт розбиваних шиб у партері). Ті босяки впали в собачу скаженість. Тут нема що діяти, мусимо тікати.

(Чути гуртовий крик: „Дайте нам завідателя Файфера!“ — „Дайте нам завідателя Файфера!“)

Пані Драйсіґерова. Файфер, Файфер, вони хочуть мати Файфера.

Пфайфер (улїтає). Пане Драйсіхер, уже й коло задньої брами є люде. Передня брама не видержить і три мінуті. Коваль Віттіґ валить у неї відром як несамовитий. (З долини рев усе голоснїщий і виразнїщий: „Сюди нам завідателя Файфера! — Сюди нам завідателя Файфера!“)

Пані Драйсіґерова (тікає, як би хто за нею гонив; за нею пані Кіттельгавсова. Обі відходять).

Пфайфер (наслухає, блїдне, і порозумівши крик впадає в божевільну трівогу. Те, що йде далї, він виплакує, вистогнує, вижебрує, виквилює з безтямним поспіхом. При тому він обсипує Драйсіґера дитячими ласками, гладить його по лицю й раменах, цїлює по руках і нарештї обчіпає ся за него, мов потопаючий, спиняючи і путаючи його тим та не попускаючи ся його). Ах найлюбіщий, найкращий, найласкавіщий пане Драйсіхер, не лишайте мене, я-ж вам усе служив вірно; я й з людьми

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

усе обходив ся добре. Не міг же я їм дати більшої плати, як була назначена. Не покидайте мене, вони мене обезвічать. Як найдуть мене, то вбють на смерть. Ах Боже небесний, Боже небесний! Моя жінка, мої діти...

Драйсіґер (відходить, даремне стараючи ся відірвати ся від Пфайфера). Та пусти-ж мене бодай, чоловіче! Воно-ж якось буде; воно все якось буде. (Відходить, Пфайфер за ним).

(Кілька секунд у комнатах нема нікого. В сальоні бренькотять розбивані вікна. Сильний лускіт розлягає ся по цілім домі: після того гучне: гурра! потім тишина. Минає кілька секунд, опісля чути тихий і оглядний тропіт по сходах на перший поверх, та несьміливі, глухі виклики: „в ліво!“ „на гору!“ „пст!“ „поволи! поволи!“ „не шургай бо!“ „помагай дерти!“ „хруп, ось воно пустило!“ „геть відси, ви цівочники!“ „ми йдемо на весіле!“ „йди ти до середини!“ „ба йди ти!“

(В сінних дверях показують ся молоді ткачі й ткацькі дівчата та з разу не зважують ся увійти і старають ся втрутити одно одного. За кілька секунд вони перемагають несьміливість: збідовані, худі, по части слабовиті, обдерті або облатані постаті розсипають ся по комнаті Драйсіґера і по сальоні, зразу все цікаво й несьміливо обзираючи, потім обмацуючи. Дівчата сідають на софах, деякі купками стають перед зеркалами і дивують ся на свій власний образ. Дехто лізе на крісла, оглядає образи і знимає їх, а тим часом із подвіря валять усе нові й нові бідолахи).

Перший старий ткач (уходить). Н-не, н-не, та дайте-ж бо ви мені покій! Вони там у долині вже стали навіть нищити річи. Ну, се-ж дуренство! Одно слово, нерозум! Нарешті з сего ще може вийти велике лихо. Хто тут мати-ме розум у голові, не буде того робити. Я буду вважати і не приложу руки до таких злочинів.

(Єґер, Бекер, Віттіґ із деревяним відром, Бавмерт і кілька молодих і старих ткачів ускакують, мов би гнали за чим, кличучи без ладу захриплими голосами).

Єґер. Де він подів ся?

Бекер. Де є дерун?

Бавмерт. Коли ми можемо їсти траву, то ти жри гиблївки.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Віттіґ. Як його ймемо, на гиляку з ним!

Перший молодий ткач. Возьмемо його за ноги тай викинемо вікном на двір, на камінє так, аби вже лежав там на віки.

Другий молодий ткач (уходить). Він утік сьвіт за очи.

Всї. Хто втік? Хто втік?

Другий молодий ткач. Драйсіхер.

Бекер. І Файфер?

Голоси. Шукайте Файфера! Шукайте Файфера!

Бавмерт. Цу, цу! Файферцю! На сюди! Ще пару ткачів голодом замори! (Сьміх).

Єґер. А коли нам вирвав ся з рук, оте стерво Драйсіхер, то нехай буде бідний!

Бавмерт. Нехай буде бідний, як горох при дорозї! Нехай буде бідний! (Усї кидають ся до дверей від сальону, аби там усе руйнувати).

Бекер (що біжить на перед, обертає ся і здержує инчих). Чекайте, слухайте мене! Як справимо ся тут, то аж тодї пічнемо на добре. Відси перейдемо до Біляви, до Дітріха, що має механїчні ткацькі варстати. Усе лихо від фабрик.

Старий Анзорґе (входить сїнними дверми. Ступивши кілька кроків, стає, обзирає ся й не вірить, похитує головою, бє ся по чолї і каже) Хто я? Ткач Антін Анзорґе. Чи ти вдурів, Анзорґе? Се правда, сьвіт менї крутить ся, як кружало. Чого ти тут? Бо так менї хоче ся. А чого-ж тобі тут хоче ся, Анзорґе? (Знов бє ся по чолї). Я вдурів! Все менї байдуже. В мене нема глуздів. Геть відси, геть відси! Геть відси, ви ворохобники! На бік голови, на бік ноги, на бік руки! Береш ти мою хатку, беру я твою хатку. Гейже! (Ревучи відходить у сальон. Присутні йдуть за ним, гойкаючи і сьміючи ся).

Кінець четвертого акту.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ПЯТИЙ АКТ.

Особи пятого акту.

Бекер.
Моріц Єґер.
Старий Бавмерт.
Віттіґ.
Горніґ.
Старий Ґільзе, ткач.
Його жінка.
Ґотліб, його син.
Люіза, його жінка.
Мілька, їх донька.
Шмід, хірурґ.
Молоді й старі ткачі та ткачихи.

Лянґен-Білява. — Ткацька комнатка старого Ґільзе. Ліворуч віконце, перед ним ткацький варстат, праворуч постіль, до неї припертий стіл. У куті праворуч піч із запічком. Навколо стола сидять, хто на ослоні, хто на побічниці ліжка, хто на деревлянім стільчику: старий Ґільзе, його теж стара, сліпа і майже глуха жінка, його син Ґотліб і невістка Люіза, при ранїшній молитві. Шпуляр із мотовилом стоїть межи столом і ткацьким варстатом. На задимілих сволоках понавішувана усяка стара потріб до пряденя, суканя цївок і ткацтва. Висять довгі мітки. Скрізь по хаті порозкидано всяку посуду. В дуже вузькій, низькій і плоскій хатчині є в заднїй стїнї двері до „дому“. Напроти сих дверей в „домі“ отворені другі двері, крізь котрі видно другу ткацьку комнатку, похожу на першу. Дім вимощений камінєм, з пооблущуваним отинкованєм і на пів розломаними деревяними сходами в гору на піддаше. Видно трохи балїї на стільчику; найнужденніще шмате, домашні знадоби бідних людей стоять і лежать довкола. Сьвітло паде з лївого боку в усї три хати.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Старий Гільзе (бородатий, грубокостий, та тепер від старости, праці, слабости й клопотів зігнений і похудлий мужчина. Колишній вояк, без одної руки. У него острий ніс, лице мов земля, трясе ся, на нім тілько шкіра, кости й сухі жили і ті запалі, характерні, немов схоровані ткацькі очи. — Піднявши ся з сином і невісткою, він молить ся:) Боженьку любий, ми не годні Тобі надякувати ся, що Ти нас і сю ніч у своїй ласці та доброті — і змилосердив ся єси над нами. Що ми і сю ніч опровадили без нещастя „Боже, Твоя доброта така велика“, а ми бідні, лихі, грішні люде, не варті й того, аби нас розтолочила Твоя нога, такі ми дуже грішні та попсовані. Але Ти, любий Батьку, зглядаєш ся на нас і приймаєш нас задля Свого дорогого Сина Бога і Спаса нашого Ісуса Христа. „Христова кров і справедливість ось моя окраса і сьвяточна одіж“. І хоть нам иноді не стає духу від твоїх ударів, коли вогонь очистний горить та пече та надто дошкуляє, — Ти не суди нас за остро, даруй нам наші провини. Дай нам терпеливість, Отче небесний, аби-смо після сего терпіня доступили Твойого вічного щастя, амінь.

Гільзиха (що нахиливши ся слухала з натугою, плаче). Н-не, таточку, ти вже як помолиш ся, то аж за серце хапаєш.

(Люіза йде до балії, Ґотліб до супротилежної комнати).

Гільзе. А де-ж дівчина?

Люіза. Пішла до Петершвальду — до Драйсіхера. Вона сночи знов навила на шпулї кілька мітків.

Гільзе (дуже голосно). На, мамо, тепер я принесу тобі шпуляр.

Гільзиха. Ну, принеси, принеси, старий.

Гільзе (кладучи шпуляр навперед неї). Бачиш, я би не хотів тебе трудити...

Гільзиха. Н-не... н-не... а що-ж би я робила тільки час!?

Гільзе. Я утру тобі трохи пальці, аби тканє не смальцювало ся — чуєш? (Він утирає їй стиркою руки).

Люіза (від балії). Хиба-ж ми їли смалець!?

Гільзе. А не маємо смальцю, то їмо сухий хліб — а не маємо хліба, їмо картофлю — а не маємо й картофлї, їмо сухі отруби.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Люіза (кривить ся). А не маємо чорної муки, то робимо так як Венґлерш онде в долині: дивимо ся, де лупій закопав здохлого коня, викопуємо тай живемо скілька тижнів здохлятиною — ось як ми робимо! правда?

Ґотліб (із задньої комнати). Що ти там, сороко, таке мелеш!?

Гільзе. Диви-ко ся ти. Ти вже починаєш грубіянити! (Іде за варстат і кличе). Поможи-ко мені, Ґотлібе, просилити трохи ниток.

Люіза (від балії). Ґотлібе, іди, поможи татови.

(Ґотліб приходить. Старий і його син починають важку працю „просилюваня крізь гребінь“: нитки від пряжі просилюють ся крізь очка від гребенів або шохти на варстаті. Тілько що вони почали, в „домі“ появляє ся Горніґ).

Горніґ (у дверях від комнати), Боже вам помагай!

Гільзе і син. Дякувать за слово добре, Горніґ, най Бог і вам помогає! Ну, скажи-ко ти нам, коли ти властиво спиш? У днину ти торгуєш, у ночи стоїш на варті.

Горніґ. Та я-ж ніколи й не сплю!...

Люіза. Здоров був, Горніґ!

Гільзе. Що-ж ти нам скажеш доброго?

Горніґ. Гарні новини, пане майстер. Петершвальдці нарешті розвередили ся страшенно тай прогнали з гнізда фабриканта Драйсіхера з усею фамілією.

Люіза (зо слідами зворушеня). Горніґ знову бреше в ясний божий день.

Горніґ. Сим разом ні, молодичко! сим разом ні. В мене там у візку гарні фартушечки для дітей. Н-не, н-не, кажу щиру правду. Бігме Боже, що прогнали. Сночи він приїхав до Райхенбаху. На, присяй Богу! Тут його навіть не хотіли задержувати, — бояли ся ткачів, — і він мусів зараз махати далі до Швайніцу.

Гільзе (Він вибирає обережно нитки з пряжі та наближує їх до гребеня, крізь очко котрого син із другого боку пропихає гачок, аби просилити нитку). Ну, годі-ж тобі говорити таке, Горніґ!

Горніґ. Аби мені осьде всї кости потрощило! Н-не, н-не, се-ж незабаром знати-ме і найменча дитина.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Гільзе. Ну, скажи-ко ти мені, чи я осьде вдурів, чи ти?

Горніґ. Ну, от тобі й на! Те, що я росказав, така щира правда, як амінь у церкві; я й не казав би нічо, якби не був при тім, але-ж я сам бачив. На власні очи, оттак як тебе осьде бачу, Ґотлїбе. Знищили вам фабриканський дім від пивниці аж до даху. Крізь вікна з поду кидали порцеляну — все через дах на землю. Кілько то сот штук одного бархану лежить у потоці?! Воду загатило, вір мені, геть виступила з берегів, а вода геть уся сїрчасто-синя від індіґа, що понасипали з вікон. Аж заковпотило синїми порохами. Н-не, н-не, золили там страшенно. Або в домі... у фарбярні... у шпихлїрах...! Поломили вам сходи, повиривали тертиці — потрощили зеркала — софи, крісла, усе вам порозривали та попороли, потяли та пороскидали — потолочили та порубали — н-не, розторощили! — вір мені, гірше як на війні.

Гільзе. І то мали би бути тутешні ткачі!? (Похитує поволи головою і не вірить. Коло дверей зібрали ся цікаві мешканці дому).

Горніґ. Ну, а хто-ж би? Я-ж міг би всїх назвати по імю. Я проводив по домі пана ляндрата. То я говорив з богатьома. Вони були такі-ж чемні, як усе. Вони робили своє з-легонька, але докладно. Ляндрат говорив із богатьома. Вони були покірні, як звичайно. Але не дали ся спинити. Порубали вам і найкращі меблї, так як би їм за те заплачено.

Гільзе. І ти опроваджував ляндрата по домі?

Горніґ. Ну що-ж, адже мені нічого бояти ся. Мене-ж люде знають, як лихий гріш. Я нікому нічо не винен. Я добрий з усїма. Як Горніґ моє імя, так правда те, що я пройшов. І, вірте мені на слово: — я був порядно зворушений — тай ляндратови, я-ж бачив по нїм — і його добре за серце стисло. А чому? Не чути було анї словечка, так усе йшло немовно. Аж сьвяточно якось чоловікови в души робило ся, коли ті бідні голодомори таки нарештї допали ся своєї пімсти — отут.

Люіза (не видержала зі зворушеня, вся тремтить, утирає очи фартушком). Так їм треба, так мусить бути!

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Голоси мешканців дому. „І тут не мало дерунів“. „От онде по тім боці сидить один“. „У него в стайні чотири коні і шість карет, а за те його ткачі вмирають з голоду“.

Гільзе (все ще не вірячи). Як же воно могло стати ся?

Горніґ. Та хто то тепер знає?! Хто то може знати? Один каже сяк, другий так.

Гільзе. Що-ж вони кажуть?

Горніґ. На, най Пан Біг заступить від такого, Драйсіґер мав сказати: таже ткачі можуть пасти траву, коли голодні. Що було далї, не знаю.

(Зворушенє серед мешканців дому, що росказують се далї одно одному з ознаками обуреня).

Гільзе. Ну, слухай же, Горніґ. Про мене ти можеш менї сказати: Батьку Гільзе, завтра ти мусиш умерти. Се може бути, сказав би я, — чому-ж би нї? — Ти можеш менї сказати: Батьку Гільзе, завтра відвідає тебе пруський король. — Але, аби ткачі, люде такі як я і мій син, та задумали щось таке, — пренїколи! Нїколи й нїяк не повірю я сему.

Мілька (семилїтня, гарна дївчина, з довгим, роспущеним русявим волосєм, з кошиком на руцї, вскакує. Показуючи мамі срібну столову ложку). Мамунцю, мамунцю! а дивіть ся, що я маю! Купіть менї за те суконьку.

Люіза. А ти чого так швидко женеш, дївча? (З чим раз більшим зворушенєм та увагою). І що се ти приносиш? Ти-ж уся задихана. А клубки таки ще в кошику. Що-ж воно таке, дївча?

Гільзе. Дитино, відки ти взяла ложку?

Люіза. Та може найшла.

Горніґ. Така ложка варта добрі два, три таляри.

Гільзе (несамовито). Вон із тим, дївча, вон! Зараз менї вон! А йдеш ти менї зараз, чи маю взяти ціпок?! І ложку занеси, відки її взяла. Вон! Хочеш нас усїх поробити злодіями, га? Небого, я з тебе зараз вижену злодійську жилку! (шукає, чим би вдарити).

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Мілька (хапаючи ся мами за спідницю, плаче). Дідику, не бийте мене — ми — н — найшли — найшли. Ді — ді... ти — усі — м...ають — такі — ложки.

Люіза (серед трівоги й напруги вибухає). Ну, видите-ж, що найшла. А де-ж ти найшла?

Мілька (хлипаючи). У Петерш — вальді ми — н...найшли, перед домом — Драйсіхера.

Гільзе. Ну, ось нам і гарна новина. Ну, махай-же, бо зараз тобі поможу.

Гільзиха. Та що тут таке?

Горніґ. Послухай-ко ти мене, батьку Гільзе. Скажи Ґотлїбови най збере ся, та най возьме ложку і занесе до уряду.

Гільзе. Ґотлїбе, угортай ся!

Ґотлїб (уже одягаючи ся, живо). Піду до канцелярії тай скажу: не майте за зле, таже то ще дитина, що вона розуміє? Ось вам ложка. Цить-же, дитинко!

(Мати бере заплакану дитину в сусїдну комнату і запирає за нею двері, а сама вертає ся).

Горніґ. Така ложка варта вам добрі три таляри.

Ґотлїб. Люізо, дай-ко хустинку, аби не поваляти. Н-не, н-не, така, така вам дорога річ. (Йому стають сльози в очах, коли завиває ложку).

Люіза. Як би ми її мали, могли-бисмо жити скілька неділь.

Гільзе. Іди, іди, забирай ся! Забирай ся менї як найшвидче! Хто таке чув! Іще нам того не стає. Іди, най нам і дух не пахне сеї дїдьчої ложки!

(Ґотлїб відходить із ложкою).

Горніґ. На ну, треба й менї забирати ся. (Він іде, балакає в домі ще кілька секунд, опісля відходить).

Хірурґ Шмід (живий, круглий чоловічок із червоним від вина, хитрим лицем, уходить у дім). Добрий день вам, люде! На, отсе ми гарні історії. Чекайте ви! (Грозячи пальцем). Буде вам тут, буде. (У дверях від комнати, не входячи). Добрий день, батьку Гільзе! (До одної жінки в домі). Ну, матусю, як там гостець? Ліпше, що? На, видите. Батьку Гільзе,

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

мушу я раз і до вас зайти, та подивити ся як там коло вас. Там до біса, а що-ж вашій старій?

Люіза. Пане доктор, очи їй висохли, не бачить нічогісінько.

Шмід. То від порохів та від роботи при сьвітлї. Ну, скажіть-ко ви менї, можете ви що тут уторопати? Увесь Петершвальдав машерує сюди. Сїдаю вам нинї рано на візок, анї менї в гадцї що злого. Коли чую, самі чудеса. Що-ж се, до сто чортів, ускочило в людей, Гільзе? Лютують ти як тїчня вовків. Роблять революцию, повстанє; не слухають, нищать і грабують... Мілько! де-ж Мілька? (Мільку, ще червону від плачу, впихає мати). На, Мілько, посягни-ко ти менї осьде в кешенї від сурдута. (Мілька робить се). Волоські горіхи твої. Ну, ну, не всї на раз! От ще хват дївчина! Вперед засьпівай! „Лисичко маєш“... ну? „Лисичко маєш... гуску“... Чекай-ко ти, буде тобі, що ти наробила! Ти-ж назвала воробцїв на поповім плотї бадильними цьвіркунами. Вони донесли се дякови. Чи чув хто таке? Ну, ну, коло пятнацять сот людей зворохобило ся. (З далека чути дзвони). Чи чуєте: — то в Райхенбаху дзвонять на ґвалт. Пятнацять сот людей. Чистий кінець сьвіта. Страхітє!

Гільзе. Чи справдї вони йдуть сюди до Біляви?

Шмід. Ну вже-ж, ну вжеж, я-ж проїзджав проміж них. Крізь усю юрбу. Так і свербіло мене злїзти та зараз дати кождому по порошкови. Біжить вам одно за одним, як сїре лихо та заводить сьпіванку, що аж бебехи в християнинї обертає, аж душити починає в горлї. Мій Фридріх на кізлї розхлипав ся як стара баба. Ми як тілько проїхали, то зараз мусїли калатнути по добрій порцнї гіркої. Не хотїв би я бути фабрикантом, хоть би й зараз міг їздити на ґумових колесах. (З далека чути сьпіви). Послухайте-ж! Так якби киктями бив по старім, розбитім бляшанім горшку. Дїтоньки, не мине й пять мінут, і будемо їх мати тут. Бувайте здорові, люде. Не робіть дурниць. Військо йде зараз їм на перестріт. Майте розум. Петершвальдцї одуріли. (Голос дзвонів уже близько). Боже, ну ось починають дзвонити і наші дзвони, то й мусять люде зовсїм одуріти. (Відходить на поверх).

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ґотлїб (приходить знов. Іще в „домі“, задиханий). Я бачив їх, я бачив їх. (До одної жінки в „домі“). Вони осьде, тїтко, вони осьде! (У дверях). Вони осьде, тату, вони осьде. В руках у них тички, ґралї та мотики. Вони вже стоять коло горішнього Дітріха і репетують. Їм, бачу, виплачують гроші. Ой-ой, що то ще тут буде? Аж глянути страшно. Тілько людей, н-не тілько вам людей! Вони як розмахнуть ся — гей, то-тож буде троскоту, гей, то-тож буде троскоту! і капут нашим фабрикантам.

Гільзе. Чого-ж ти так біг? Ти будеш гонити доти, доки знов не дістанеш давну слабість, доки знов не ляжеш горілиць і будеш кидати ся.

Ґотлїб (на половину весело зворушений). Ну, я-ж мусїв бігти, бо були би мене задержали. Вони-ж уже й ревіли всї: аби й я з ними тяг. Там був і дядько Бавмерт. Він казав менї, зароби-ко ти, каже, й собі пятака, адже й ти бідуєш та голодуєш. Він казав навіть, скажи свойому батькови... Се-б то вам, тату, маю сказати, аби-сте йшли та помогли відплатити ся фабрикантам за здирство. (Страстно). Тепер, каже, настає инчий час. Тепер буде зовсїм не те з нами ткачами. Просять, аби-смо всї ішли та помогли те зробити. Тепер, каже, ми всї, мати мемо по півфунтика мняса що недїлї, а в усї великі сьвята кровяну кишку з капустою. Тодї, каже, ми всї виглядатимемо зовсїм не так.

Гільзе (з придавленим обуренєм). І се має бути твій хрещений батько?! І каже тобі приставати до такої грішної справи?! Не мішай-ко ся ти в такі річи, Ґотлїбе. Тут чортівська рука. Їх робота — диявольська справа.

Люіза (переможена страстним зворушенєм, завзято). Еге-ж, еге-ж, Ґотлїбе, ти забий ся на піч за комин, возьми в руку полонник і на колїна повен полумисок маслянки, вбери на себе спідницю і говори молитви, то се буде батькови в смак. — І ти хочеш бути мужчиною?

(Сьміх людей у „домі“).

Гільзе (дрожучи від придушеної лютости). А ти хочеш бути справедливою жінкою, га? Отже скажу ти раз щиру правду в очи. Ти хочеш бути мамою, і такі осьде теревенї

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

розводиш. Ти хочеш учити дівчину, і підбиваєш чоловіка на злочини та розбійства.

Люіза (люто). Тьфу на вашу паламарщину... від неї ще не стала сита і мала дитина. Через неї вони всї четверо лежали в плюгавстві, та в лахмітю. Від неї ще не висхла нї однїсїнька пеленчина. Я хочу бути мамою, розумієте! і через те, розумієте, бажаю фабрикантам пекольної смоли і пошести в їх пащеки. Я власне є мати. — Чи погодував менї хто мойого хробачка?! Я більше плакала як віддихала, від коли отаке маціцьке прийшло на сьвіт, аж поки смерть не змилосердила ся над ним. А ви дїдька там журили ся ним. Ви молили ся та сьпівали, а я, бувало, ноги собі сходжую до крови за одним-однїсїньким горнятком маслянки. Кілько сот ночей я насушила собі голову над тим, як би то таку дитинку хоть раз однїський обнести навколо цвинтаря. Що завинила така дитинка, га? а мусїла так нужденно вмирати — а там у Дітріха дїтей у винї купають а молоком умивають. Н-не, н-не! Як тілько тут зачне ся — то й десятеро коней мене не здержить. І кажу вам осьде: як тілько вони станутъ розбивати Дітріхові будинки — я буду до того перша — і крий того Боже, хто би мене здержував. — Менї вже аж надто, от що!

Гільзе. Ти вже зовсїм пропаща, тобі вже нїчо не поможе.

Люіза (скажено). Вам нїчо не поможе. Ви мякушки! Шмати, не чоловіки. Плювачки, що тілько харкнути в них! Розмазнї, що втїкають від дїточих тарахкавок. Раби, що тричі скажуть „дякую красненько“, коли їм двацять пять буків усиплють. Вам так випорожнено жили, що не можете навіть почервонїти. Треба би взяти пугу і нагнати вам відваги в ваші гнилі кости. (Швидко відходить).

(Хвиля заклопотаня).

Гільзиха. Що таке Люїзцї, тату?

Гільзе. Та нїчо, мамунцю. Що-ж би мало бути?!

Гільзиха. Скажи-ко ти менї, тату, чи то менї тілько причуває ся, чи справдї дзвонять?

Гільзе. Певно когось ховають, мамо.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Гільзиха. А мені як нема, так нема кінця. Чому то я раз не вмираю, чоловіче?

(Павза).

Гільзе (перестає робити, піднимає ся, урочисто). Ґотлїбе. — Твоя жінка наговорила нам Бог зна що. Ґотлїбе, глянь ось тут! (Він відкриває груди). Ось тут була куля, як наперсток. А де я втеряв руку, се знає король. Чейже ми її не відгризли миши. (Він походжає). Твоєї жінки ще й на сьвітї не було, а я вже проливав свою кров квартами за рідний край. Най же собі ляпає, кілько хоче. — Я знаю своє. Менї воно байдуже. — Бояти ся? Я — бояти ся? Чого-ж бояти ся, скажи ти менї раз. Кількох вояків, що може йдуть за повстанцями? Овва! Коби лиш тілько всего! Се було би ще пів біди-лиха. Н-не, н-не, в мене хоть хребет уже трохи порохнавий, — але-ж як на те піде, то в мене кости як слонева кість. Вже-ж я не вступлю ся кільком дрантивим баґнетам. — Ну, а як би й на смерть!? О, з дорогої душі, з дорогої душі я рад би припочити. На те мене й просити довго не треба. Краще нинї як завтра. Н-не, н-не. І як би-ж то так! бо що-ж тут християнин покидає? Чейже-ж нам не плакати за отою старою халабудою? Сю купку нужди та здирства, що звуть житєм, можна сьміливо покинути. — Але-ж потому, Ґотлїбе! потому прийде щось — а як ще й те запропастимо, то аж тодї буде всему конець.

Ґотлїб. Та хто то знає, що буде, як чоловік умре? Того нїхто не бачив.

Гільзе. Я тобі кажу, Ґотлїбе! не сумнївай ся в однім-однїсїнькім, що нам бідним ще лишило ся. За що-ж би я осьде сидів та мордував ся, перебираючи підніжками поверх сорок років? — Та дивив ся супокійно, як он той живе в гордощах та роскошах — та робить золото з мойого голоду та жури? За що, кажу? Бо в мене є надія. У мене є щось у сїй тяжкій нуждї. (Показуючи крізь вікно). Твоє тут — моє там на тім сьвітї: ось що було в мене на думцї. І нехай мене осьде четвертують — я свого певний. Нам те обіцяно. Настане суд: але не ми є суднї, а: моя є пімста, каже Господь, Бог наш.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Голос (крізь вікно). Ткачі сюди!

Гільзе. Про мене — робіть собі, що хочете. (Лїзе за варстат). Мене ви мусите лишити тут.

Ґотлїб (після короткої боротьби). Я піду до роботи. Най буде, що хоче. (Відходить. Чути ткацьку сьпіванку, що сьпівають сотки голосів зовсїм близько: вона видає ся як глуха, монотонна жалоба).

Голоси мешканцїв дому (в „домі“). „Господи, Господи! ось вони йдуть як мурашки“. — „І відки тілько ткачів набрало ся?“ — „Не пхай-ко ся, бо і я хочу щось бачити“. — „Адїть, адїть, що за довга лава на передї“. — „Ах! ах! а тепер вони йдуть збитою гурмою!“

Горній (приходить межи людей у „домі“). Правда, то вам раз театер? Щось таке видно не що днини. Ідїть-же й ви до горішнього Дітріха. Там такого наробили, що є що видїти. Нема вже анї дому, анї фабрики — анї пивницї з вином, анї нїчогісїнько. Фляшки вам випивають... і так вам кваплять ся, що навіть не відкорковують. Раз, два, три, і шийки відбиті. А рот розкалїчить — байдуже! Деякі бігають і кров з них цюркотить як із свиней. А тепер вони возьмуть на гоцки ще й тутешнього Дітріха.

(Маси перестали сьпівати).

Голоси мешканцїв дому. Та вони зовсїм не подобають на таких лихих.

Горній. Ну, дайте покій! чекайте! аж тепер вони міркують, що й як. Адїть, як обзирають палату з усїх боків. Видите он того малого грубого чоловіка — з путнею в руках. То коваль із Петершвальду, дуже лепський чоловічина. Він вам розвалює найгрубші двері, як прецлї на яйцях — вірте менї. Він вам як возьме фабриканта в свої руки — ого, пропав!

Голоси мешканцїв дому. „Щось тріснуло!“ „То камінь полетів у вікно!“ „Ну, тепер вам старий Дітріх у страху“. „Адїть, він вивішує табличку“. „Табличку?“ „Що-ж там стоїть написано?“ „А ти-ж не вмієш читати?“ „А що-ж би я був за один, як бим не вмів читати?„ „На, то читай-же!“ „Ви — всї — будете — вдо — волені, Ви — всї — будете — вдо — волені“.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Горній. Се міг собі сховати на потому. Се йому й оттілько не поможе. У нашого брата своє на думці. Тут на фабрику напосіли ся. Хочуть звести зо сьвіта механічні варстати. Адже-ж се вони нищать ткача: се бачить і сліпий. Н-не, н-не! тепер розходили ся християне. Їх не нарозумить ніякий ляндрат і ніякий комісар — а табличка тим менче. Хто бачив, як вони господарують, той знає, до чого воно йде.

Голоси мешканців дому. „Люде добрі, люде добрі, адіть, кілько тут народу!“ — „Чого-ж їм?“ — (швидко) „Адже-ж вони вже на мості!? — (трівожно) „Вони, бачу, йдуть на малий бік?“ (серед найбільшого зачудованя і трівоги) „Вони йдуть ид нам, вони йдуть ид нам“. „Вони вигонять ткачів із домів“.

(Усі тікають, „дім“ лишає ся пустий. Товпа повстанців, поваляних, запорошених, з лицями почервонілими від горівки й натуги, диких, заспаних, обдертих глотить ся з покликом: „Ткачі до нас!“ у „дім“ і розбігає ся по комнатах. У комнату старого Гільзе входить Бекер і деякі молоді ткачі, узброєні палицями та жердками. Пізнавши старого Гільзе, вони з'уміваютъ ся, з легка охолоджені).

Бекер. Батьку Гільзе, досить вам стукати. Нехай собі давить сідавку, хто хоче. Ви вже не потребуєте робити анї раз. Ми за те постараємо ся.

Перший молодий ткач. І анї разу не ляжете спати голодні.

Другий молодий ткач. Ткач мусить знов мати дах над головою і сорочку на тілї.

Гільзе. Куди-ж се вас чорт несе із жердками та сокирами?

Бекер. Ми їх поломимо на Дітріховім хребтї.

Другий молодий ткач. Ми їх розпечемо і засадимо фабрикантови в пащеку. Аби й вони раз зазнали, як палить голод.

Третій молодий ткач. Ходіть-же з нами, батьку Гільзе! ми не пардонуємо.

Другий молодий ткач. Адже й над нами ніхто не милосердив ся. Анї Бог, анї чоловік. Тепер ми робимо собі право самі.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Старий Бавмерт (уходить, трохи спотикає ся, із зарізаним когутом під пахою. Він протягає руки) Браат—чики—адже-ж ми всї брати! Ходїть до мого серця, брати! (Сьміх).

Гільзе. Се ти так виглядаєш, Вільгельме!?

Бавмерт. Ґуставе, то ти!? Ґуставе, бідний голодоморе, ходи до мого серця. (Чуло).

Гільзе (бурчить). Дай менї покій.

Бавмерт. Ґуставе, ось воно як. Християнин мусить мати щастє. Ґуставе, позирни-ко ти на мене. Як я виглядаю? Християнин мусить мати щастє! Чи не виглядаю я як який ґраф? (Бючи ся по череві). Ану, вгадай, що тут у череві? Панська їда в череві. Християнин мусить мати щастє, то дістане шлямпанського і заячу печеню. — Слухайте, що я вам скажу: ми дуже промахнули ся: треба хапати, що є.

Усї (один навперед одного). Треба хапати, гурра!

Бавмерт. Ковтнеш раз смачненьке, почуєш себе інакше. Ух—хаха, дістає ся вам таку силу, таку силенну силу, як у бремського бика. Тодї християнинови пре з тїла така сила, що й не бачиш, куди бєш. Та ще й скажена веселість!

Єґер (у дверях, узброєний старою кавалєрийською шаблею). Ми зробили кілька славних нападів.

Бекер. Ми вже дуже добре порозуміли справу. Раз, два, три, і ми вже в домах. А вже тут аж горить. Аж хрустить і дрожить. Аж искри сиплють ся, як у кузнї з горнила.

Перший молодий ткач. Треба би вже раз і червоного когута пустити.

Другий молодий ткач. Підемо на Райхенбах та попідпалюємо богачам доми над головами.

Єґер. Се би для них ще й лїпше було. Адже-ж тодї вони дістали би купу грошей із секурациї. (Сьміх).

Бекер. Відси ми підемо на Фрайбурґ, до Тромтрів.

Єґер. Треба би раз і урядників узяти на гоцки. Я читав, що все нещастє від бюрократів.

Другий молодий ткач. Незабаром ми підемо на Вроцлав. Адже-ж до нас чим раз більше збігають ся.

Бавмерт (до Гільзе). Ну, напий-же ся раз, Ґуставе!

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Гільзе. Я ніколи не пю горівки.

Бавмерт. То було в старім законї, а ми-ж тепер у новім законї, Ґуставе!

Перший молодий ткач. Не що днини празник. (Сьміх).

Гільзе (нетерпляче). Ах, пекольники, чого вам треба від мене!

Бавмерт (трохи наляканий, дуже приязно). Ну, та видиш осьде, я хотів принести тобі когутика. Звари з него юшку для старої.

Гільзе (зворушений, на пів приязно). О, йди та скажи се старій.

Гільзиха (слухала з напругою, приложивши руку до вуха, та ось вона відпекує ся обома руками). А дайте-ж ви менї покій! Не хочу я юшки з когута.

Гільзе. Добре маєш, мамо. І я нї. А такої то й зовсїм нї. А тобі, Бавмерте! тобі я скажу слово. Коли старі ляпають як малі дїти, то чорт аж на голові танцює з радости. Отже знайте! Знайте всї: межи мною і вами нема нїчогісїнько спільного. Ви тут не за моїм дозволом. По правдї і справедливости вам тут нїчого робити.

Голос. Хто не з нами, той проти нас.

Єґер (грубо грозячи). Ти надто не гороїж ся. Чи чуєш, старий, ми не злодії.

Голос. Ми голодні, тай годї.

Перший молодий ткач. Ми хочемо жити, тай годї. То тому ми й перетяли посторонок, що-смо на нїм висїли.

Єґер. І се було зовсїм справедливо! (Грозячи старому кулаком перед самим лицем). Як ми ще писнеш слово. То так тя осьде замалюю — в саму пику.

Бекер. Дайте покій, дайте покій, лиши ти старого чоловіка. — Батьку Гільзе! ми ось як думаємо тепер: радше вмерти, як на-ново починати отак жити.

Гільзе. Чи я-ж не жив поверх шістьдесять років?

Бекер. Се все одно, все-ж таки мусить бути инакше.

Гільзе. Нїколишньої днини.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Бекер. Ми що не дістанемо по добру, то возьмемо силою.

Гільзе. Силою? (Сьміє ся). Ну, то кажіть же ся зараз поховати, як осьде стоїте. Вони вам покажуть, де сила! Зараз побачите. Чекай, небоже!

Єґер. Що, може військо? І ми були вояками. З кількома компаніями ми ще впораємо ся.

Гільзе. Язиками, то певно. А хоть би й так: дві ви проженете, а надійде знов десять.

Голоси (крізь вікно). Військо йде. Стережіть ся!

(Загальне, раптове оніміне. Хвильку чути слабо трубки та бубни. Серед тишини прориває ся короткий, мимовільний оклик: „Блиск і гук! А я в ноги!“ (Загальний сьміх).

Бекер. Хто тут говорить про втеку? Хто то був?

Єґер. Хто тут боїть ся кількох дрантивих пікельгавб? Я буду вами комендерувати. Я був на комісняку. Я знаю сю ошуку.

Гільзе. Чим же ти будеш стріляти? Хиба буками, га?

Перший молодий ткач. Дай покій старому волеви, у него не всї дома в горішній хатчині.

Другий молодий ткач. Він уже трохи збіганий.

Ґотлїб (прийшов непримітно межи повстанців, хапає бесїдника). Що ти так дуже вчепив ся старого чоловіка?

Перший молодий ткач. Дай менї покій, я-ж не сказав нїчо злого.

Гільзе (вступаючи ся). О лиши ти його, най собі меле. Не сїпай ся, Ґотлїбе. Переконає ся він досить швидко, хто нинї вдурів, чи я чи він.

Бекер. Ідеш ти з нами, Ґотлїбе?

Гільзе. Сего він не зробить.

Люіза (входить у „дім“, кличе до середини). О не забавляйте-ж бо ся. Не тратьте часу з такими молитвословниками. Ходїть на пляц! На пляц ходїть, кажу. Дядьку Бавмерте, ходїть-же бо як найшвидче. Майор говорить

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

із людьми з коня. Каже, аби росходили ся домів. Як ви швидко не прийдете, ми програли.

Єґер (відходячи). У тебе дуже хоробрий чоловік.

Люіза. Хиба в мене є чоловік? У мене нема чоловіка!

(В „домі“ дехто сьпіває)

Був раз маленький чоловік
Гей, гей га!
Та мав велику жінку
Гей дідель дідель дім дім дім гей рассасса!

Старий Віттіґ (зійшов із поверха, з путнею в руках, і хоче виходити на двір, але стає на хвильку в „домі“). Вали! Далї! Хто не хоче бути сучим сином, гурра! (Вибігає. Ґрупа, в ній Люіза і Єґер, іде за ним, із криком „Гурра“).

Бекер. Будьте здорові, батьку Гільзе, ми ще побачимо ся. (Хоче відходити).

Гільзе. Тяжко, бачу. Я вже не буду жити пять років. А ти швидче не вийдеш.

Бекер (зачудуваний, стає). А то відки, батьку Гільзе?

Гільзе. А з кремінaлу, відки-ж би?

Бекер (дико розсьміявши ся). Сего менї давно подавай. Там бодай є доволї хлїба, батьку Гільзе! (Відходить).

Бавмерт (запав був у тупу задуму, скорчивши ся на стільчику; тепер устає). То правда, Ґуставе, я троха випив, се так. А про те менї досить ясно осьде — в голові. Ти думаєш про справу по свому, я по свому. Я кажу: Бекер має рацию, що все одно, хоть би дійшло і до кайданів та посторонків. У кремінaлї все таки лїпше, як дома. Там чоловік має все; там чоловік не потрібує бідувати. Чи-ж то я з доброго дива пішов на се? Та поміркуй-же ти, Ґуставе; адже християнин мусить хоть раз однїський трошечки відітхнути. (Йде поволи до дверей). Будь здоров, Ґуставе. А як що до чого, помоли ся за мене, чуєш! (Відходить).

(На сценї нема з повстанців нїкого. Поволи „дім“ знов наповняє ся цікавими мешканцями. Старий Гільзе порає ся коло пряжі. Ґотлїб витяг із за печи сокиру і несьвідомо пробує вістрє.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Оба, старий і Ґотліб, німо зворушені. З надвору доходить шум і клекіт великої юрби людей).

Гільзиха. Ну скажи-ко ти мені, чоловіче — підлога так дрожить — що се воно таке? Що тут має бути? (Павза).

Гільзе. Ґотлібе!

Ґотліб. Чого вам?

Гільзе. Лиши-ко ти сокиру.

Ґотліб. А хто-ж наколе дров? (Припирає сокиру коло печи. — Павза).

Гільзиха. Ґотлібе, послухай-ко ти, що тобі каже тато.

Голос (перед вікном сьпіваючи)

Сиди дома, ти малий,
Гей, гей га!
Мети хату, миски мий
Гей дідель, дім, дім. (Проходить).

Ґотліб (схоплює ся, до вікна з затисненим кулаком). Падлюко, не дрочи мене!

(Торохкають вистріли).

Гільзиха (налякала ся). О Сусе Христе, що се там гримить, чи що?

Гільзе (мимохіть складає руки). Ну, Боженьку небесний! Заступи Ти бідних ткачів, заступи моїх бідних братів! (Настає коротка тишина).

Гільзе (сам про себе, потрясений). Тепер тече кров.

Ґотліб (схопив ся на вистріл і хапає сокиру міцно в руки, змінив ся на лиці, ледви пануючи над собою, від глибокого, внутрішнього зворушеня). Ну, чи ще й тепер сидіти тихо?

Дівчина (з „дому“ кличучи в комнату). Батьку Гільзе, батьку Гільзе, вступіть ся від вікна. У нас на верху влетіла вікном куля. (Щезає).

Мілька (пхає у вікно усьміхнену головку). Дідику, дідику, вони стріляли з рушниць. Кілька людей упало, один усе крутить ся отак колесом, колесом, другий задигав як

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

воробчик, коли йому скрутити головку. Ах, ах, і тілько крови набризькало! (Щезає).

Ткачиха. Кількох убили на смерть.

Старий ткач (у „домі“). Адіть, адіть, тепер вони кидають ся на військо.

Другий ткач (без тями). Н-не, а подивіть-ко ся ви лише на жінки, подивіть ся лише на жінки! Як вони спідниці підносять! Як вони плюють на військо!

Ткачиха (кличе до середини). Ґотлїбе, а подиви-ко ся ти на свою жінку, у неї більше відваги як у тебе, вона скаче поперед баґнети, так як би танцювала.

(Чотири мужчини несуть раненого через дім. Тишина. Чути виразно голос). Се Ульбріх Вебер.

Голос (після кількох секунд опять). Сей уже не сяде до роботи, куля відбила ся від стіни і вскочила йому в вухо. (Чути кроки мужчин, що йдуть у гору по деревяних сходах. На дворі раптом) Гурра, гурра!

Голоси в домі. „Відки-ж вони набрали каміня?“ „А з дороги“. „Ну, буде-ж тепер, буде!“ „Адіть, ось вам і вояки“. „Тепер летить камінє, як град!“

(На дворі трівожний вереск і рев. З трівожним криком хтось затріснув сінні двері).

Голоси в „домі“. „Вони знов набивають“. „Вони зараз знов вистрілять“. „Батьку Гільзе, вступіть ся від вікна“.

Ґотлїб (хапає за сокиру). Що, що, що! Чи ми скажені собаки!? Чи маємо жерти порох та олово, намісь хлїба? (З сокирою в руках хвильку оминаючи ся, до старого). Мають менї застрілити жінку? Не сьміє сего бути! (Вилїтаючи). Вважайте-ж, я йду тепер! (Відходить).

Гільзе. Ґотлїбе, Ґотлїбе!

Гільзиха. Куди-ж пішов Ґотлїб?

Гільзе. До чорта пішов.

Голос із „дому“. Вступіть ся від окна, батьку Гільзе!

Гільзе. Я нї! Хоть би-сте всї подуріли зовсїм! (До Гільзихи в ростучім охватї). Тут мене посадив мій не-

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

бесний Батько. Правда, мамо? Тут ми будемо сидіти та робити, що-смо повинні, хоть би мав згоріти увесь сьніг. (Починає робити на варстаті).

(Знов торохнули вистріли. На смерть уцілений старий Гільзе піднимає ся високо і паде стрімголов на варстат. Заразом роздають ся сильнїщі крики гурра. З криком гурра вибігають на двір і ті люде, що доси стояли в сїнях. Стара жінка каже кілька рази питаючи). „Тату, тату, що-ж се тобі?“ (Безперестанні крики гурра роздають ся все далї й далї. Раптом убігає в комнату задихана Мілька).

Мілька. Дїдусю, дїдусю, вони прогонять вояків у село, вони звалили Дітріхів дім, вони роблять так, як по тім боцї, у Драйсіхера. Дїдусю!? (Дитина лякає ся, стає уважна, кладе палець у рот і осторожно підходить до вмерлого). Дїдусю!?

Гільзиха. Та промов-же бо, чоловіче, хоть словечко! а то лячно стає страх...

КІНЕЦЬ.

Ткацька пісня сьпіває ся на голос:

„Es liegt ein Schloss in Oesterreich“.

Generated on 2015-05-29 08:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY

Повний реєстр осіб.

Драйсіґер, фабрикант бархану.
Пані Драйсіґерова.
Пфайфер, завідатель } у Драйсіґера
Найман, касиєр } у Драйсіґера
Ученик } у Драйсіґера
Візник Йоган } у Драйсіґера
Дівчина } у Драйсіґера
Вайнгольд, домашній учитель Драйсіґерових синів.
Пастор Кіттельгавс.
Пасторова Кіттельгавсова.
Гайде, комісар поліциї.
Куче, жандарм.
Вельцель, шинкар.
Вельцелиха.
Анна Вельцелівна.
Віґанд, столяр.
Подорожний.
Ґосподар.
Лісничий.
Шмід, хірурґ.
Горніґ, шматяр.
Старий Віттіґ, майстер ковальський.

Ткачі.

Бекер.
Моріц Єґер.
Старий Бавмерт.
Бавмертиха.
Берта } Бавмертівни.
Емма } Бавмертівни.
Фріц, Еммин син (чотиролітній).
Авґуст Бавмерт.
Старий Анзорґе.
Генрихова.
Старий Гільзе.
Гільзиха.
Ґотліб Гільзе.
Люіза, Ґотлібова жінка.
Мілька, їх донька (шестилітня).
Райман, ткач.
Гайбер, ткач.
Ткачиха.

Велика сила молодих і старих ткачів і ткачих.

Події отсего твору відбувають ся в сороковиx роках у Кашбаху в Совиних Горах, та в Петерсвальдаві й Лянґен-Беляві під Совиними Горами в Пруськім Шлезьку.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ҐЕРГАРТ ГАУПТМАН

І ЄГО ТВОРИ.

Подаючи нашій громаді переклад знаменитої драми молодого німецького писателя Гауптмана „Ткачі“, ми подаємо тут єго коротенький житєпис і характеристику єго дотеперішньої літературної діяльности, користуючи ся задля сего сьвіжо виданою книжкою єго друга Павла Шлєнтера.*)

Ґергарт Гауптман уродив ся 15 падолиста 1862 р. в купелевім місточку Оберзальцбрун у пруській Шлезиї. Єго батько Роберт Гауптман мав там першорядний готель „Zur preussischen Krone“, набутий ще єго батьком. Роберт, оженивши ся з дочкою купелевого інспектора Штрелєра, власною працею, розумінєм діла і ввічливістю супроти гостей значно збільшив батьківське надбанє, розширив свій готель, куди на купелевий сезон збирала ся особливо польська шляхта з близького „Королївства.“

Робертів батько походив із бідної ткацької сім'ї у шлезьких горах і провів свої молоді літа за ткацьким варстатом у такій нуждї, яку змалював його внук у знаменитій драмі. Та вже 1815, прослуживши в війську, він покинув ремесло і пішов на службу до реставрациї, довгі літа був старшим кельнером, а 1821 р. мав уже власний готель. В 1832 він переніс ся до Оберзальцбруна і взяв у аренду „Пруську корону“, а 1839 закупив її на власність. Єго син Роберт скінчив кілька ґімназияльних кляс, відбув практику

*) Paul Schlenther, Gerhart Hauptmann, sein Lebensgang und seine Dichtung. Berlin 1898. Шлєнтер, берлїнський критик, зістав сими днями іменований провізоричним директором надворного театру в Віднї.

Generated on 2015-05-29 08:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY

в одній великій винній торговлї в Вроцлаві, подорожував за границею для доповненя фахових відомостей, оженив ся і обняв по батькови завідуванє „Пруською короною.“ Єго жінка а Ґергартова мати походила також із простої сім'ї, що довгі літа жила при панськім дворі і з підданського стану звільна дійшла до свободи, маєтку і осьвіти.

Ґергарт був наймолодшою дитиною в батька. Єго дитинячий вік пройшов тихо, під опікою родичів. Початкову науку відбув у сільській школї в Оберзальцбрунї. Та вчив ся він з самого початку нерадо. В 1874 р. дав його батько до Вроцлава, де єго старші брати вчили ся в реальній школї. Ґергарт вчив ся дуже тупо, повторяв одну клясу по другій; тілько в вироблюваню нїмецьких задач був майстер.

Тимчасом дїла в Оберзальцбрунї почали йти дуже лихо. Бісмарківське переслїдуванє польщини відвернуло польську шляхту від нїмецьких купелевих місць, тай для иньших гостей Оберзальцбрун стратив принаду. Ще кілька лїт Гауптман держав ся супроти конкуренциї, та вкінцї мусїв продати свою улюблену „Пруську корону“ в 1877 роцї. З цїни 250.000 марок, на яку оцїновано сей готель, Гауптманови по сплатї довгів лишило ся дуже не богато, так що ледво міг узяти в аренду реставрацию на невеличкій зелїзничій стациї Зорґав, тепер Нїдерзальцбрун. Не диво, що вихованє дїтей робило тепер родичам більше клопоту, нїж уперед. Правда, старший син Ґеорґ вже давно був скінчив реальну школу і мав добре місце в великій торговлї сукна у Гамбурзї. Середнїй Карль готовив ся на вченого, але що було робити з Ґергартом? Батько взяв його з четвертої кляси до дому і віддав до близького свояка Ґустава Шуберта на село, щоби помагав при веденю господарства.

Шуберт, що мав за жінку сестру Ґергартової матери, власне в ту пору стратив свойого одинокого сина і взяв Ґергарта на єго місце. Він був властителем „великого кметївства“ (Grossbauerngrund) у Лєдерозї і надто держав у арендї панський фільварок Льонїґ. Се була побожна сїмя; тут були живі впливи того протестантського пієтизму, що розцвив ся на Шлезьку ще в XVII віцї під впливом писань Якова Беме і Шефлєра (Angelus Silesius), а в XVIII віцї за проводом чеських і моравських братів виробив собі окрему орґанїзацию в так званій сектї Гернгутів (властивий її орґанїзатор був ґраф Цінцендорф). Правда, сей пієтизм у Шу-

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

бертовій сім'ї не був анї аскетичний анї надто нетолерантний, та все таки молодий Ґергарт, пробувши кілька літ у тій атмосфері пасторів, щоденних молитв і побожних розмов, Бахової музики і псальмових сьпівів, чув себе стісненим після вольної атмосфери батьківського дому. З почутєм якогось освободженя він в осени 1880 року вернув назад до Вроцлава для дальшої науки. Сей другий вилет мав бути для него правдивим вилетом на вольний, широкий сьвіт, і він сам висказав се в прекраснім віршику, вписанім пізнійше в альбом тітки Юлії Шубертової:

Ich kam vom Pflug der Erde
Zum Flug ins weite All,
Und vom Gebrüll der Herde
Zum Sang der Nachtigall.

Та поки що взяв ся Гауптман до иньшої науки. Його брат Карль хотів конче бачити його артистом, а бачучи, що Ґергарт ліпив досить удатно з глини або виструґував з крейди всякі фіґурки, намовив Шуберта, щоб той дав його до школи красних штук. Гауптман кинув ся зразу горячо до студий, та технїчна часть їх дуже швидко остогидла йому. Вже 20 день по вступі до школи він отримав перше „дирекцийне" упімненє за своє захованє, а 5 сїчня 1881 р. постановою вчительської конференциї його зовсїм виключено зі школи за те, що „через своє захованє і всю поведінку, через недбале ходженє на лекциї, дуже слабі успіхи і злий примір для иньших учеників показав ся для школи зовсїм непридатним." Тілько на просьбу свойого протектора проф. Гертеля був Ґергарт по 11-недільних вакациях на ново принятий до школи. Він ходив ще цїлий рік до сеї школи і покинув її 5 цьвітня 1882 задля слабости — де-хто думав, що у него починають ся сухоти.

Вже тут почав Ґергарт обік різьби і модельованя займати ся поезиєю і відчитував проф. Гертелеви свої перші віршовані твори — оповіданя із староґерманської мітольоґії і драму „Інґеборґа", основану на тлї Теґнерової поеми про Фрітйофа. Під впливом Йордана, що із староніемецьких Нібелюнґів змайстрував страшенну епопею, почав Ґергарт писати епопею в 12 піснях про Германа князя Херусків. Сего самого нещасного Германа хотів він ще покарати й драмою п. з. „Ґерманцї і Римляне"; в тій драмі мав виступати в вельми траґічній ролї сьпівак Сіґвін, котрого портрет Ґергарт заздалегідь вилїпив з воску і віділляв з бронзу.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Та всї ті школярські пляни і забави швидко пішли в кут. Брат Ґергартів Карль, що в ту пору вчащав на університет у Єнї і був пильним слухачем знаменитого Дарвінїста Ернста Геккеля, наклонив його перебрати ся до Єни. Протекция проф. Гертеля допомогла осягнути те, що Ґергарта, хоч без укінченої середньої школи і без матури, принято на університет на історичний виділ. В першім семестрі він записав ся на множество ріжних викладів — фільософії, зоольоґії, ботанїки, археольоґії, та вже в другім півроцї єго інтерес до премудрости ослаб дуже значно. За те був він тим пильнїйшим гостем у кнайпі і в академічнім товаристві слухачів природничих наук і тут мабуть скористав далеко більше для розширеня свойого знаня, нїж у викладових салях. Бо не треба думати, що ті зібраня єнайських студентів були такі ідіотично глупі, як нам поописували сьвідки віденьських буршівських піятик. Там вели ся горячі дебати про ті наукові питаня, які порушували професори на викладах. І Ґергарт мішав ся до тих розмов і вироблював собі свій суд особливо в питанях штуки і суспільного житя.

Та й тут він не загрів довго місця. Не повні два роки тривало єго студентське житє. Весною 1883 р. він поїхав до Гамбурґа, де єго брат Ґеорґ оженив ся був з дочкою купця Тінемана і заснував свою власну торговлю. З Гамбурґа поплив Ґергарт купецьким кораблем на Атлянтицький океан, здовж берегів Франциї, Іспанії і Портуґалії на Середземне море, аж до Марсилії. Відси поїхав зелїзницею здовж чудової Рівієри до Ґенуї, де здибав свойого брата Карля, що тимчасом привандрував сюди через Альпи. Оба подали ся до Неаполю, прожили шість недїль щасливо на острові Капрі, а коли Карль вернув до Нїмеччини до військової служби, Ґергарт лишив ся ще в Римі. Та швидко прогнала його відси малярия. Весною 1884 р. він вернув знов до Риму, щоби заняти ся різьбарством, устроїв собі невеличке ателїє, почав довбати над якимсь релєфом, та в осени знов заслаб, сим разом небезпечно, на тиф. Його перенесли до нїмецького шпиталю, а з Нїмеччини прибув хтось такий, що швидко привів його до здоровля. Се була єго наречена Мария Тінеманівна, дочка того самого гамбурського купця, у котрого оженив ся був єго найстарший брат.

Старий Тінеман, богатий торговець вовняних товарів, умер ще 1884 р. Він лишив пять дочок, з котрих одна була замужем за Ґеорґом Гауптманом. Окрім великих складів у Гамбурзї і в Берлїнї Тінеман лишив своїм дочкам гарну маєтність Гогенгауз неда-

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

леко Дрездена. Се був колишній епископський замок з стародавним парком довкола. Тут проживали Тінеманівни в тиші підчас жалоби по батькови. Тут відвідав їх Карль Гауптман і закохав ся в одній з них. Сюди-ж 1884 р. прибув хорий на малярию Ґергарт і закохав ся в молодшій сестрі Марії. Живучи в Гогенгавзї він записав ся в дрезденській Академії красних штук і шість недїль займав ся рисунками. Та швидко він покинув плястичні штуки на завсїгди. В маю 1885 р. оженив ся з Мариєю Тінеманівною. Обоє разом поїхали до Берлїна. Тут Гауптман уперве заінтересував ся театром і задумав зробити ся актором. Він записав ся на приватні лекциї драматичної рецитациї у бувшого директора штрасбурського театру Гесслера. Тай сей швидко розвіяв єго надії осудивши, що у него нема голосу анї здатности на доброго актора. Гауптман пробував підпомогти природї, дав собі випекти дїрки в носї, щоби мати чистїйший голос, та студиї над технїкою драматичної штуки швидко остогидли йому і він покинув їх. Лїто 1885 р. він провів разом з жінкою, братом Карлем і єго жінкою в Померанії і на острові Руґії. Тут узяв ся знов до пера і пробував віршувати народні оповіданя та баляди. Тай тут віршованє не давало ся йому. В осени вони вернули до Берлїна, а Ґергарт з жінкою винаняли собі невеличку віллю геть за Берлїном, у присїлку Еркнер, положенім серед соснового лїса, над озером Міґґельзе. Тут прожив Гауптман чотири роки, тут уродили ся єго три сини, тут уродила ся також єго поетична слава.

Маєткові відносини молодого подружя були вповнї обезпечені і Ґергарт нїколи в житю не бачив себе в такім примусовім положеню, щоби мусїв заробляти на хлїб, турбувати ся тим, що їсти-ме завтра. Він міг свобідно шукати собі такого занятя, яке йому найбільше припаде до душі і віддавати ся йому лиш доти, доки не наприкрить ся. Та в перших роках берлїнського житя його спіткала немила пригода. Тінеманові спадкоємцї прирадили продати старий романтичний осїдок Гогенгауз і подїлити ся грошима. Та коли Гогенгауз був проданий і мало прийти до подїлу, збанкротував посередник, у котрого лежала депозитом здобута сума і спадкоємцї стратили все. Гогенгауз, той „рай першої любови“ розвіяв ся мов сон. Правда, ся страта не дошкулила Гауптманам; швидко опісля вони одержали в спадку по якімсь свояцї саме таку суму, яку стратили на Гогенгаузї.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Живучи близько Берліна Гауптман силкував ся як мога полатати свою книжкову осьвіту, ходив на виклади знаменитих професорів Дюбуа Раймонда, Трайчке і иньших, читав чимало, особливо про історию релїґій, носив ся з думкою написати житє Христа, та тимчасом зробив ся осередком невеличкого кружка молодих вольнодумців і реформаторів, що частенько збирали ся у него — може не так задля духової, як більше задля тїлесної страви, котрої у них було обмаль, а у Гауптмана, яко „ситого буржуа“, подостатком. Не одному з них він вигоджував і грішми. Серед тої компанії визначували ся особливо повістяр Макс Крецер, поет Ганштайн, учений социялїст В. Бельше і другий социялїст Бруно Віллє. В тій компанії йшли горячі дебати про тодїшні пекучі питаня штуки і лїтератури, про натуралїзм і реалїзм, про Ібзена, Золя і Толстого. Найкомпетентнїйшим у тім кружку був старший брат Ґергартів Карль, що тодї від зоольоґії перейшов до псіхольоґії і працював над великою науковою діссертациєю „Про метафізику в сучасній фізіольоґії, причинок до дінамічної теориї живих істот.“ Та Ґергарт аж надто часто чув, як мало він знає з усего того, що обговорювали єго приятелї і йому було дуже жаль змарнованої молодости.

Mit Weinen und mit Fluchen eilt der Knabe
Zu retten, zu ersetzen, zu erringen;
Ein Blinder so mit vorgehaltnem Stabe
Denkt er den Weg zum Wissen zu erzwingen.
Von jedem Baume krächzt des Spottes Rabe
Und kreist um ihn mit nimmer matten Schwingen.
Und keuchend sinkt der matte Knabe nieder,
Und alte Ohnmacht überfällt ihn wieder.*)

Оттак характеризував він троха пізнїйше свій тодїшнїй стан, хоча певно на дїлї він не брав свойого положеня так дуже траґічно, як змальовано в віршах. Лїтом 1888 він поїхав на пару недїль до Цюріху, де єго брат Карль слухав викладів псіхіятра Фореля і псіхольоґа Авенаріуса. Псіхольоґічні студиї заінтересували

*) З плачем і проклятями спішить хлопець рятувати, надштуковувати, здобувати; як той слїпий стукаючи поперед себе паличкою, так і він думає проложити собі дорогу до знаня. З кождого дерева кряче крук насьміху і лїтає довкола него невтомимими крилами. Стогнучи паде втомлений хлопець і давня млість нападає його знов.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

й Ґергарта, та по кількох неділях він попрощав Цюріх, поїхав на вельоціпеді аж до Франкфурту над Меном, а відтам вернув до своєї домівки в Еркнері. Ся подорож становить поворот у єго житю; від тепер він віддає ся зовсім літературі.

Властиво Муза ніколи не покидала його. Ми вже згадували про давнійші проби єго поетичної творчости. В Римі він написав поемку про „Смерть Ґракха“, повну співчутя для бідних, реформаторського запалу та при кінці повну обуреня на трусість і невдячність народньої юрби, що в тяжкій хвилї покидає того, в кім сама недавно бачила свого добродія. В тім самім 1884 роцї він написав драматичну поему „Спадщина Тіберия“, в котрій ідучи за історичною працею Штара, змалював Тіберия благородним, чесним і щирим чоловіком, що бажає добра для всїх, та непізнаний сучасними гине погорджений і проклятий усїми. В осени 1884 р. він післав сю драму Ляррон жеви, директорови „Нїмецького театру“ в Берлїнї, та сей звернув її авторови не читавши. З початком 1885 Гауптман пробував ще раз щастя зі своїм Тіберием і післав його Девріянови, що тодї обняв дирекцию театру в Ольденбурзї. Там не тілько драми не виставили, але й рукопись затратили.

Та се не знеохотило Гауптмана. Зимою в початку 1885 р. він написав лїрично-епічну поему „Promethidenlos“ (Доля Прометеєвого потомка), в котрій наслїдуючи злегка Байронового Чайльд Гарольда пробував змалювати поетично не надто богаті пригоди свойого власного житя. Під іменем Селїна поет характеризує себе самого і в оповіданє про свою подорож морем із Гамбурґа до Марсилїї вплїтає спомини з дитинячих лїт, рефлєксиї і вигляди на будуще. Голосний в ту пору нїмецький критик К. Бляйбтрай оцїнив сю поему дуже високо, та сам Гауптман видко думав інакше, бо видрукувавши її лїтом 1885 р. завернув усї екземпляри з продажі і продав назад до папірнї. З тих відривків, які опублїкував у своїй книзї Шлєнтер можна сказати хиба тілько, що деякі місця мають чималий біоґрафічний інтерес, а з епічних місць Шлєнтер знайшов тілько одно гідне передруку — розмову автора з публичною дївчиною в однім іспанськім містї, тай тут видно не епіка, а радше будущого драматика. Сюди вплїв Гауптман також головну основу свойого затраченого Тіберия, котрий в нічнім привидї являєть ся Селїнови. З усего видно, що цїлість була дуже полатана, форма доволї важка, декуди недбала і силувана, та все таки декуди проблиски могучого таланту, сильного, живого чутя.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:09 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Оженивши ся Гауптман якийсь час віддав ся радощам семейного житя і тілько десь-колись брав ся за перо. Аж 1888 р. підчас цюріхського побуту він задумав рішучо віддати ся писательству. В липню сего року він вислав до Штеттенгаймового місячника „Das humoristische Deutschland“ у Берлїнї новельку під досить дивним титулом „Доки Бог бере, беру й я“, та новелька не була поміщена і рукопис пропав. В Цюріху він почав писати обширну автобіоґрафічну повість, щось в роді Діккенсового „Давида Копперфільда“ або Келлерового „Зеленого Генріха.“ Над сею повістю працював Гауптман ще зимою 1888 р., та швидко покинув її. Деякі роздїли з неї опублїковано в фелєтонї віденьського „Neues Wiener Tagblatt“ і з тих опублїкованих частин видно, що за цїлістю нема чого жалкувати. В тім самім роцї видрукував також збірку своїх лїричних віршів п. з. „Das bunte Buch“. Та й сим віршам не пощастило ся. Книжочка вже була набрана і авторови прислано ревізийні аркуші, коли накладець збанкротував і набір книжечки скинено до конкурсової маси. Гауптман, видно, не дуже дорожив і сими віршами, бо не дбав про їх нове виданє, а ревізийні аркуші лишили ся одинокою памяткою єго лїричного розмаху.

Зимою в кінцї 1888 р. переїхав Гауптман з цїлою сїмєю до Берґедорфу в Шлезиї, куди перейшли до него на житє єго батьки, покинувши свою реставрацию. Весною 1889 р. поїхав Ґергарт сам до Берлїна. Тут він познайомив ся з двома поетами „наймолодшого“ поколїня — Арно Гольцом і Йоганом Шляфом. Тяжко було знайти більший контраст, як ті два молоді люде. Гольц, син бідного аптикаря, чоловік з немалим поетичним талантом, та при тім енерґічний і завзятий теоретик; натомісць Шляф — натура більше мягка, ніжна і податлива. Та власне задля сего контрасту оба вони зробили ся приятелями, жили і бідували разом і лагодили ся реформувати лїтературу. Гольц кидав громи не тілько на стару марципанову лїтературу таких Ґайґелїв і Гайзе, на шабльоновість Вільденбрухів та Шентанів; йому не в смак були й молодші „революціонери“ в роді Бляйбтрая, що кричали про натуралїзм, а самі йшли дальше старою шабльоновою стежкою, не мавши відваги вглубити ся в дійсне житє, що бачили довкола себе. До спілки з Шляфом написав Гольц цїлий ряд ескізів з берлїнського житя, де головно покладено вагу на докладність обсервациї і прецізию вислову в відданю дійсности. Особливо один із тих образків, що дав свою назву цїлій збірцї, п. з. „Papa Hamlet“ зробив велике вра-

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:09 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

жінє на Гауптмана. Під впливом Гольца він зараз постановив також піти сею дорогою. В своїй автобіоґрафічній повісти він уже порушив був деякі суспільні явища шлезького житя, що тепер відразу явили ся перед ним в новім сьвітлї. Гольц також намовив його покинути епічну форму і перейти до драми. Під живим вражінєм сильної особистости Гольцової Ґеґгарт вернув до своїх і швидко, ще весною 1889 р. була готова єго перша драма „Перед сходом сонця.“

Основою драми є шлезькі відносини. Великий розвій фабричного промислу виплодив там тип мужика-мілїонера через те, що на мужицьких ґрунтах повідкривано копальнї вугля. Автор веде нас в сїмю такого мужика Кравзе. Він живе в гарнім дворі, пє шампани, поїть худобу з срібного ведра, та про те слуги жиють в голодї і ходять обідрані, а давня мужицька брутальність не то що не змякла, а ще й надула ся. У него є дочка Гелєна, осьвічена, чесна, чутлива душа. Батько вибирає їй жениха, мати сваркою хоче зломати її упір, — бідна дївчина чує себе чужою в тій сїм'ї, та не бачить виходу. Та ось в околицї являєть ся припадком молодий економіст Льот, учений, котрий марить про поправу людської раси головно через невживанє алькоголю. Побачивши Гелєну він закохав ся в нїй і готов женити ся, бачучи в нїй парість здорового селянського пня. І дївчина полюбила його всїм серцем, бачучи в ньому одинокий ратунок із того морального болота, в якому живе. Та ось в остатнїй хвилї, коли Льот іде просити у батька Гелєниної руки, він довідує ся від місцевого лїкаря, що Гелєнинї батьки налогові пяницї, що вся сїмя, навіть трилїтнїй синок, затроєна алькоголїзмом. Льот утїкає геть і покидає Гелєну, а ся, не бачучи для себе нїякого ратунку, сама накладає на себе руку.

Вже в тій першій драмі виявили ся різко всї добрі і слабі боки Гауптманового таланту. Детальний, мікроскопійно докладний малюнок окруженя, характеристика відносин людських, аналїз псіхічних станів і настроїв і рівночасно брак властивої акциї, брак діяльних людей. В драмі є репрезентанти двох сьвітів — грубого, під впливом алькоголїзму звироднїлого, хоч і припадком забогатїлого мужицтва і інтелїґенциї, у котрої замісць чутя панує розум, теория, доктрина. Нещаслива людина, що хоче з одного сьвіта перейти в другий, гине марно. Обік сцен різко реалїстичних є в четвертім актї чудова любовна сцена між Гелєною і Льотом, котру нїмецькі критики зачислюють до найкращого, що є в тім родї на-

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

писано в німецькій літературі. Розумієть ся, що ніякий театр не взяв ся-б був виставити Гауптманову драму. Та власне 1889 р. заснувало ся в Берліні під проводом двох літератів Отто Брама і П. Шлєнтера товариство „Вольна сцена.“ За приміром „Вольного театру“ заснованого Антуаном у Парижі задумали й тут молоді люде витворити сцену, де би без цензури, отже перед запрошеною публікою, виставлювано штуки молодих драматиків, з такої чи иньшої причини не допущені на иньші сцени. Першою виставленою штукою на берлінській „Вольній сцені“ були Ібзенові „Привиди“, тоді ще заборонені поліциєю. Другою була Гауптманова драма. Ся вистава викликала в театрі і в берлінській пресі страшенний ґвалт, хоча режісерия за згодою автора повикидала надто різкі місця. Гауптмана окричали революціонером, чоловіком без Бога і без серця, мало що не зрадником, — та ніхто не важив ся відмовити йому таланту. З другого боку наймолодше поколінє розпливало ся в похвальних гимнах для Гауптмана, бачучи в ньому одного з своїх і то одного з найталановитійших.

Отсї ґвалти і свари були для Гауптмана мов остроги для доброго коня. Ще при кінці 1889 р. він написав другу драму „Das Friedensfest.“ І тут не обійшло ся без патольоґії, — навіть більше її тут як у „Сході сонця.“ Автор вводить нас в сїмю артиста Шульца. Батько і два старші сини розбрили ся по сьвіті; дома сидять тілько мати і дочка, стара вже, негарна панна; обі вони гризуть ся, докоряють одна одній. В тім самім містї живе наймолодший син, вигнаний батьком з дому за те, що в благороднім обуреню побив батька, коли той зневажав єго матір. Та ось наближає ся Різдво. Батько і старші сини вертають до дому. Крізь радість першого привитаня, крізь дальші веселі розмови що хвиля проривають ся спомини давнїйших прикростей і взаїмних зневаг. Старий Шульц хорий на манїю переслїдуваня, даремно силкуєть ся скрити свою хоробу. Та ось до дому вертає й наймолодший син, котрого єго наречена й будуща теща намовляють до перепросин з сїмєю. Оті перепросини, в котрих від початкової радости доходить до вибуху найпоганїйших пристрастей і до вибуху шалу у старого батька, — се й є головний зміст драми. Як бачимо — факт радше клїнїчний, ніж типово-житєвий. Драматичного дїйства тут ще менше, ніж в першій драмі, та за се авторови удало ся страшенно інтензивно передати ту затхлу, шпитальну атмосферу, серед якої жиють ті нещасливі люде. Вплив патольоґічної музи Достоєвского видно на кождім кроцї.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ту саму патольоґію бачимо і в Гауптмановім оповіданю „Апостол“, написанім також в тому часї. Герой сего оповіданя хорує на mania grandiosa і кінчить у шпиталї для божевільних. Єго idée fixe є шукати здорових людей і здорових відносин; він не їсть мяса, ходить босий, без шапки і в одежі подібній до тої, яку носить монахійський маляр Діфенбах. Загалом фіґура сего „апостола“, скомпонована під впливом псіхіятричних викладів Фореля, у многому виглядає на портрет талановитого дивака-маляря Діфенбаха.

Швидко за „Перепросинами“ Гауптман написав нову драму „Одинокі люде“, в котрій віє дух Ібзена, особливо дух Ібзенової драми „Росмерсгольм.“ Та по мойому Гауптман стоїть тут висше від Ібзена, в єго драмі чистїйше, здоровійше повітрє, природнїйші відносини, нїж у „Росмерсгольмї.“ Герой драми, Йоганнес Фокерат, молодий учений, Дарвінїст і вільнодумець, жиє у свойого батька, побожного пастора, пієтиста. Батько, мати, жінка молодого вченого — вірують горячо, жалують коханого чоловіка, та не сьміють стїсняти його; він сам чує себе стїсненим і несвобідним. Та ось до їх відлюдного закутка прибуває панночка Анна Мар, Нїмка з Росиї і цюріхська студентка. Проїздом вона довідала ся, що тут живе Фокерат, її давнїй товариш з унїверсітету, і приходить відвідати його. Йоганнес рад, що має з ким поговорити про свої улюблені ідеї, працї і книжки. Візита панни Анни продовжує ся, вона живе в домі Фокератів день за днем, входить в подробицї їх житя, силкуєть ся всїх заспокоїти, внести сьвітло і свободу в ті натягнені відносини, що були в сім'ї і без неї, та тепер ще погіршили ся і чим раз далї погіршують ся. Вона поводить ся з усїми свобідно, отверто, щиро, особливо з Йоганнесом, і сама не бачить, що довкола неї в душах тих правовірних, добрих та ограничених людей повстають хмари чорного підозріня. Не бачить сего й Йоганнес, не здає собі рахунку з того, чому Анна для него така мила, така необхідно потрібна, як сьвітло, як повітрє. Та ось старий батько не може довше здержати себе і в прекрасній сценї звертає увагу сина і Анни на невідповідність, неморальність їх відносин. Обоє жахнули ся, — вони доси й не думали про можність якихсь неморальних відносин між собою. Анна зараз виїзджає геть, а Йоганнес бачить аж тепер, що до сего окруженя не вяже його нїчогісїнько, що він невольник отсих щирих та добрих людей — і топить ся в близькім озері.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„Одинокі люде“ були першою з Гауптманових драм, що здобула собі широке розповсюдженє на німецьких і заграничних сценах і вславила імя молодого автора. По моїй думці ся драма обік „Ткачів“ найліпше з усего, що доси написав Гауптман. І з ідейного і з технічного, літературного боку се твір удатний, могучий і живий. Автор держить ся цїпко дійсного ґрунту, малює живих людей, проявляє знаменитий дар індівідуалїзованя, та при тім основою драми є одна з великих ідей нашого віку, ідея еманципациї людської думки і людського чутя з пут застарілої традициї. З того погляду „Одинокі люде“ навіть глубші, захоплюють ширший духовий горізонт, ніж „Ткачі.“

Випустивши в сьвіт „Одиноких людей“ Гауптман засїв до нової працї. В єго души жили батькові оповіданя про діда, що був за молоду ткачем у шлезьких горах і про нужду, яку терпіли ті ткачі. Сї оповіданя відживила і доповнила книжка конзуля д-ра Цімермана про повстанє шлезьких ткачів в р. 1844, написана на підставі справоздань тодїшньої урядової Vossische Zeitung, а також на підставі урядових архівних документів. Гауптман працював над сею драмою більше як рік і сотворив річ справдї велику, безсмертну і наскрізь оріґінальну, якою справедливо може гордити ся німецька література. „Ткачі“ є наскрізь історична драма. Майже всї деталї, що так хапають нас за серце — оте песє мясо, оті розвалені печі і курні хати, оті лушпиня з бараболї, ота пісня про „Кровавий суд“, навіть назва фабрикантів, що потерпіли від ткацького бунту (Цванціґер — у драмі Драйсіґер — і Дітріх) — усе те дійсні факти. Повстанє шлезьких ткачів 1844 р., хоч було хвилевим вибухом нужденних, безпомічних людей доведених до крайньої розпуки і скінчило ся зруйнованєм двох фабричних закладів та застріленєм кількох виголоднїлих ткачів, зробило в тогочасній Німеччинї велике вражінє, було немов першим ударом грому, що віщував бурю 1848 року. Два молоді вчені їдуть на місце бунту — Рудольф Вірхов і Ґустав Фрайтаґ, оба пізнїйші знаменитости. Генріх Гайне присьвятив шлезьким ткачам одну з своїх найострійших пісень, бачив в них образ роспуки і заповідь революциї:

Im düstern Auge keine Thräne,
Sie sitzen am Webstuhl und fletschen die Zähne:
Deutschland, wir weben dein Leichentuch,
Wir weben hinein den dreifachen Fluch —
Wir weben, wir weben!

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Нещасні петерсвальдавські голодомори були далекі від таких думок. Їх пісня „Кровавий суд“ була радше глухим криком розпуки, ніж революцийним маніфестом і стративши кількох своїх від жовнїрських куль та зруйнувавши Дітріхову фабрику вони як вівцї розбігли ся по своїх норах і несли далї те ярмо, що на одну хвилю видалось було їм таким нестерпним.

Усе те передав нам Гауптман у своїй драмі до йоти вірно. І коли його „Ткачі“ можуть уважати ся революцийною драмою, то не задля вложеної в них авторської тенденциї, не через виголошувані там революцийні теориї та поклики, — бо нїчого такого в сїй драмі нема. Та вона є революцийна через те тілько, що подає страшенно вірний, яркий і мікроскопійно докладний малюнок одного моменту в житю цїлої маси людей, їх визиску, їх страждання, їх бідних радощів, нужденних надій і їх бездонної роспуки. Значить — революцийна так само, не більше, як кождий глибоко продуманий і горячо прочутий малюнок дїйсного житя, як кожда правдива поезия. Берлїнська полїция а за єї прикладом і деякі иньші заборонили виставляти сю штуку на сценї і тим показали безконечну наївність. Берлїнська полїция зрештою по кількох місяцях отямила ся і скасувала свій заказ і від тодї „Ткачі“, виставлені доси тілько на „Вольній сценї“, йшли в самім Берлїнї на сценї „Нїмецького театру“ більше як 200 разів.

Один із головних проводирів австрийської социяльної демократиї сказав менї по прочитаню „Ткачів“: „Се могуча штука! Чим були Шіллєрові „Розбійники“ в кінцї 18-го віку, тим є „Ткачі“ при кінцї 19-го.“ Що се могуча штука, про се, надїємось, переконаєть ся кождий прочитавши „Ткачів“ бодай у перекладї, хоча в гори треба сказати, що зовсїм вірний а притім поетично вірний переклад „Ткачів“ є завданє безмірно трудне[1]). Та порівнанє їх з Шіллєровими „Розбійниками“ кульгає дуже. В „Розбійниках“ Шіллєр сотворив справдї революцийну, тенденцийно-революцийну драму. Для сеї цїли він вивів на сцену осьвічених людей свойого часу і намалював їх висше звичайного людського росту. Устами Карля Моора він висказав богато таких думок, що в ту пору були мрією, ідеалом власне найгорячійшої, передової части суспільности

[1]) Вважаю моїм обовязком сказати, з подякою, що ткацьку пісню і другу менчу в тексті „Ткачів“ переклав Ів. Франко. Він-же був ласкав і перевірити переклад. — М. Павлик.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

(республиканство, неограничене вільнодумство, социяльна справедливість). Нічого подібного в „Ткачах“ нема. Коли Шіллєрові „Розбійники“ своїм ідейним змістом перли в будущину, „Ткачі“ і ідеями і навіть літературним методом корінять ся в 19-тім віці, є виразом і здобутком тої социяльної боротьби, тих економічних і суспільних поглядів, які ми бачили в нашім віці і які тепер, при кінці сего віку, вже належать до історії. А з чисто літературного погляду вони є дитиною того самого духа, що сплодив „Жерміналь“ Золя і „Власть темноти“ Толстого. Повторяю, „Ткачі“ є історичною драмою в повнім, сучаснім значіню сего слова.

Є в них одна вельми характерна прикмета: брак одного, індівідуального героя. Німецькі естетики ломали собі голови над питанєм, хтож властиво є герой сеї драми і підбирали всякі абстракти: нужда, темнота, сякі чи такі відносини. Розуміє ся, се дурниця. Абстракцийний герой не порушить нашої душі, не витисне з очей сліз співчутя. Досить прочитати „Ткачів“, щоби переконати ся, що героями драми є всї вони, від малого до великого: і отой старий Бавмерт, що з непривички не може переварити песього мяса, і та Бавмертиха, що попадає в смертельну трівогу при самій думці, що єї чоловік міг би з зароблениими грішми піти до коршми і пропити їх, і отой хлопчик, що в Драйсіґеровій канцеляриї „його кинуло“ з голоду, і отой дикий революціонер коваль Віттіґ, і Пфайфер і жандарм Куче і всї, всї персонажі штуки. Поет як сонце осьвітлює всїх їх однаково ярко, характеризує вірно і не турбуєть ся про те, чи і хто з них має бути героєм єго драми. Він не пише драму, він малює житє і то таке житє, котре не плодить героїв, — значить, йому й нї відки взяти їх. В иньших літературах се не новина. Всїм писателям, котрі з бажанєм правди і вірного малюнку брали ся малювати зверхнє і духове житє мас, робітників чи селян, приходило ся плодити твори без індівідуального героя. Так було з Золя в єго повістях „Germinal“ і „La terre“, так з Златовратским в єго „Устоях“. Гауптман доконав тут великої штуки змалювавши се масове дійство в драмі, розібравши масову катастрофу на велике множество одиниць, з котрих кожда змальована по майстерськи.

В осени 1891 р., скінчивши „Ткачів“ Гауптман був у Берлїнї на виставі Молієрового „Скупаря“ і ся комедия подала йому ідею до написаня комедиї „College Crampton.“ Перший раз тут Гауптман, маляр темних закамарків суспільности і траґічних ста-

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

нів людської душі, попробував бути веселим. Звісно, єго веселість вийшла по трохи подібною до танцю слона. Анї щирого сьміху, анї легкости і ґрациї не дала йому природа, а головна фіґура єго комедиї, професор малярства Крамптон — добрий чоловік, хитаєть ся по середині між ґеніяльністю і божевілєм. Перлою в тій комедиї є чудова любовна сцена в пятім акті.

В 1892 р. написав Гауптман ще одну комедию „Der Biberpelz"; сам він назвав її „злодійською історнєю." У рантієра Кріґера в однім пруськім селї украдено боброве футро. Кріґер іде рано до сільського старшини, пана фон Вергана, щоби вислїдив злочинців. Верган — політичний противник Кріґера, котрого вважає поступовцем, безбожником, мало що не бунтівником і для того не має охоти розбирати єго справу по справедливости, затирає кождий слїд, що міг би вияснити дїло, одним словом, веде слїдство так, що посторонним може здавати ся, що се він сам украв футро. Ся основна ситуация нагадує дуже Кляйстову знамениту комедию „Розбитий збан", та нїде правди дїти, Гауптман не дорівняв Кляйстови і єго комедия — се признають навіть єго найлїпші приятелї — робить більше прикре, нїж комічне вражінє.

Під конець лїта 1893 р. викінчив Гауптман нову драму „Гануся" (первісно „Hannele Matterns Himmelfahrt"). Початок єї, се немов продовженє „Ткачів." Сільська дївчина Гануся, виросла в голодї і холодї, в нуждї і побоях безсердечного вітчима, в сирітстві (єї мати з горя втопила ся в ставку) і в насьміхах сільської молодїжи топить ся в ставку. Сільський учитель витягає ледво живу дївчину з води, її несуть до шпиталю і тут вона попадає в горячку і вмирає. Отсе вся основа драми. Та цїлі три акти автор заповнив горячковими мріями і привидами нещасної Ганусї. Вона твердо вірила в Боже милосердє і в несказане щастє, яке жде за гробом усїх нещасних і болющих. І от в часї конаня все те являєть ся їй — усї ідеали єї вбогої та чистої душі перемішані з живою дїйсністю: ангели з такими самими лицями, які бачила на малюнках і різьбах у костелї, сьпівають з нот ті самі піснї, які сьпівали сільські школярі; злий дух в видї єї вітчима, мати Божа в видї єї власної матери, та по троха з лицем тої сестри милосердя, що сидить у шпиталю коло єї ліжка, в кінцї Ісус Христос з лицем єї одинокого друга — сільського учителя, з лицем того мужеського ідеалу, який починає викльовувати ся в єї ще дитячій, та вже жіночій душі.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Нема що й мовити: автор поклав собі в „Ганусї“ страшенно трудну, для драматичного оброблення майже неможливу задачу. Дійсність перемішати з горячковими фантазиями конання так, щоби з сего вийшла драма, се справдї більш акробатична, нїж артистична штука. І не диво, що Гауптман не справив ся з нею, що привиди у него що кроку стукають ся о дійсність і на відворіть, дійсність мусить ховати ся перед привидами. В читаню се ще не так разить, як на сценї. А про те все таки „Гануся“ мала великий сценїчний успіх, здобула доступ на такі сцени, де доси не пускали нїяких штук сего „розчіхраного революціонера“, бо почала свою кариєру від берлїнського королївського театру, а дійшла аж до віденьського Бурґтеатру, навіть радувала серця горячих католиків у Кракові і Львові. Та хто знає, чи не завдячує вона сего власне тому релїґійному запалови з католицькою закраскою, яким — певне без авторської тенденциї — навіяні остатні єї акти. Нема що й казати, що сам малюнок психічних настроїв Ганусї на диво вірний і що цїлість дихає могучим подихом щирої, глибокої поезиї.

Лїтом 1894 р. Гауптман з жінкою і дїтьми відбув кількомісячну подорож до Америки; а вернувши до Европи звідав околицї коло Вірцбурґа, що в 1625 роцї були ареною кровавої боротьби нїмецьких мужиків супроти лицарів. Отсю боротьбу задумав Гауптман зробити темою драми і весною 1895 р. привіз до Берлїна готовий рукопис „Фльорияна Ґаєра.“ Після робітницького бунту в „Ткачах“ — селянський бунт. Та сим разом щастє не дописало Гауптманови. Великий аналїтик дрібних, щоденних мук і терпінь показав ся нездатним до синтези великого історичного факту; сучасний психольоґ і мікроскопіст не зумів підняти ся на кольосальні Шекспірівські котурни. Гауптман поставив собі в „Ґаєрі“ дві задачі — дати докладний і вірний малюнок часу, обставин, ґенези і змагань мужицького руху 1625, змалювати єго прихильників з иньших верстов, єго противників, єго проводирів, єго розвій і упадок, і рівночасно на тім тлї показати траґічну долю героя, Фльорияна Ґаєра, потомка старого лицарського роду, що ведений почутєм справедливости стає на боцї гнобленого мужицтва, бере на себе цїлий тягар єго справи і гине опущений мужиками і гонений власними свояками та бувшими товаришами. Історія знає богато таких траґічних постатей; одну з них римського трибуна Ґракха Гауптман силкував ся вже давнїйше оживити чародійською паличкою поезиї. — Та Ґаєр не Ґракх; історія дуже мало знає про него

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

а Гауптман не хотів знати більше, ніж історія. От тим то єго фіґура в драмі невиразна, єго діяльність — не діяльність, а балаканє. Тло, змальоване в величезній масї епізодичних фіґур, прислонює героя, та й само не звязане орґанїчно єго акциєю, виходить неясним.

Гауптман, написавши Ґаєра, був певний, що написав найлїпшу зі своїх драм і що вона мусить мати велике сценїчне поводженє. Досьвід переконав його, що помилив ся. Раз, однїсїнький раз попробувано поставити Ґаєра на сцену і він провалив ся. Анї герой і єго вдача, анї змаганя мужицького союза з 1625 р. не здужали загріти слухачів, а безконечні розмови ріжних людей, лицарів, мужиків, учених гуманїстів, вояків, волоцюг і сектярів без коментариїв були незрозумілі і знудили. „Фльориян Ґаєр“ так і лишить ся мабуть книжковою драмою.

Се було перше болюче розчарованє в Гауптмановім житю і він дав йому вираз в новій, поки що остатнїй своїй драмі „Затоплений дзвін.“ Нїмецька критика, особливо молодшого поколїня, піднесла дуже високо сю нову Гауптманову драму. В нїй побачили трохи не „Фауста“ кінця 19. віку, в усякім разї твір всесьвітнього значіня. Признаю ся, на мене „Затоплений дзвін“ з виємком одного уступу не зробив нїякого враженя. Герой драми — майстер дзвонар. Його остатнїй, найкращий дзвін, що мав дзвонити високо на вершку гори, по дорозї скотив ся в пропасть і затонув у озері. Майстер в розпуцї і сам кидає ся за своїм дзвоном, та потовчений опиняєть ся в лїсї перед хатчиною старої баби — не то чарівницї, не то якоїсь мітичної особи. Внучка тої баби, ельфа Раутенделяйн, закохуєть ся в майстрі, іде за ним у село, вилїчує його з хороби, по чім майстер покидає свою жінку, дїтей і людей і тїкає в гори, живе разом з ельфою і при помочи лїсових та водяних духів хоче збудувати великий храм і зробити для нього такі дзвони, яких нїхто ще не чував. Даремно пастор із села напоминає його до повороту, даремно підбурені селяне штурмують єго лїсову робітню; майстер при помочи духів прогонює напасників. Та ось нараз в хвилї тріюмфу і любощів з Раутенделяйн він чує з дна озера голос свойого затопленого дзвона, йому ввижають ся тїни його дїтей, що в збанках несуть сльози своєї матери і сповіщають батька, що вона втопила ся в озері. В розпуцї майстер відпихає від себе Раутенделяйн, тїкає в село, та тут люде стрічають його камінєм і він мусить вертати назад до лїса, де й умирає від напою, що дала йому стара бабуся.

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

UKRAINIAN INSTITUTE
LIBRARY GIFT

Отсей короткий зміст не може дати докладного понятя про те, що є в великій драмі; читаючи сей зміст можна-б думати, що там є якась одноцілість, якась орґанічна єдність. На лихо, її нема. Кожда нова подія приходить несподівано, не умотивована, без внутрішньої потреби, — замісць неї з таким самим правом могло-б наступити десять иньших так само немотивованих подій. Сама інвенция казки — бо Гауптман не взяв її готової, а силкував ся скомпонувати її з ріжних елементів — не цікава і дивовижна. Що се за такий артист — дзвонар і яким способом він в драмі авансує на будівничого? Хто і по що на безлюдній горі будує церков? Гауптманові духи — не духи, але й не люде. Старій Віттіхен грозять спаленем, а духи говорять, що вона старша від ліса і називають її Buschgrossmutter. Драма не має виразного часового кольориту: раз видаєть ся, що річ діеть ся в старих ґерманських часах (смерть бога Бальдера осьпівана на початку пятого акту), то знов звичай паленя чарівниць вказує на XVI—XVII вік, а майстер Генріх виголошує зовсім сучасні тіради. Иньші людські постаті — не люде, не індівідуальности, а шабльони. Остаточно виходить, що вся драма — якась аллеґория, якась символіка, значить не те, що змальовано, а щось иньше. Для німецьких критиків такий твір — справдїшній бенкет, як для жаб глибока баюра: є куди порядно бовтнути ся з головою. Та для нас, невтаємничених у німецький Gemüth, уся ота символіка зовсім чужа, віє на нас холодом. Одно тілько місце в драмі зворушило мене до глубини душі, тай се місце коли й є драматичне, то в старім стилю: є се довгий монольоґ Генріха при кінці четвертого акту, де він чує голос затопленого дзвона і бачить тіни своїх дітей і від радости переходить до роспуки.

Отсе в коротеньких словах нарис житя і діяльности писателя, що без сумніву належить до найвиднїйших репрезентантів нової німецької літератури. Він ще молодий чоловік і тілько входить в вік найкращого розцвіту. Від него можна ще ждати богато гарного і великого. Та бажалось би, щоби та нездорова декаденция, що проявила ся в єго остатній драмі, була тілько хвилевою слабістю. Сучасне житє з єго болями і боротьбою — таке широке море і таке богате на невиловлені перли, що мистець в роді Гауптмана може знайти в ньому безмірні скарби і збогатити ними сьвіт і не потребує забігати в темні та мало плодючі дебри містицизму і аллеґоризованя. *Іван Франко.*

Digitized by Google
Original from HARVARD UNIVERSITY
Generated on 2015-05-29 08:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/hvd.hw9fnd
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google